

CRAC

tema: Didaktik

dhta
historielærerforeningen

Anmeldelser 205 – juni 2015

Klik på titlen for at komme direkte til anmeldelsen

Thorkil Smitt & Christian Vollmond: "Verdenshistorie 2. Fra moderne til nyeste tid". Lindhardt & Ringhof 2015.

Torben Kitaj: "Tyskland efter 1989". Frydenlund 2015.

Thor Banke Hansen & Andreas Bonne Sindberg: "USA – historie, samfund, religion". Systime 2015.

Dennis Lunding Nielsen: "Den russiske revolution". Frydenlund 2014.

Rune Christiansen & Heidi Eskelund Knudsen: "Fagdidaktik i historie". Frydenlund 2015

Peter Nedergaard: Rusland – politik, økonomi og samfund". Columbus 2015.

Erling Sandmo: "Tid for historie. En bok om historiske spørgsmål". Universitetsforlaget, 2015.

Michael Dobbs: "Fra verdenskrig til kold krig. Fra Jalta til Hiroshima - seks måneder i 1945". Informations Forlag 2014.

Michael Böss: Det demente samfund. Historieløshed i nutidskulturen. Kristeligt Dagblads Forlag 2014.

Ove Kai Pedersen: "Markedsstaten". Hans Reitzels Forlag 2014.

Lars Olsen, Niels Ploug, Lars Andersen, Sune Enevoldsen Sabiers & Jørgen Goul Andersen: "Klassekamp fra oven. Den danske samfundsmodel under pres". Gyldendal 2014.

Jens Christian Grøndahl: "Hjemme i Europa". Gyldendal 2015.

Claes Johansen: "Dødsfælden Dannevirke. Kampe og tilbagetog - det dramatiske forspil til Slaget ved Dybbøl 1864". Turbine Forlaget.

Martin Breum: "Balladen om Grønland. Trangen til løsrivelse, råstofferne og Danmarks dilemma". Gyldendal 2014.

Alberg Scherfig, Charlie Krautwald, Daniel Madsen & Nadia Zarling: Brødrene Nielsen. Breve fra Den Spanske Borgerkrig. Forlaget Nemo 2014.

Stefan Kornelius: Angela Merkel. Kansleren og hendes verden. People's Press 2014.

Jacob Kronika: "Berlins undergang - Dagbog fra Det Tredje Riges fald". Lindhardt & Ringhof 2015.

Hans Christian Post: Berlins Alexanderplatz. Mellem opbrud og erindring. Syddansk Universitetsforlag.

Heinz Schilling: "Martin Luther. Rebel i en opbrudstid". Kristeligt Dagblads Forlag.

Martin Schwarz Lausten: "Philipp Melanchthon. Humanist og luthersk reformator i Tyskland og Danmark". Anis 2010.

Martin Schwarz Lausten: "Johann Bugenhagen. Luthersk reformator i Tyskland og Danmark". Anis 2011.

Mark Hawkins-Dady: "Taler der forandrede verden". Lindhardt og Ringhof 2014.

Carsten Bach-Nielsen (red. et al.): "Kirkehistoriske Samlinger 2014". Selskabet for Danmarks kirkehistorie 2014.

Thomas Harder: "Kryssing. Manden, der valgte forkert". Lindhardt og Ringhof 2014.

John T. Lauridsen: Tidsbilleder - Danmarks i Hitlers Europa. Gyldendal 2015.

Bo Lidegaard: Redningsmænd. Politikens Forlag 2015.

Thomas Harder: Besættelsen i billeder. Danmark 1940-45. Lindhardt og Ringhof 2015.

Palle Andersen: "Holocaust. Forfølgelse og udryddelse af jøderne 1933-1945". Ellekær 2015.

Anne Sofie Allarup i dialog med Mogens Lykketoft, Carin Jämtin og Jens Stoltenberg: "Den skandinaviske drøm. Socialdemokratiske samtaler om velfærden, krisen, indvandringen og værdierne". People's Press 2014.

Pia Fris Laneth: "Moderskab og mødrehjælp. Otte portrætter og 100 års historie". Kristelig Dagblads Forlag 2014.

Maria Helleberg: "Kvinder der forandrede verden - 43 kvinder fra den franske revolution til i dag". Informations Forlag 2014.

Per Stig Møller: "Kaj Munk. digter, præst og urostifter". Gyldendal 2014.

Wilhelm Jürgensen: "Füsilierregiment "Königin" Nr. 86. De slesvigske regimenter i verdenskrigen 1914-1918". Oversat af Jørgen Lorenzen, redigeret af Martin Bo Nørregård og René Rasmussen. Fra Als og Sundeved, bind 92. Historisk Samfund for Als og Sundeved & Museum Sønderjylland – Sønderborg Slot.

Annika Mombauer: "Julikrisen. Europas vej ind i Første Verdenskrig". Ellekær 2014.

Jakob Sørensen: "Spøgelsesfronten. Ardennerne 1944: Hitlers sidste offensiv". Gyldendal 2014.

Jakob Sørensen: "D-Dag. Operation Overlord 6. juni 1944". Informations Forlag 2014.

Lars-Martin Sørensen: "Dansk film under nazismen". Lindhardt og Ringhof.

David van Reybrouck: "Imod valg – til forsvar for demokratiet". Tiderne Skifter 2015.

Rasmus Dahlberg: "Danske katastrofer – Atombomben i Valby og andre dramatiske hændelser". Gyldendal 2014.

Kaare Sørensen: "Halshug. Historien om en terrorplan". People's Press.

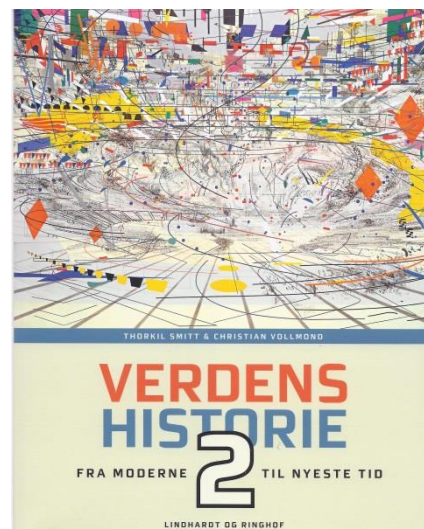
Sanni Nimb (Hovedredaktør): "Den Danske Begrebsordbog" .. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab 2014

Margétt Eggertsdóttir: "Icelandic Baroque. Poetic Art and Erudition in the Works of Hallgrímur Pétursson", (*Islandica LVI*), (overs.) Andrew Wawn. Ithaca 2014, New York: Cornell University Library

Udfordrende grundbog bind 2

THORKIL SMITT & CHRISTIAN VOLLMOND: "*Verdenshistorie 2. Fra moderne til nyeste tid*". Lindhardt & Ringhof 2015, 236 kr./Flexbog 70 kr. (ekskl. moms).

Nærværende bog er bind 2 (og afsluttende) i Smitt & Vollmonds nye verdenshistorie. Den følger samme principper som bind 1 (se anmeldelse i *Noter* nr. 203, december 2014 s 80-82). Tidsrammen er 1750-2014 fordelt på 4 store kapitler med tidslinje, grundtekst, kilder, flotte illustrationer, faktabokse og udfordrende arbejdsspørgsmål. Bogens principper forklares kort i et forord, og bagerst er der 4 sider med litteraturliste, kildefortegnelse og billedfortegnelse. Som et særligt scoop er der et 5. kapitel, der på et par og tyve sider gengiver verdenshistorien i lange linjer. Dette kapitel er velegnet til det obligatoriske sidste (kronologiske)forløb i stx, og Smitt og Vollmonds tekst i kapitlet gør i høj grad et sådant forløb meningsfyldt

Bogen lægger i første kapitel ud med "Oplysningstid, krig og revolutioner" og har undertitlen "De moderne demokratiers opståen ca. 1750-1850". I kapitlet er der en klar rød tråd, og vi kommer på forholdsvis få sider pænt omkring oplysningstidens ideer, den amerikanske og franske revolution samt nationalismen. Store afsnit er helliget Indien, Kina, Osmannerriget, Japan, Rusland og Sydamerika, så læseren ikke kun sidder med indtryk af, at hele verdenshistorien foregår i Europa. Som eksempel på den røde tråd vil jeg fremføre, at det er godt set, at princippet om at bruge Australien som en straffekoloni passer fint ind i oplysningstidens ideer: det var bedre at lade fangerne bygge huse og anlægge marker i det tyndt befolkede Australien end at pine og piske dem til døde i England. Kilderne spænder vidt fra Bolivar til Voltaire. Særligt

fokus er der på Abigail Adams (1744-1812), der var gift med John Adams, og fremstår som en værdig repræsentant for kvindekønnet i perioden.

”Industrialisering og imperialismen. Den moderne europæiske civilisation bliver global 1750-” er overskriften på kapitel to og danner rammen om to meget vigtige emner i historien: industrialiseringen og imperialismen. Det er ganske smart ikke at sætte et slutårstal på, for så kan man inddrage u-landsproblematikken i nyeste tid, ligesom det kan diskuteres, hvornår industrialiseringen er fuldført eller afsluttet. Kapitlet kommer rundt om mange aspekter af industrialiseringen, både de velkendte som energi, transport og sociale konsekvenser, men også et begreb som racehygiejne, der måske ikke altid ses som en konsekvens af industrialiseringen. Ligeledes belyses imperialismen fra mange sider, og det er fornyende at læse om imperialismen set fra de erobrede områders synspunkt. Der er ingen tvivl om, at imperialismen kan være en medvirkende forklaring på dels de vilkårlige grænser, dels de fortsatte problemer i Afrika. Kildematerialet spænder fra uldarbejderne i Leeds i 1786 til ”Internationale” fra 1871. Såvel Kiplings ”Den hvide mands byrde” (1899) samt Henry Laboucheres ”Den brune mands byrde” fra samme år er gengivet på både engelsk og dansk.

”Det korte århundrede 1917-1991” er undertitlen på kapitel 3: ”Ideologiernes kamp”.

Omdrejningspunkterne er den russiske revolution i 1917 og Sovjetunionens opløsning i 1991, og Smitt & Vollmond opdeler perioden i 1. verdenskrig 1914-1918, mellemkrigstiden 1919-1939 og lader 2. verdenskrig vare fra 1937-1945, da Japans angreb på Kina (med rette efter min mening) ses som begyndelsen. Den kolde krig er så fra 1945 til 1990, men som det understreges, kan det give god mening at se hele perioden fra 1914-1990 som en lang konflikt med få afbrydelser.

Naturligvis behandles de enkelte emner kortfattet, men i den store sammenhæng er man klogere efter at have læst afsnittene om 1. verdenskrig, den russiske revolution, Versaillesfreden, de tre ideologier, krisen i 1930’erne, 2. verdenskrig, holocaust, FN, Bretton Woods systemet, den kolde krig, som er **meget** kortfattet, samt afkoloniseringen. Vietnamkrigen er relativt fyldigt omtalt, men man kunne godt ønske noget mere om Koreakrigen og Cubakrisen, men disse emner kan jo belyses med andet materiale. Jeg vil ikke sige, at kildematerialet her er skuffende, men to tekster (ud af 6) af den indiske præsident, Nehru, er nok en for meget. De andre er Stalins svar på Churchills jerntæppetale (1946), McCarthy om homoseksuelle i USA’s regeringsapparat (1950), My Lai massakren (1968) og som noget nyt FRELIMOs meddelelse til portugisiske soldater i Mozambique (ca. 1970). Desværre skriver forfatterne konsekvent ”**FREMLINO**”!

Det sidste kapitel ”Globalisering. Version 2.0” omhandler udviklingen efter 1989 og kommer godt omkring den nye verdensorden med USA som enlig supermagt, 9/11 og denne datos konsekvenser, udbredelse af demokrati, levestandardsændringer, migration (med meget overskueligt skema), klimaforandringer og finanskrisen 2008 og frem samt en diskussion af Huntingtons ”Civilisationernes sammenstød”. Det undrer, når der ellers er et udmærket perspektiv på ”det arabiske forår”, at ”IS” eller ”ISIS” ikke omtales, for - selv om det ikke fremgår specifikt, - må bogen være færdigredigeret efter juni 2014. Kilderne i dette kapitel er Naomi Klein om globalisering (1999), uddrag fra Thomas Friedmans ”Lexus’en og oliventræet” fra 1999 om globaliseringens konsekvenser, politologen Charles Kupchans ”Ikke nogens verden” (2012), Amartya Sens kritik af Huntington (2007) samt Putins overraskende læserbrev i New York Times (2013).

Står man og skal udskifte sit lærebogssystem i historie, er denne verdenshistorie af Thorkil Smitt og Christian Vollmond et godt bud. Den sammenfatter verdenshistorien i to bind på i alt knap 500 sider, har

både kilder og udfordrende opgaver med, og det er tiltrængt at se vores egen historie i et mere globalt end strengt europæisk perspektiv. De kolleger, der måtte savne noget mere uddybende om dette eller hint emne, finder naturligvis noget andet materiale som supplement.

Kai Verner Nielsen

Opsummering af den nyere politiske Tysklandshistorie

TORBEN KITAJ: *"Tyskland efter 1989"*. Frydenlund 2015. 152 sider, 149 kr. Online site med kildetekster: <http://www.his2rie.dk/index.php?id=6028>

Torben Kitajs bog om Tyskland efter 1989 er kronologisk opbygget og starter med et kort tilbageblik på tiden fra 1945-1989, hvorefter der følger 13 kapitler om perioden 1989 og frem til i dag. Bogen har en tilknyttet hjemmeside, hvor der findes en række kilder, der er udvalgt i forhold til at dække de enkelte kapitler. Bogen indeholder en kildeoversigt. Derudover har bogen en litteraturliste og en oversigt over de tyske partier. Der er mange udmærkede illustrationer.

Forfatteren, eller hvem det nu er, giver i indledningen, en række anbefalinger omkring anvendelsen af bogen. Således anbefaler man at bruge 2 kapitler i historieundervisningen (perioden 1989-1990). Herefter kan samfundsfag og historie samarbejde omkring 4 kapitler (vedr. finanskrisen, udenrigspolitik, EU). Så skal tysk overtage bogen for at lave et samarbejde med dansk eller samfundsfag (der er et tema om den såkaldte "Wende litteratur"). Geografi og Idræt kan også bruge dele af bogen.

Hvis dette deleprincip er den bærende tanke bag bogen, så har den, efter min mening, kun en reel mulighed for at blive realiseret og det er i en studieretning med tysk (og en tysklærer, der forstår at organisere det samlede studieretningsforløb). Vælger man som faggruppe at indkøbe bogen, skal der afsættes 13 timer til at eksercere i valg og regeringsdannelse i nyere tysk historie. Alt dette gør, at det bliver min opfattelse, at bogen ikke relaterer sig til den virkelighed, gymnasiet befinder sig i aktuelt. Når det er sagt så skal der så også falde en ros til det udvalg af kilder, som er lagt ud på den tilknyttede web.side. Torben Kitaj har selv oversat en del af disse kilder fra tysk og det må siges at de, gennem deres emner og længde, bestemt er anvendelige i undervisningen.

Torben Kitaj er journalist. Det mærker man tydeligt, da bogen er velskrevet og let at læse. Bogens fokus er rettet mod det politiske magtspil først i Bonn og siden i Berlin. Det er en bog, der indeholder megen nødvendig viden om nyere tysk historie, og den kan varmt anbefales til enhver, der gerne vil stive sit kendskab og sin paratviden om udviklingen i nyere tysk politik af.

Tilgangen til stoffet er tydeligvis journalistisk og ikke didaktisk. Jeg fornemmer, at det er den journalistiske dækning af tysklandsstoffet i danske medier, der har været den væsentligste faktor for udvælgelsen af begivenheder og fakta til bogen. Det er det snævre forbundsdagspolitiske spil, der fylder mest i bogen. Ländernes politiske rolle kunne således godt have været inddraget. Generelt savner jeg et helikopterperspektiv på den tyske udvikling, både hvad angår det politiske, men også hvad angår det sociale og økonomiske.

Kitaj er selv inde på det tyske samfunds konsensus omkring demokrati og pacifisme. Denne konsensus er, som han selv nævner, ikke blevet rykket trods indvandring, økonomisk krise og nedskæringen inden for velfærdsstaten mv. Jeg savner et større fokus på disse forhold, så perioden i højere grad ses i et sociologisk og socio-økonomisk lys. Hele integrationsprocessen omkring ossierne, men også udviklingen omkring den meget store indvandring af ikke mindst folk med tyrkisk oprindelse, er interessant for os i Danmark og kunne være et spændende perspektiv på den hjemlige indvandrerdebat. En anden ting man mangler i forhold til standard pensum i gymnasiet er en nærmere beskrivelse af den særlige tyske velfærdsstat. I samfundsfag og historie karakteriserer vi den tyske stat under Esping-Andersens velfærdsstatskategorisering som "den korporative velfærdsmodel". Hvordan har den ændret sig i forhold til indlemmelsen af DDR og i forhold til Hartz-4 reformerne?

Bogen er en del af en serie, som forlaget Frydenlund har udgivet med henblik på salg til gymnasiesektoren. Når man vil udgive en lærebog til gymnasiet, så må det være forlagets forbandede pligt at vejlede forfatteren om de rammer, som vedkommende har tænkt sig, at bogen skal bruges i. I denne sammenhæng bør der i nærværende tilfælde sidde en redaktør med røde ører.

Bogen kan anbefales til individuelt brug og bør indkøbes i et par eksemplarer til skolebiblioteket med henblik på SSO, SRP og AT-eksamen samt til kollegaer, der lige skal opgraderes på de seneste 25 års politiske tysklandshistorie.

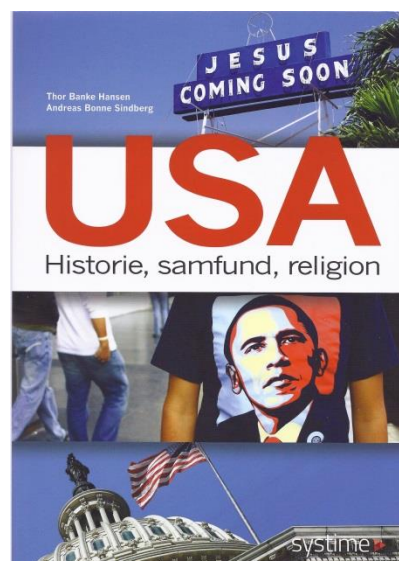
Jørgen Lassen

Guds eget Land

THOR BANKE HANSEN & ANDREAS BONNE SINDBERG: "USA – Historie, samfund, religion". Systime 2015. 240 sider, illustreret, 188 kr. eks. moms. Fås også som i-bog.

Tre faglige vinkler på det USA, der fortsat må betegnes som den globale storebror. De grundlæggende introduktioner fylder to tredjedele af bogen. De følges op af tre udvalgte temaer med tværfaglig spændvidde.

Den historiske del indledes med et dansk perspektiv på det amerikanske samfund i form af Jacob August Riis og Jakob Holdt, der rejste til USA med 100 års mellemrum. Her kan man kun ærgre sig over, at kun Jacob Riis får lov at levere en illustration. Endnu mere ærgerligt er det, at temaet ikke er fulgt op. Som alle andre europæere

er danskerne anbragt under den amerikanske drøms store kuppel. Fascination og kritik af amerikansk kultur strømmer som en bred flod gennem dansk kunst, digtning og journalistik. I en mere udfoldet form ville et fokus på dialogen mellem dansk og amerikansk kultur have fungeret som en øjenåbner for eleverne: hvor amerikanske er de selv her godt på vej ind i 21. århundrede?

Det historiske overblik favner bredt. Fra den europæiske opdagelse af kontinentet til Krigen mod Terror. Fremstillingen er støttet af et godt tilrettelagt kortmateriale og velvalgte kildeuddrag. Brugen af billedkilder i den historiefaglige del af bogen er til gengæld forbavsende spartansk. Undervejs er der placeret relevante elevopgaver, hvoraf flere åbner for it-baseret informationssøgning.

Med en spændvidde på 500 år må fremstillingen nødvendigvis koncentrere sig om hovedlinjer. Det resulterer i en uheldig overfladiskhed på afgørende punkter. Uafhængighedskrigen og dannelsen af unionen handles af i et ganske kort afsnit. Her er fremstillingen ramt af den valgte arbejdsdeling mellem fagene, idet en gennemgang af forfatningsprincipperne er henlagt til den samfundsfaglige del. Det revolutionære perspektiv, knyttet til nybrud i oplysningstidens tænkning, træder først for alvor frem i det afsluttende tema om civilreligion i USA. Netop i denne helt afgørende fase af USA's historie havde en integreret tværfaglighed været en betydelig støtte for den undervisning, der skal tilrettelægges.

Generelt er den valgte periodisering – og dermed struktur på det historiske overblik – i god pagt med gældende konvention. Specielt fremstillingen af efterkrigstiden forekommer traditionel på en uheldig måde. Den er styret af de skiftende præsidenters magtperioder, afbrudt af et udenrigspolitisk afsnit om den kolde krig. Det ligner til forveksling de fremstillinger, man kan finde i velkendte verdenshistorier – bl.a. fra samme forlag – og mere dybtgående sammenhænge og brudflader knyttet til f.eks. de stærke regionale skillelinjer, ghattodannelserne og de sociale klassesdelinger træder ikke tydeligt frem.

Den samfundsfaglige del af bogen tager sit udgangspunkt i den amerikanske drøm, specielt knyttet til Barack Obamas sejrstale i 2012. Her savner man en perspektivering til USA som et indvandrersamfund gennem mange generationer, hvor drømmen har været bindemidlet i samfundsdannelsen. En sådan vinkel kunne også have skabt større forståelse af de forskellige integrationsbegreber, der jongleres med. Forfatterne fremhæver de afgørende forskelle mellem det amerikanske og det danske politiske system og partibegreb. Det er der al mulig grund til, da misforståelserne nærmest står i kø, når danskere forholder sig til amerikansk politik. Men også her gælder det, at nøglen til forståelse skal findes i den historiske udvikling.

I afdelingen for religion er der indbygget en historisk dimension, og det bidrager til en grundlæggende forståelse, der gør hele denne del af bogen til interessant læsning. Her får man i øvrigt langt om længe (s.140) en præsentation af 'Bill of Rights', der nok kunne have fortjent et noget større fokus. Fremstillingen anskueliggør det paradoks, at i Guds eget Land er der et skarpt skel mellem stat og religion samtidig med, at alle mulige trossamfund spiller en afgørende rolle i samfundslivet.

De tværfaglige temaer er knyttet til afroamerikanerne, til moralske værdier, specielt abort og homoseksualitet, og endelig til begrebet 'civilreligion'. I det sidste tema ligger den største nyhedsværdi i bogen. Civilreligion defineres som de ritualer, myter og symboler, der binder et samfund sammen. Her er arven fra puritanerne og fra forfatningsfædrene knyttet sammen med symboler og ritualer samt historiebrug i det moderne politiske spin. Dette tema er et godt udgangspunkt for at forstå 'vandmærket' bag den amerikanske identitet og tilhørende drøm. Det kan anbefales at læse bogen bagfra!

”USA – historie, samfund, religion” danner en gennemarbejdet platform for gymnasial undervisning – både enkeltfaglig og flerfaglig. Den valgte struktur gør det let for eleverne at fastholde de tre fags særlige genstandsfelt og metode. Men analysen og forklaringskraften havde så afgjort vundet ved en integreret tværfaglighed.

Knud Holch Andersen

Den russiske revolution

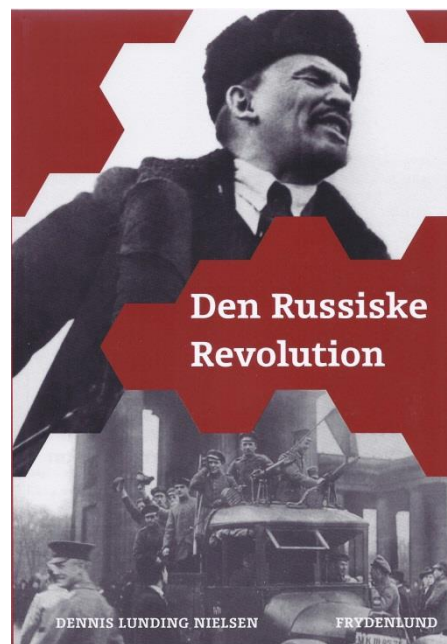
DENNIS LUNDING NIELSEN: ”Den Russiske Revolution”, Frydenlund 2014. 136 sider, 139 kr.

Jeg er vild med det lille forlag Frydenlund! De har over de sidste mange år udgivet en hel række interessante temabøger, der har et tilstrækkeligt og realistisk omfang i forhold til historieundervisningen på gymnasiet, og som på fremragende vis kan supplere vores traditionelle danmarkshistorier og verdenshistorier. Samtidig ligger der et gratis og let tilgængeligt kildemateriale til bøgerne på forlagets hjemmeside. Det gør det let at distribuere kilderne til eleverne, og det gør det ikke mindst let at bruge nogle af kilderne til eksamen. Af samme grund er der derfor kun et meget begrænset antal kilder optrykt inde i selve bogen.

Måske er det dette forhold, der gør Frydenlunds bøger billige – eller måske betaler forlaget ikke sine forfattere særligt meget? Jeg ved det ikke, men det er meget let at konstatere, at Frydenlunds bøger er radikalt billigere end Systimes undervisningsbøger. Måske er det Systimes næsten monopolagtige position på markedet, der har gjort, at Århus-forlaget har følt det muligt at skruer op for profitten? I hvert fald er det meget prisværdigt, at det hos Frydenlund stadig er muligt at udgive bøger til en pris, hvor man i den offentligt finansierede gymnasieskole også kan være med! 139,- pr. bog inklusiv hjemmeside – sådan!!

Spørgsmålet der naturligt i forlængelse heraf melder sig, er så, om kvalitet og pris følges ad. Svaret herpå er ikke så ligetil endda, for det handler om, hvad man er på jagt efter. Lunding Nielsens bog virker noget begrænset i sit sigte, og er i emnevalget heller ikke specielt original, men den gør det til gengæld godt inden for dens genstandsfelt. Der er nemlig tale om en usædvanlig grundig og velskrevet gennemgang af Den Russiske Revolutions forløb. Bogen lægger ud med en beskrivelse af Zarens Rusland fra ca. slutningen af 1800-tallet og frem. Og forklarer hermed også hvorfor det kunne komme til et så markant opgør med regimet senere hen.

Herefter beskrives 1. Verdenskrig, Februar revolutionen, Oktober revolutionen og den efterfølgende borgerkrig frem til 1922 grundigt – det er med andre ord her bogen har sin primære tyngde, og det skal være for at gennemgå disse begivenheder med eleverne i detaljer, at man skal købe bogen hjem til skolen. Som antydning tidligere gør bogen det den skal – solidt og grundigt – i disse afsnit; suppleret med gode

arbejdsspørgsmål, et væld af billeder og endda nogle steder tabeller og ikke at forglemme kort, så man ikke som læser farer vild i Petrograd/Skt. Petersborgs gader.

Bogen er imidlertid ikke den rigtige at købe, hvis man vil beskæftige sig bredere med Rusland og Sovjetunionens historie eller vil gå dybere ind i de autoritære ideologier og deres ophav. Ganske vist har bogen i et af de afsluttende kapitler en gennemgang af Sovjetunionens historie frem til Murens fald og landets sammenbrud i 1991, men det er ikke overraskende en hovedløs gerning at give sig i kast med på så begrænset plads. Her burde man nok have tænkt, at hvis man alligevel ikke ønsker at gøre dette "ordentligt", så havde det nok været bedre at lade være!

Lunding Nielsen fortjener dog stor ros for det afsluttende afsnit, hvor revolutionens behandling i eftertidens fremstillingslitteratur gennemgås vha. fyldige uddrag af den helt centrale, amerikanske revolutionshistoriker Richard Pipes, men der er bl.a. også blevet plads til vores egen Bent Jensen og den officielle sovjetiske revolutionshistorie. Dette afsnit er interessant og obligatorisk læsning i denne bog – og man kunne også sagtens forestille sig, at man kunne læse dette stykke for sig i forbindelse med et metodeforløb i historieundervisningen.

Alt i alt en bog, der trods et lidt begrænset sigte bestemt er en overvejelse værd på grund af den fyldige gennemgang af Den Russiske Revolution og ikke mindst den meget skarpe pris! Hvis faggruppen da ikke allerede har en bog om Den Russiske Revolution i bogkælderer?!

Anders Bærholm Frikke

At undervise i historie

HEIDI ESKEKUND KNUDSEN & RUNE CHRISTIANSEN: *"Fagdidaktik i historie"*. Frydenlund 2015. 111 sider, 169 kr.

"Fagdidaktik i historie" af Rune Christiansen og Heidi Eskelund Knudsen er 100 siders letlæst og inspirerende vitaminindsprøjtning til en historielærers hverdag. Den dækker historieundervisningen hele vejen fra 3. klasse i folkeskolen til 3.g i gymnasiet og er således henvendt til både folke- og gymnasieskolelærere.

Uddrag af det indledende kapitel med et overblik over skolefagets udvikling kunne indgå i et forløb om historiebrug. I år 1900 skulle historiefaget medvirke til at skabe en stærk national identitet og virke moralsk opbyggeligt. Indholdet var politisk historie formidlet som noget absolut og indiskutabelt og "med særligt fokus på en række mere eller mindre kildebelagte nationale grundfortællinger om gode danskere og onde udlændinge". I 1971 blev kravet om kronologisk sammenhæng afskaffet, eleverne fik medbestemmelse og undervisningen skulle være mere problemløsningsorienteret og i dag spiller begreber som historiebevidsthed og historiebrug en stigende rolle.

Vi præsenteres for nogle aktuelle didaktiske udfordringer som det at balancere og prioritere undervisningstiden mellem fortid og historie, altså viden om 'Wie es eigentlich gewesen' og arbejdet med tolkninger af /fortællinger om fortiden. Når andre fag også beskæftiger sig i større eller mindre omfang med historie og viden om fortiden og enhver (næsten) kan google sig til kongerækken, før du kan sige 'Christian 2.' – hvad er det så lige man skal lære i faget? "Selvfølgelig er der plads til vidensindlæring... men det at opnå en specifik viden om fortiden bør ikke i sig selv være det primære undervisningsmål" – det gør altså elevernes evne til selv at bruge historiefagets indhold og metoder - uanset klassetrin.

Christiansen og Knudsen mener at historielæreren skal lægge hovedvægten på indlæring og anvendelse af fagets metabegreber og bruge en del kræfter på at relatere undervisningen til elevernes 'livsverden' for at motivere dem for faget. Eleverne får deres viden om fortiden fra fiktionsfilm og computerspil og denne historiebrug kan vi nok i højere grad tage udgangspunkt i og forholde os kritisk til.

I to separate kapitler beskrives en række ret konkrete undervisningseksempler målrettet mod både folkeskolen og gymnasiet, som træner og udfordrer elevernes metabegreber og historiebevidsthed som fx 'kildebaseret grupperollespil' og 'cv som historiefortælling'. Nogle af øvelserne minder om noget jeg har prøvet, andre kunne jeg nemt finde på at tage op i den nærmeste fremtid.

Man kunne indvende at øvelserne til folkeskolen fylder meget, men jeg synes egentlig godt man kunne bruge nogle af dem i gymnasiet, let tillempet måske – og jeg kunne godt bruge mere viden om mine elevers forudsætninger, når de starter i 1.g.

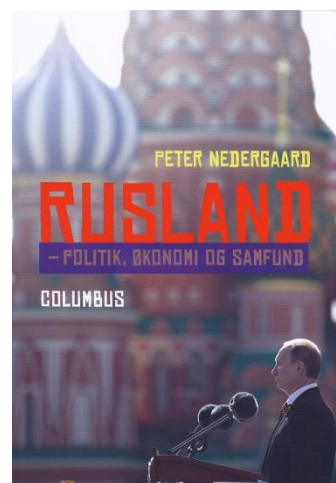
Det er en fin lille håndbog, som anbefales til alle som ønsker at holde sig ajour og få inspiration til at videreudvikle sin praksis. Måske kunne man med fordel i faggruppen læse kapitel 2 og 3 og diskutere fagets status på et faggruppemøde. Hvor meget undervisningstid bruger vi egentlig på de faglige mål vs. Indlæring af fakta, som kan googles.

Lars Henriksen

Rusland – historie og samfundsforhold i dag

PETER NEDERGAARD: "*Rusland – politik, økonomi og samfund*". Columbus 2015. 141 sider, 133 kr.

Udviklingen i Rusland er pludselig rykket meget tættere på Danmark med krisen omkring Krim og Ukraine. Det er derfor rigtigt, at Forlaget Columbus med en ny lærebog til samfundsfagsundervisningen giver elever og lærere mulighed for at forstå dette kæmpestore og spændende land. Lærebogen er skrevet af den velansete Peter Nedergaard, der er professor i statskundskab på Københavns Universitet, og som har skrevet en lang række bøger og lærebøger.

Bogen indeholder fem kapitler, der beskæftiger sig med Ruslands historie, det politiske system siden Sovjetunionens opløsning, det økonomiske system i dag, det russiske samfund og endelig Rusland som international aktør.

Hvert kapitel indledes med læringsmål, dvs. en oversigt over de vigtigste problemstillinger. Og hvert kapitel afsluttes med hovedpunkter og opgavespørgsmål. Der er mange figurer, tabeller og illustrationer til hvert kapitel. I slutningen af bogen er der minileksikon, kronologi, litteraturliste samt indeks. Teksten er desuden forsynet med noter/litteraturhenvisninger, hvilket ellers ikke er kutyme i lærebøger, men i lyset af kravene til de store opgaver har det måske en pædagogisk funktion?

Bogen er proppet med viden om Ruslands historie og samfund i dag, og efter læsning af bogen har man et bedre grundlag for at forstå de ting, der sker på den anden side af Østersøen, og som har – og vil få – stor betydning for Europa og Danmark.

Men jeg tror, at bogen vil være lidt vanskelig for eleverne i gymnasiet og HF. Allerede i det første kapitel om Ruslands/Sovjetunionens historie er der så mange navne, begivenheder og nye begreber, at det vil være svært for den almindelige elev at holde styr på forløbet. Jeg ville foretrække, at forfatteren havde holdt sig til hovedlinjerne suppleret med nogle klare holdepunkter og evt. oversigter eller figurer. Det ville gøre det lettere at kapere den komplicerede og interessante udvikling.

I kapitlerne om det moderne Rusland er forfatteren tydeligvis mere på hjemmebane, og læseren får et indblik i de politiske og økonomiske forhold, der præger Rusland i dag. Men Peter Nedergaard gør det ikke let at forstå udviklingen. Fx beskriver han først på et meget sent tidspunkt 'chockterapien', der betød, at det nye Rusland på meget kort tid skulle gå fra en rigid, ineffektiv planøkonomi til en liberal kapitalisme. Men denne udvikling og den deraf følgende skævvridning af økonomien er en vigtig forudsætning for at forstå den kaotiske udvikling under Jeltsin. Samtidig kan den økonomiske fremgang under Putin jo forklare, hvorfor han i mange russeres øjne er den rigtige mand i Kreml.

Spørgsmål 1.	Svar-muligheder	Danmark – svar i %	Rusland – svar i %
Om at have et demokratisk politisk system	Meget godt	75,9	8,0
	Godt	22,1	54,9
	Dårligt	1,4	28,8
	Meget dårligt	0,6	8,2

Spørgsmål 6.	Svar-muligheder	Danmark – svar i %	Rusland – svar i %
Vil du generelt sige, at du kan have tillid til andre mennesker, eller at man skal være forsigtig med at stole på andre mennesker?	Man kan stole på de fleste mennesker	66,5	23,7
	Man kan aldrig være for forsigtig	33,5	76,3

Beskrivelsen af det russiske samfund i dag indeholder mange interessante oplysninger, og en 'øjenåbner' er en undersøgelse, der findes på www.worldvaluesurvey.org. Ud fra denne undersøgelse sammenligner Peter Nedergaard russernes og danskernes holdninger, og her viser der sig meget store forskelle i tilliden til demokratiet og til andre mennesker.

Det bedste kapitel er det sidste om 'Rusland som international aktør'. Her præsenteres både Ruslands selvforståelse, Ruslands forhold til 'det nære udland' og centrale teorier fra international politik. Der fokuseres konkret på Ruslands forhold til USA og til EU, og det vil være oplagt at bruge dette kapitel til at give eleverne en forståelsesramme for Ukraine-konflikten.

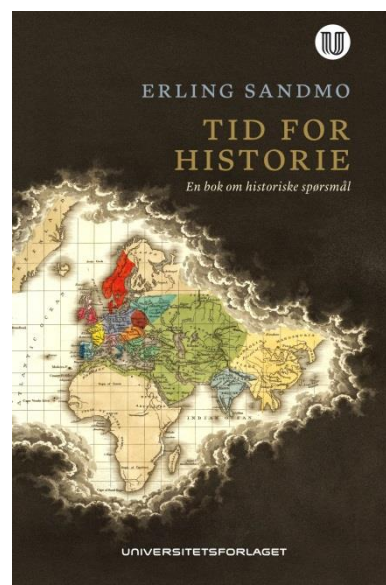
Ulrik Grubb

Historier om historien

ERLING SANDMO: *"Tid for historie"*. Universitetsforlaget 2015. 248 sider. 349 Nkr.

Forfatteren, der er professor i historie ved Universitetet i Oslo, har taget sig tid til at nedfælde en række overvejelser han har gjort sig, alene og i samtaler med kolleger og studenter, overvejelser der drejer sig om historieopfattelse og historieskrivning gennem tiderne. Det er der kommet en interessant lille bog ud af, livligt skrevet og på et danskervenligt norsk.

Den første godt og vel halvdelen af bogen er kronologisk organiseret, startende med de græske historikere, senere de romerske, så de kristne historieskrivere fra middelalderen, renæssancens historieskrivning og oplysningstidens. Selv om forfatteren også er godt hjemme i arabisk og kinesisk historieskrivning, omtales denne først i det afsluttende afsnit. Den sidste, mindre halvdelen af bogen, omhandler historieopfattelse og -skrivning efter Ranke samt et vægtigt afsnit kaldet "Den uopnåelige sannheten".

Det er ikke hovedsigtet at tage stilling til eller kvalitetsvurdere historieskrivningen – den opfattes snarere i sig selv som en historisk kilde, en levning, til belysning af tidens bevidsthedshistorie. Hvert tidsafsnit kædes sammen med en bestemt tilgang:

- De græske historikere kædes sammen med en klar os/dem opfattelse af historien samt berømmes for deres historiske metode.
- Middelalderhistorikerne indfører et start og et slut i historien samt en periodisering af historien.
- Renæssancehistorikerne (indtil ca. 1700!) har en erkendelse af historisk anderledeshed.
- Oplysningstidens historikere har erkendelse af tidsafstand og tror på udvikling og fremskridt. Senere kom så nationen som mål og genstand for historieforskningen.

Der sluttes foreløbig af med Ranke, hvor ordet "eigentlich" (i den berømte sætning "wie es eigentlich gewesen") problematiseres.

Den kronologiske ramme går så lidt i opløsning og der præsenteres historiesyn som positivisme, marxisme, strukturalisme, Spenglers og Fukuyamas.

Afsnittet om den (uopnåelige) historiske sandhed kan læses for sig og er ikke det mindst interessante. Sandmo præsenterer først et tilsyneladende uproblematisk historisk udsagn: "Den 14. juli 1789 gikk en gruppe innbyggere i Paris til angrep på fengselet Bastillen". Herefter går han fra en ende af i gang med at sætte spørgsmålstejn: Der er mange andre tidsregninger, hvad forstår vi ved indbyggere, Bastillen var ikke et fængsel som vi forstår det osv. osv. osv. Altså, hvis vi skulle forklare udsagnet for en gruppe nyligt ankomne rumvæsener, ville vi være nødt til at forklare temmelig meget. Det skal vi selvfølgelig ikke, for historien skrives for mennesker i vor egen tid, noget som Sandmo naturligvis er den første til at anerkende. Eksemplet skal nok også først og fremmest forstås som en slags appetitvækker.

Egentlig sandhedsværdi har kun det som Sandmo – lidt nedladende, synes det - kalder "protokolopplysninger". Hvordan man tilvejebringer dem, vil han ikke nærmere ind på, det interessante er for ham hvordan man anvender dem. Og den skrevne historie er for ham konstruktion, ikke rekonstruktion. Den har som sådan ikke nogen sandhedsværdi – og dog: den kan måske ikke være bevisligt sand, men den kan godt være bevisligt usand. Dette er enormt vigtigt at holde fast ved, vigtigere end jeg synes forfatteren gør det til. Det hænger sammen med hans nedvurdering af protokoloplysningerne. Et eksempel: I dansk historie har diskussionen bølget frem og tilbage om landbrugets indførelse var et resultat af at den oprindelige befolknings lærte landbrug af en talmæssigt mindre indvandrerbefolkning, eller om den indvandrende landbrugerbefolkning fortrængte de oprindelige beboere. Så vidt jeg har forstået de genetiske analyser der er foretaget på menneskerester fra før og efter landbrugets indførelse, er dna ikke ændret voldsomt meget, hvilket nærmest støtter læringsteorien. Det er da en protokoloplysning der vil noget!

Hvis man mener at historieskrivning er en slags litteratur, ender man let i en slags "anything goes" holdning, og når sandheden alligevel er uopnåelig, er der andre kriterier for god historie, f.eks. s. 195: " ... men god historieskrivning vil typisk skabe en oplevelse av at helheten er virkelig". Med andre ord, er dygtig manipulation god historie?

Vi gør ikke os selv en tjeneste ved at arbejde med et uopnåeligt sandhedsbegreb. Ud over kriteriet "ikke usand" kan vi indføre andre, for udsagn der måske ikke er decideret usande, men bare vildledende. Et par eksempler der skulle være velkendt for alle danskere: I tv-serien Matador optræder en grisehandler der er socialdemokrat. Selv om det er lidet sandsynligt at der i 1930'ernes Danmark fandtes bare en eneste grisehandler der var socialdemokrat, kunne det dog tænkes. I samme serie er der et par pæne kulturradikale skikkelser der bliver modstandsfolk, og igen: Der fandtes måske sådan nogen, men næsten alle modstandsfolk var kommunister eller nationalkonservative. Mens de anførte eksempler ikke rokker ved seriens kunstneriske kvaliteter, bliver den vildledende som historiefremstilling (på andre punkter, de fleste, er den fremragende, også som historiefremstilling). Der må og skal være forskellige vurderingskriterier for litteratur og historie.

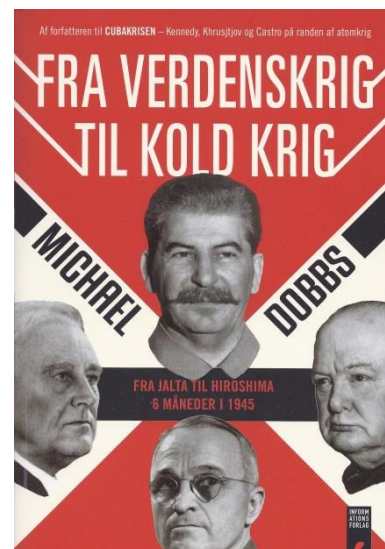
Det er ikke helt nemt at se hvornår forfatteren mener det 100 % alvorligt, og hvornår han bare vil provokere eller prøve ting af – f.eks. lander han på s. 207-08, konklusionen på sandhedskapitlet, på et meget rimeligt sted. Da er læseren kommet op af stolen allerede, og det gør vel heller ikke noget.

Axel Moos

Manden af stål - og den kolde krig

MICHAEL DOBBS: *"Fra verdenskrig til kold krig"*, Informations Forlag 2014. 461 sider (ill.), 350 kr.

Denne tidlige aprildag i Skt. Petersborg er foråret så småt ved at vinde over den frygtede, russiske vinter. Solen skinner, men vinden minder om, at det kan være forbistret koldt her i byen. Der er ikke meget på det her flade land, hvor kun højene ude ved lufthavnen giver naturligt læ. Det var også hertil at tyskerne kom i september 1941, mens befolkningen de følgende 900 dage måtte udstå pinsler, der i sidste ende kostede op mod en mio. mennesker livet. Blokaden fylder meget, forståeligt nok, i Skt. Petersborgs selvforståelse. Det har ikke ændret sig efter, at "Leningrad" blev skrottet. Og tilsyneladende heller ikke synet på den øverstkommanderende for Den store fædrelandskrig.

Vi er kommet til en ældre lejlighed, beliggende nogle metrostationer fra centrum. Her bliver vi taget imod af en trojka, ledelsen af Det kommunistiske Parti i Skt. Petersborg. Bygen af begavede spørgsmål svares i sindigt tempo, da kun lederen af Komsomol, partiets ungdomsorganisation, kan begå sig på engelsk. Men da talen kommer på Stalin, har afdækningen af de uhyrlige overgreb under hans lange regime ikke svækket Stalins eftermæle. Den kvindelige formand og medlem af byrådet, den ældre pædagogikprofessor og Komsomol-lederen nikker samstemmende, og vi får at vide, at det sandelig gælder også ude i den brede befolkning.

Michael Dobbs har åbenbart også lært lektionen om manden af stål. På forsiden af "Fra verdenskrig til kold krig" er Stalin placeret øverst af de fire med Churchill og Roosevelt under sig og Truman nederst. Bogen indledes af en medrivende fortælling om forhandlingerne i Jalta. Hele logistikken og overvejelserne omkring sikkerheden i at få de allierede ledere til at mødes. De vestlige ledere, der ved selvsyn kan se ødelæggelserne, som tyskerne har efterladt, men også konfrontationen med en mødekultur, hvor sovjetterne midt i strømmen af vodka og kaviar lægger maksimalt pres på modparten, hvis største svaghed ikke synes at være den skrantende Roosevelt, men det faktum, at Churchill ikke har den samme tiltro til Stalin sådan som majoriteten af amerikanerne.

Igennem hele Dobbs bog bliver det tydeligt, at netop manglen på fælles fodslag og interesser giver sprækker, som Stalin udnytter til det yderste. Ikke mindst Polen må bøde, fordi USA ikke vil sætte den russiske støtte til krigen mod japanerne over styr. Stillehavet har simpelthen højere prioritet end den polske eksilregering og sandheden om Katyn-massakren, den 4. april 1940, hvor russerne myrdede otte tusinde polske officerer. Dobbs afdækker, hvordan Roosevelts død ganske vist medfører en mere

forbeholden taktik, men målet er det samme. Det ændrer heller ikke atombomben på. Kortene holdes tæt til kroppen, og Dobbs' beskrivelse af kapløbet om at fat i tyskernes know-how viser den voksende mistro til alliancepartneren.

Ved indtagelsen og delingen af Berlin er konfrontationen en realitet. Forsyningerne til vestzonen blokeres. Fra amerikansk side høres sågar enkelte røster, der talte for at have holdt fast i erobrede områder som Thüringen i stedet for Berlin, der reelt var en klods om benet og ikke andet end uendelige rækker af murbrokker og fortabte menneskeskæbner på vej væk fra kaos og ikke mindst russisk hævn.

Dobbs kan måske "beskyldes" for mytefortælling. Det større overblik over krigens forløb ligger i horisonten, men bogens nedslag og fokus på de centrale konflikter, møder og strategier er spændende læsning. Og Dobbs fremstilling af Stalin, manden af stål, ville selv partikammeraterne i Skt. Petersborg kunne nikke godkendende til. Da talen i øvrigt kom ind på Gorbatsjov, var dommen klar. Han havde forrådt Sovjetunionen. Så er det måske heller ikke så svært at forstå, at der er en bevægelse i gang for at få rejst statuer af Stalin igen. Spørgsmålet er så bare, om Putin mener, det er overflødigt.

Hans-Henrik Christensen

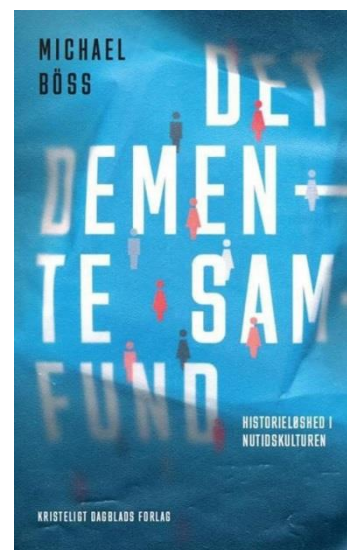
Historieløshed

MICHAEL BÖSS: "Det demente samfund. Historieløshed i nutidskulturen". Kristeligt Dagblads Forlag 2014. 222 sider, 250 kr.

"Denne bog har været båret af en tese om, at menneske og samfund er historiske, og at vi derfor har brug for at kende fortiden for at forstå nutiden og forme fremtiden. Hvis vi gøres historieløse, mister vi vor mulighed for at få mening med tilværelsen og danne samfund med hinanden til fælles bedste"

Med udgangspunkt i den tese sætter forfatteren fokus på en række tendenser i tiden, som giver anledning til bekymring. Funktionalismen dominerer i alt for høj grad i både politik og undervisning. Den almene viden er under pres på en måde, der gør samfundet historieløst, hvilket resulterer i opløsningstendenser. Han giver som eksempel på, hvor slemt det står til, at et flertal af unge tror, at Bismarck var øverstkommanderende i Danmark under besættelsen. Jeg lægger også vægt på præcis historisk viden, men ret beset fortæller de unges "hul" i viden om Bismarck, vel egentlig i ikke så meget om den historiske bevidsthed, men kun om den historiske viden!

I et idéhistorisk afsnit sætter han spørgsmålstejn ved forestillingen om, at oplysningstiden skulle være den vigtigste forudsætning for det moderne vestlige demokratiske samfund. Han argumenterer for, at det er vigtigt også at inddrage nationalromantikken. Han mener, at vi undervurderer middelalderens og den lutherske reformations betydning for individ og demokrati.

Böss understreger selv, at bogen skal ses i sammenhæng med de to bøger *"Forsvar for nationen"* (2006) og *"Republikken Danmark"* (2001). Med trilogien har han villet sætte fokus på forholdet mellem nationalstaten, nationale værdier og historien.

Der er mange gode iagttagelser i bogen, som giver anledning til eftertænksomhed, og forfatteren, der er historiker og samfundsforsker ved Aarhus Universitet, inddrager en omfattende litteratur. Bogen indeholder overvejelser på et højt akademisk niveau kombineret med meget konkrete eksempler og personlige oplevelser. Det kan få fremstillingen til at virke ujævn nogle steder og svær at følge.

Bogen skal læses som et indlæg i samfundsdebatten. Böss kan vel bedst karakteriseres som en kulturkonservativ med et anstrøg af kulturpessimisme. Han indrømmer dog i en af de andre bøger i trilogien, at han også har forbindelser til de radikale, selvom han ind imellem ser dem som "skurke". For det er de funktionalistiske tendenser i samfundet, han er ude efter. Og han ser tendenserne overalt i medier, uddannelse og politik.

Jeg deler ikke hans kulturpessimisme, og jeg er meget mere skeptisk, end han er, over for det nationale, som har en tendens til at slå over i nationalisme og chauvinisme. Men jeg anerkender, at han påviser problemer i det 21. århundredes danske samfund, som er væsentlige at få diskuteret.

Johannes Lebech

Givende og udfordrende bog om arbejde, frihed og staten

OVE KAI PEDERSEN: *"Markedsstaten"*. Hans Reitzels Forlag 2014. 423 sider, 300 kr.

Ove Kai Petersen er en af de allermest centrale analytikere af vores samtid og samfund. Han er mest kendt for den indflydelsesrige bog *"konkurrencestaten"* (2011), som er første bind i en trilogi om den moderne stat. Nu har han så udgivet det andet bind, der er en analyse af den moderne stats tilblivelse. Den som ender med at være det, han kalder *"Markedsstaten"*.

Markedsstaten er en særlig statsudformning. Professor Ove Kai Petersen (forkortet herfra OKP) identificerer *"markedsstaten"* som et fænomen, der har sin særlige udformning i Danmark. Den har tre kendetegn, som også er dens forudsætninger. OKP taler om disse som adskilte, men dog sammenhørende *"arenaer"*: en arena for politik (staten), en for økonomi (markedet) og en for det personlige (det private). Herudover omfatter markedsstaten også et *"episteme"* – en meningsgivende dimension eller markedsstatens *"fortælling"*. Historisk tilvirkes markedsstaten over en periode efter 1500 og dannes endeligt med Grundloven 1849 og arbejdsmarkedets hovedaftale 1899. De to seneste *"udgaver"* af den danske stat, *"velfærdsstaten"* og *"konkurrencestaten"*, er begge fremtrædelser af den særlige danske markedsstat.

OKP's analyse tager afsæt i Grundlovens § 75, der siger: *Stk. 1. "..., at enhver arbejdsduelig borger har mulighed for arbejde på vilkår, der betrygger hans tilværelse. Stk. 2. Den, der ikke selv kan ernære sig eller*

sine, og hvis forsørgelse ikke påhviler nogen anden, er berettiget til hjælp af det offentlige, dog mod at underkaste sig de forpligtelser, som loven herom påbyder.

En granskning af denne paragraf afslører for OKP, at begrebet "arbejdsfrihed" adskiller sig fra andre frihedsbegreber såsom "næringsfrihed", idet friheden til at arbejde er indirekte og "gemt". Det indeholder altså et paradoks, der tydeliggøres i den citerede grundlovparagraf gennem forpligtelsen til at underkaste sig tvang, hvis man ikke kan ernære sig selv gennem et arbejde, som man selv finder. Denne indhegning af det arbejdende individ er dog ikke noget specielt for den moderne markedsstat, men noget man finder i andre af dens tidlige tilblivelsesformer, før og under enevælden. Man kan sige, at man i Danmark har en formel juridisk tradition for at administrere arbejdskraft.

I en længere passage i bogen undersøger OKP, på hvilke måder det arbejdende individ har været genstand for fremmed intervention. OKP laver således et empirisk baseret studie af formelle tekster, der afspejler processen, der leder frem til markedsstaten. Hans pointe er, at det i den moderne markedsstat til forskel fra tidligere er lykkedes at humanisere interventionen overfor den ledige arbejdskraft.

OKP's forstår "arbejde" og "frihed" som moderne begreber. I det historiske forløb ændres opfattelsen af "arbejde" fra at være "en blot og bar handling" til at blive et begreb, der refererer til jura og retsvæsenet. De juridiske begreber "arbejdskraft" og "arbejde" opstår i løbet af 1800-tallet sammen med fænomenet "den personlige myndighed". Det er på samme måde med begrebet "frihed". Frihed er i dansk lovgivning ikke en absolut størrelse, men derimod underlagt en juridisk definition, der historisk først defineres negativt, (dvs. afgrænset fra særlige områder og handlinger, hvor friheden ikke gælder), for senere at overgå til at være positivt defineret (de områder, hvor friheden gælder). På den måde påpeger OKP i forbindelse med den arbejdendes retsstilling, at arbejdsfriheden er be- og afgrænset, selv om den, også takket være det moderne retssystem, står som en antitese til ufrihedens tvang til arbejde under de før-liberale konge og herremands regimer.

OKP's er inde på historikerens arbejdsfelt, selv om han forsikrer, at hans arbejde ligger langt væk herfra. OKP forstår ikke udviklingsprocessen på baggrund af filosofisk eller religiøs inspiration hos et menneske. Der er tale om en udvikling, der i OKP's fremstilling er klinisk rensat for menneskelige subjekter. Det er en strukturel proces, der formes over en lang tidsperiode og som kan studeres gennem "arkæologisk" udforskning af navnlig formue- og obligationsretten (den jura, der vedrører "forpligtethed"). I løbet af halvanden hundrede sider gennemgår OKP arbejdets historie formidlet gennem referater af juriske vidnesbyrd som "Missive" (et sendebrev fra offentlig myndighed), "Forordninger", "Recesser" mv. Studiet opsummerer alle underklassegrupper (kvinder, børn, tiggere, bønder, daglejere osv.), transformation fra at være "omvandrende legemer" underlagt forskellige typer af ligefrem og simpel "tvang" og "umyndighed" til at blive "arbejdere" gennem den juridiske genstandsgørelse. Det er så samtidig igennem dette "arkæologiske" studie, at markedsstatens "episteme" eller dens successive tilblivelse kommer til syne gennem analysen af formalteksterne, der jo løbende afløser hinanden op gennem århundreder. Han viser, hvordan en stigende artikulation af "meningen" bag den intenderede forandring (forbedringer) af menneskers vilkår i samfundet giver sig tilkende gennem formalteksterne.

Man kan spørge sig selv om, en historiker kan have udbytte af at læse denne bog. Jeg vil svare ja af flere grunde. For det første fungerer bogen som en alternativ fortolkning af arbejdets historie overfor Max Webers analyse i bogen "Protestantismens Etik og Kapitalismens ånd". Opkomsten af arbejdet i sin

moderne form som en ædel pligt og et "kald" hørte i Webers fremstilling sammen med reformationen og nordeuropæerens gudsfrygt og individualiseringsproces. OKP peger modsat i sin analyse entydigt på centralmagten, som den drivende kraft i arbejdets forandringshistorie. For det andet er der OKP's kritik af, at historikerens analyse og fremstilling altid er bundet fast til hans/hendes samtid og deres forståelsesramme. Det er jo et kerneproblem i historieforskningen og vigtigt at forholde sig til og ikke mindst at blive bevidst herom. Måske kan vi lære af OKP's Foucault inspirerede metode. Endelig, for det tredje, må man anerkende OKP's meget grundige gennemgang af, hvordan arbejdet og arbejdskraften blev gjort til et retsbegreb og hvordan det juridiske "arbejdsmarked" blev skabt. Det er jo interessant i sig selv.

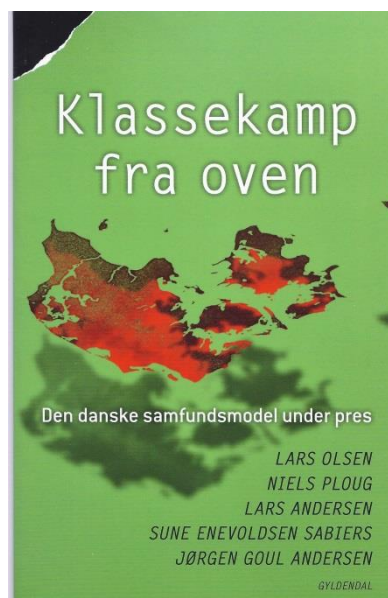
Markedsstaten er en meget kompliceret bog med mange elementer, der bringes i samspil. Det hele formidles i Foucault'agtige formuleringer, hvilket nedsætter læsehastigheden og øger eftertænkningen. Det er ikke nogen let sag at genfortælle sammenhænge, som OKP påviser dem, når man kommer ned i detaljerne. Kritikere har sagt, at den trænger til en ekstra redigering af hensyn til læsere uden baggrund i grundige Foucault studier. Men pointerne er vigtige for forståelsen af det moderne danske samfund. Det skal i høj grad komme Ove Kai Petersen til ære, at han vier sine kræfter til dette bidrag til at forstå grundplanen i den danske samfundsbygning. I en tid hvor den akademiske verden formulerer sig på engelsk, har OKP fundet tid (sin egen fritid vel at mærke) til at skrive denne anden bog i sin trilogi om staten. Der er tale om et storværk, som man som historiker bør finde tid til at læse.

Jørgen Lassen

Det Danmark vi kommer til at kende

LARS OLSEN, NIELS PLOUG, LARS ANDERSEN, SUNE ENEVOLD SABIERS & JØRGEN GOUL ANDERSEN: "Klassekamp fra oven. Den danske samfundsmodel under pres". Gyldendal 2014. 200 sider, 200 kr.

Det Danmark som vi endnu ikke kender rigtigt, men som vi nok skal lære at kende, kommer snigende ind over os, fra øst mod vest. Det er et Danmark der opgiver den samfundsmodel der traditionelt kaldes dansk eller skandinavisk, og vi bytter den ud med den angelsaksiske, den fra USA og England. Det er bogens hovedbudskab, og det er ikke noget man bliver i godt humør af at læse. Men bogen er godt skrevet, veldokumenteret og seriøs, og den rammer centralt ned i kernestoffet for historieundervisningen. Når man underviser i velfærdsstaten, vil denne bog helt enkelt ikke være til at komme uden om. På trods af sine kun 200 sider og sit letforståelige sprog er bogen en virkelig sværvægter.

Forfatterne er kendt fra den offentlige debat, flere af dem gennem lang tid. To af dem er ansat i Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, fagbevægelsens tænketank, der løbende forsyner os med analyser og materiale til afbalancering af diverse borgerlige tænketanke og centraladministrationens "mørkelygte". Bogen er godt håndværk, forfatterne har jo også kvalifikationer i orden. Men der er også tænkt over og arbejdet bevidst med formidlingen, blandt andet ved at indføre eksempler fra "den lille historie", folks personlige oplevelser af det som tabeller, figurer og hovedfremstilling dækker. Bogen spiller sammen med sitet *klasesamfund.dk*, og det kan givet bruges i undervisningen.

Bogens klassebegreb ligner den klassiske socialgruppeinddeling; dog er socialgruppe 4 og 5 slået sammen til "arbejderklassen", og en ny socialgruppe 5 er indført, kaldet "underklassen" (personer der er uden for arbejdsmarkedet mere end 80 % af året). Klasseinddelingen gælder 18-59 årige, ikke medregnet studerende. Begrebet "klassekamp" skal vist ikke forstås alt for firkantet, det centrale er "... markedsmekanismens ubønhørlige pres i retning af større skel og segmentering" (s. 189).

Det vigtigste af bogens indhold kan summeres op således:

- Væksten i den reale disponible indkomst i de sidste årtier, og specielt 2008-12, er overvejende kommet de øverste klasser til gode, og underklassen har nærmest ingenting fået.
- Den sociale trykthed er kommet under pres, specielt i underklassen.
- Magten rykker opad, også i arbejdslivet.
- Underklassen låses fast
- Storbyeliten (i København og i stigende grad i Aarhus) afsondres i rigmandsghettoer.
- Den sociale mobilitet formindskes.

En væsentlig forklarende faktor er prisudviklingen på fast ejendom i de store byer: I de attraktive områder er det efterhånden kun overklassen der har råd til at bo, og underklassen samles også i bestemte områder. Denne segregering svækker forståelsen af og samhørigheden med personer fra de andre klasser. Eliten tolker omverdenen ud fra sin egen (mangel på) forståelse, og de trufne beslutninger bliver derefter.

Globaliseringen spiller en vis rolle i bogens fremstilling, naturligvis, men måske ikke i tilstrækkelig grad. Man kan sagtens forestille sig at forståelsen for underklassens problemer bliver endnu mindre i takt med at denne underklasse i stigende grad kommer til at bestå af indvandrere og efterkommere. I den anden ende af classeskalaen sammenligner overklassen i stigende grad sine indkomster og livsstil med andre landes overklasser, men bogen beskæftiger sig ikke med spørgsmålet om en egentlig internationalisering af overklassen. Det er muligvis noget vi endnu ikke rigtig har set i Danmark, men det skal nok komme. I andre lande er en integreret klasse af "expats" og lokal overklasse under dannelse.

Udviklingen i den offentlige sektors serviceproduktion berøres, men næppe i tilstrækkelig grad. Når alle der overhovedet kan, flytter (flygter) fra ghettoerne, skyldes det i høj grad helt basale mangler i den offentlige service: Mangel på fysisk sikkerhed (politibetjening), dårlige skoler, for at nævne et par ting. Oplever man bare et par gange at ens datter bliver klappet bagi, truet og kaldt en "hvid luder" eller at ens 12 årige søn bliver overfaldet og udplyndret, er man vist allerede på vej ud (s. 119).

Bogen beskæftiger sig ikke så meget med hvad der kan gøres – de sidste kapitler er nok bogens svageste. Og nemt er det jo heller ikke:

Indflytningen til storbyerne hænger mest sammen med at der her er et arbejdsmarked der er differentieret nok til at begge ægtefæller, med hver sin specialiserede uddannelse, kan få job. Og tendensen forstærkes naturligvis af at specialiserede virksomheder vil søge der hen hvor chancen er størst for at få den rigtige arbejdskraft.

Med stigende velstand vil efterspørgslen efter tjenesteydelser naturligvis stige, sandsynligvis mere end efterspørgslen efter materielle goder. Men med en meget stærk politisk vilje til at holde skatterne i ro (eller allerhelst sænke dem) kan man ikke imødekomme borgernes ønsker, og de må finde private løsninger. Det bliver ikke bedre af den fortvivlede ledelsesfilosofi der presses ned over de sagesløse offentligt ansatte (den såkaldte "New Public Management") af politikere, hvis godtroenhed overfor konsulenter udefra kun matches af deres ekstreme mistillid til deres egne ansatte.

Et forøget udbud af ufaglærte jobs kunne man formodentlig få ved en sænkning af skatten på arbejde, dvs. ved at hæve personfradraget, men det ville forudsætte en skatteomlægning, til bl.a. ejendomsskatter – og dette er helt enkelt tabubelagt i dansk politik.

Så, som vi siger her på boghvededeøen: "De' nu't nææmt!"

Axel Moos

Europa

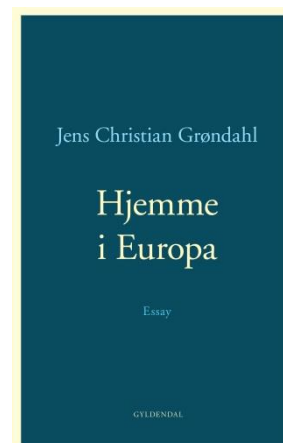
JENS CHRISTIAN GRØNDAHL: "Hjemme i Europa". Gyldendal 2015. 136 sider, 180 kr.

Allerede titlen fangede mig. Med den viser Grøndahl sit overordnede forhold til Europa. Han benytter ikke formuleringen "nede i Europa", men "Hjemme i Europa".

På side 32 giver han udtryk for formålet med sit essay: "*Jeg havde sat mig for, at jeg ville skrive om alt dét - om Europa, om det fælles og det særlige og hvordan det skal gå os i den globaliserede verden - men indtil videre slentrede jeg bare rundt i Rom*".

Og egentlig slentrer Grøndahl videre gennem bogen, hvor han beskriver det danske samfund og Europas stilling lige nu. Hans udgangspunkt er begrebet "hjem". Han søger tilbage til sin egen oprindelse, og bogen får derfor også karakter af erindring om den familie, der skabte hans bevidsthed om hjem.

Helt konkret spænder han sine overvejelser over europæisk kultur ud mellem erindringer om sin mor, der var fotograf i København, og et ophold på det danske kulturinstitut i Rom. Hans vandringer i byen minder ham om europæisk og dansk kulturs oprindelse i antikkens klassiske kultur og i kristendommen. Han

understreger, at der ikke er tale om et valg mellem det at være "europæer eller dansker", som vi her i landet så ofte tror, når vi har folkeafstemninger om traktatudvidelser.

Han kommenterer det nyere Europas historie, demokratiets vilkår, folkestyrets "nærsynethed" og ytringsfrihed med en stor vilje til, at vi i Europa finder sammen. Han maner til besindighed over for islamismen og understreger, at vi ikke skal lade den reelle trussel mod os skygge for, "... at islamisme trods alt ikke er vores eller Vestens mest påtrængende udfordring. Islamismen er og bliver først og fremmest en plage for Mellemøsten"(s.100).

Jens Christian Grøndahl er romanforfatter, og hans romaner er karakteriserede ved at have Europa som scene. Han er som forfatter optaget af sprogets rolle og beklager, at der er sket en neddrøsling af sprogundervisningen i andre sprog end engelsk. Europas befolkninger må ikke vende hinanden ryggen i kulturel forstand. Samtalen mellem de forskellige kulturer i Europa er forudsætningen for et fredeligt sammenhængende Europa, som eksisterer i kraft af spændingen mellem diversitet og den fælles kulturarv, som han bliver mindet om både i København og Rom. "Hvis man tænker lidt over det, kan man godt spørge sig selv, om begrebet "kultur", så snart man bevæger sig ud over det rent etnografiske, overhovedet giver mening, uden at man i vores tilfælde sætter "europæisk" eller "vestlig" foran. Selv Grundtvig var, når det kommer til stykket, nok lige så europæisk, som han var dansk" (s. 31)

For enhver, der er optaget af Europa, er denne slentrende søgen efter det "europæiske" en god læseroplevelse. Og Grøndahl når frem til et bud på det at være europæer(s.126): "... at være europæer er måske i sidste ende at være de andre europæeres utopi om Europa: hver især er vi ikke, hvad de andre hver især er, og forskellen er en betingelse for al identitet. Vi har så at sige forskellen mellem os til fælles. Er dét egentlig ikke også demokratiets inkluderende, ironiske, ikke-aggressive styrke?"

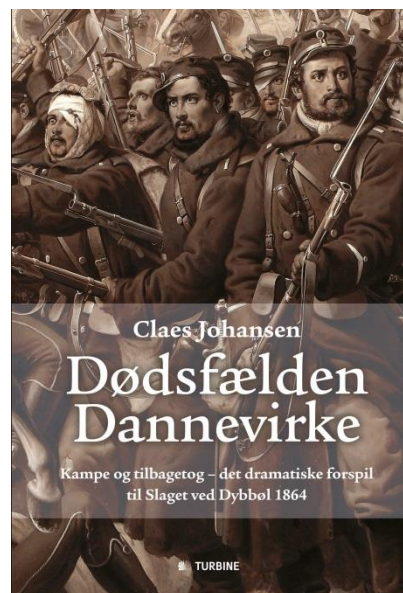
Johannes Lebech

1864

CLAES JOHANSEN: "Dødsfælden Dannevirke". Turbine Forlag 2014. 379 sider, 350 kr.

Jubilæumsåret og DR's stort anlagte tv-produktion "1864" medførte i 2014 en fornyet interesse for Den Anden Slesvigske Krig, der resulterede i nye udgivelser.

Mange historielærere kender Tom Buk-Swientys bøger: "Slagtebænk Dybbøl" (2008) og "Dommedag Als" (2010), hvor også tilbagetrækningen fra Dannevirke behandles. Claes Johansen zoomer i "Dødsfælden Dannevirke" endnu tættere ind på den militære del af forløbet op til Dannevirkes rømning, på fægtninger med østrigske og preussiske tropper og på selve tilbagetoget. Forfatterens overordnede formål er at vise krigens forfærdelige konsekvenser for den menige soldat, først og fremmest på grund af manglende professionalisme fra de ledende officerer. Det lykkes til fulde. Indimellem føler man sig som læser tilbage til Tolstojs beskrivelse af

Napoleonskrigene i "Krig og fred", som han skrev næsten samtidig med 1864 krigen. Dårlig planlægning, manglende overblik, forkerte informationer og mytedannelser medfører store lidelser eller død for soldaterne.

"Dødsfælden Dannevirke" er delt i tre hovedafsnit: "Dødsfælden", "Vinterkrig" og "Tilbagetoget". I kapitlet "Mobiliseringsproblemer", der indgår i første hovedafsnit, kommer bogens detaljeringsgrad til sin fulde ret. Man bliver som læser klar over, at et er strategi og taktik, - noget andet er virkeligheden. Læs blot forfatterens liste over mobiliseringsproblemerne i 1864: "1. Forsinkelse af økonomiske midler. 2. Transportproblemer. 3. Underkvalificerede og fåtallige befalingsmænd. 4. Mangler forårsaget af dubleringen af enhederne. 5. Mangel på uniformer og andet materiel. 6. Forsinkede indkøb og tilridning af heste. 7. Det tysksindede mandskabs upålidelighed" (s.63). Manglende uniformer blev delvis afhjulpet af islandske sweatre (s.65)...

I sin skildring af Tilbagetoget fra Dannevirke og de kampe og fægtninger, der foregik, revurderer Claes Johansen bl.a. oberst Müllers indsats ved Sankelmark (Sø). Også slaget ved Mysunde behandles grundigt. Om det brændende Mysunde fortæller underkorporal H. P. Henriksen i et kildeuddrag: "*Den stråtækte by begyndte snart på alle kanter at blusse. Om beboerne var flygtet, ved jeg ikke, kun lagde jeg mærke til at ud af det yderste hus nærmest Skanse B kom af og til en gammel mand med knæbukser til syne. Hver gang stillede han sig ved hushjørnet og så en stund over imod os, hvorpå han igen rokkede ind for nogen tid efter atter at indfinde sig ved hjørnet. Ud på eftermiddagen gik der imidlertid også ild i hans hus, og vi så ikke den gamle mand mere*". (s.110) I bogen understreges at kampene før Dybbøl var med både Østrig og Preussen. Det er dog skildringen af tilbagetrækningens enorme logistik, og de lejligheder, hvor planlægningen slår fejl, der gør størst indtryk på læseren. Nogle af bogens mange kildeuddrag kan bruges til at bringe krigens gru ind i klasserummet. Kilderne er tillempet moderne dansk. Forfatteren inddrager i sin fremstilling fægtningsrapporter, som er publiceret af Statens Arkiver som en såkaldt kildepakke, og som vi derfor også som undervisere har mulighed for at trække direkte på.

Indimellem får jeg som læser brug for at mobilisere min kritiske sans, som når forfatteren bruger en samtale refereret i Henrik Pontoppidans erindringer om en samtale med en veneziansk færgemand "*tredive år efter 1864 krigen*" (s.40) til at tydeliggøre forholdene i den østrigske hær, andre gange virker refererede argumenter for problemer med at indføre moderne teknologi i hære af værnepligtige bønder meget overbevisende (s.44). Herligt kritisk, men måske ikke så saglig, er fremstillingen af den danske overkommandos ageren i forbindelse med beslutningen om tilbagetrækningen fra Dannevirke. "*Under alt dette fornemmer man en konflikt, der er signifikant for perioden, nemlig brydningerne mellem på den ene side den gamle overklasse med dens ideer om at nogen er skabt til at eje og styre, andre til at adlyde blindt, og på den anden side det nye, famlende folkestyre med hele det liberale demokratiske hang til oversimplificeringer... Det er som om der bag hele Kauffmanns og de Mezas optræden, for så vidt som vi overhovedet kan betragte sidstnævnte rationelt, lyder en stemme: Se nu hvad dette demokratiske galimatias har ført med sig, disse ideer om at Per og Poul kan styre et land. Men nu er det nok. Nu er legen slut, og vi der véd bedre er nødt til at standse denne cirkusforestilling før tusinder dræbes til ingen nytte og nationen går til grunde...*".(s.238)

Jeg ville ikke bruge "Dødsfælden Dannevirke" i min undervisning - dertil er den alt for omstændelig. Men til min historiekollegas reol vil jeg gerne anbefale bogen, der trods detaljeringsgraden er medrivende læsning.

Claes Johansen skriver oftest skønlitterære bøger, både for voksne og for børn. Dødsfælden Dannevirke udkom i jubilæumsåret med støtte fra Statens Kunstfond.

Anne Melillo

Grønland

MARTIN BREUM: *"Balladen om Grønland – trangen til løsrivelse, råstofferne og Danmarks dilemma"*. Gyldendal 2014. 248 sider,

Fortiden, nutiden, fremtiden – der har generelt været et for lille fokus på Grønland i Danmark.

Har jeg ret i min antagelse? Spørger man frit ud i en dansk gymnasie- eller HF-klasse, om generelle grønlandske forhold og om den fælles Danmark-grønlandske historie, så vil kun ganske få elever, kunne givet et indsigtsfuldt svar.

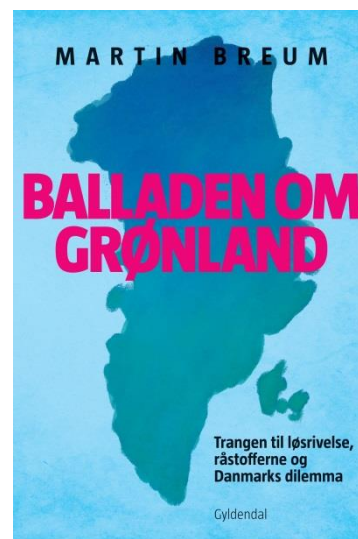
I virkeligheden er Grønland nok slet ikke en del af de fleste unges horisont, selvom øen har haft en tilknytning Danmark i århundreder.

Med Martin Breums bog 'Balladen om Grønland' bevæger vi os elegant mellem både fortiden, nutiden og fremtiden. Det er ikke som sådan en historiebog, men en grundig, rapporterende fremstilling præget af dybdeborende og kritisk journalistik. Dermed kan den være et udmærket bidrag til en casestudy, eventuelt til et AT- eller et KS-forløb. Uddrag fra en lang række interviews bringes sideløbende med en grundig historisk kontekstualisering, der primært bevæger sig indenfor de sidste 300 år. Fra Hans Egede kom til Grønland i 1721, hen over en mild kolonihistorie og frem til nutiden.

Interviewene fylder meget i bogen, og de interviewede spænder over hele spektret; både politisk og socialt. Fra den almene grønlandske befolkning, over grønlandske embedsmænd og toppolitikere som Aleqa Hammond og Mininnguaq Kleist til danske politikere som eksempelvis Mogens Lykkesoft. Også den skarpe og til tider kontroversielle Thorkild Kjærgaard får interessant taletid i bogen. Sidstnævnte indgår blandt andet i den vedvarende kolonitidsdebat om Grønland. Også i denne debat er hele spektret af holdninger repræsenteret; fra det ene yderpunkt hvor kolonitidsbetegnelsen slet ikke kan bruges i forbindelse med det historiske Danmark-Grønlandsforhold, fordi Danmark, ulig den klassiske koloniudnyttelse, primært har behandlet Grønland hensyns- og omsorgsfuldt. Først gennem Det kongelige Grønlandske Selskab, og siden ved at gøre øen til en ligeværdig del af kongeriget (eksempelvis som amt i 1900tallet). Siden igen ved at hjælpe med både økonomiske bloktilskud og politisk know-how til udvikling af hjemmestyre og selvstyre. Det andet yderpunkt er det synspunkt, hvor Danmark netop anses for at være et eksempel på en typisk kolonimagt. En kolonimagt som undertrykte og udnyttede den lokale grønlandske befolkning på nedsættende vis og af hensyn til profit.

Her er et par krydrede smagsprøver:

Ulrik Lyberth (grønlander, tidligere skolelærer): *"Lukningen af Qullissat, Thuleboerne, Ivittuut, de faderløse. Vi har talt om alle disse historier i 50 år, uden at der er sket noget. Det gør ondt på os, fordi Danmark ikke*

vil vedkende sig sine fejl. Hvis Danmark siger undskyld, ville vi få fred i sjælen til at komme videre. I medierne er det altid grønlandernes skyld, men der er en grund til at tingene er, som de er. Det skal grave frem og behandles som en tandrodsbehandling” (s. 77)

Nina Nikolajsen (HTX-elev med grønlandsk far og dansk mor). Nina taler ikke grønlandsk, og da hun blev interviewet om dette, sagde hun: *”Det irriterede mig. I Danmark var jeg grønlander, i Grønland sagde de, at jeg var dansk. Men jeg boede jo i Grønland, og min far var grønlander, så det forstod jeg ikke... Jeg er mere grønlandsk, end jeg er dansk, men jeg kan ikke sige, at jeg ikke er dansk. Der er mange forskellige typer grønlandere. Det kommer an på, hvor de kommer fra i Grønland, og hvilken generation du er. Dem i 40’erne siger: Tal grønlandsk! Mens dem der er på min egen alder, bare spørger hinanden: Skal vi tale dansk eller grønlandsk?” (s.88-89)*

Aleqa Hammond (landsstyreformand, 2014): *”I disse år er verdens fokus rettet mod Arktis og mod Grønland. Vigtige arktiske sejlruiter åbner nord for Rusland og nord for Canada. Selve Polarhavet åbner op for fiskeri. Offshore olie- og gasressourcer bliver kortlagt og udforsket. Og råstoffer på land bliver kommercielt interessante at udnytte. Da Grønland udgør omkring 20 procent af Arktis’ landareal, er vi i centrum for meget af denne opmærksomhed... Grønland opnåede i 2009 selvstyre inden for Kongeriget Danmark. Det indebærer, at det grønlandske folk er et folk i henhold til folkeretten, og at Grønland derfor har en uomtvistelig ret til selvbestemmelse...” (S. 12-14).*

Mogens Lykketoft (dansk socialdemokrat og tidligere minister): *”Det er korrekt, at fortiden har rummet en række fejltagelser, og ikke kun på dansk side. Men der har aldrig været noget ønske om at mishandle den grønlandske befolkning. Der findes kun få eksempler i verden på en kolonimagt, der har haft så lille en interesse i at vinde noget og så stort et ønske om at udvikle kolonien... det meste af det, Danmark har foretaget sig i Grønland, er foretaget ud fra måske lige lovlig paternalistiske holdninger, men altid i den bedste mening” (s. 35).*

Citaterne afdækker måske, at uanset ens personlige holdning så er bogen i kraft af sine interviews en fremragende kildesamling.

Sidstnævnte anmelderpåstand er måske endnu mere sand i kraft af, at bogen var meget nutidsbundet – ‘var’, fordi der her tænkes på nutiden i begyndelsen af 2014. Bogen er skrevet inden Aleqa Hammond snublede i sin egen bilagsskandale, og måtte afgive magten. Bogen er tænkt som en aktuel bog, der som en rød tråd forholder sig netop kritisk til Aleqa Hammonds retorik, argumentation og politiske standpunkter. Tre aspekter man kan hævde alle har været unuancerede og til tider præget af en stærk bøjning af historien i en meget danskerkritisk vinkel. Som forfatter til en KS-grønlandshistorie (L & R, foråret 2015), har jeg selv boret mig ned i problematikken, og jeg mener, at Breums tone er spot on: Aleqa Hammond har til tider været uhyre tendentiøs i sin retorik og i sin historiebrug, og i en sådan grad at det tenderer det usande. Fordi ‘Balladen om Grønland’ udkom netop som bilagssagen rullede, er den som samtidsbog allerede lettere forældet.

Også vurderingen af Grønlands fremtid har rykket sig siden bogen udkom. Men Grønlands fremtid problematiseres i forhold til den historiske fortid, og både de interviewede og Breum selv forholder sig holdningsmæssigt til Danmark-grønlandsforholdet. Som undertitlen – ‘Trangen til løsrivelse, råstofferne og

Danmarks dilemma” - skitserer, så peger bogen i særlig grad frem mod et muligt fremtidigt råstofeventyr på Grønland. Hvordan Danmark skal forholde sig til dette omdiskuterede potentiale, er en af bogens hovedtemaer. Dette er en meget nutidig problematik, der fortsat fylder dagbladene, og sikkert vil gøre det i årene fremover. Et eksempel på dette er det kinesiske firma General Mining’s planer. I januar 2015 købte firmaet licens til et jernmineprojekt ved Isua, nordøst for Nuuk. Minen skal etableres af kinesiske entreprenører og importeret kinesisk arbejdskraft. Ud over minen omfatter projektet boliger til kinesere, en fabrik, en 100 km lang vej og en udskibningshavn. Selvstyret regner med, at projektet kan give ca. 30 milliarder kr. i skatteindtægter.

I arbejdet med råstofproblematikken kan bogen i høj grad benyttes. Ud fra bogen kan man konstruere en række problemstillinger og/eller et oplæg til en diskussion af Grønland-Danmark forholdet. Besvarelserne og en eventuel diskussion i klasserne kan tage udgangspunkt i citater fra kilder som eksemplificeret ovenfor. Til denne brug har bogen mine anbefalinger.

Thomas P. Larsen

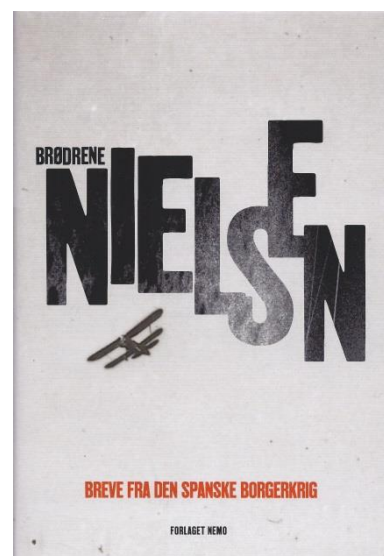
De radikaliserede

ALBERT SCHERFIG, CHARLIE KRAUTWALD, DANIEL MADSEN & NADIA ZARLING: *“Brødrene Nielsen – Breve fra den spanske borgerkrig”*. Forlaget Nemo 2014. 367 sider, 299 kr.

Historien om de tre unge Nielsen-brødre, der alle var medlemmer af DKP Nørrebro, er historien om nogle af de allerførste danskere, der tog afsted for at deltage som frivillige på den republikanske side i den spanske borgerkrig (1936-1939). Brødrenes historie er skildret før af Carsten Jørgensen: *“Fra Bjelkes Allé til Barcelona”* (Kbh. 1986), der lader brødrenes historie danne udgangspunkt for sin skildring af borgerkrigen.

Den Spanske Borgerkrig er en af de bedst beskrevne borgerkrige, blandt andet fordi ca. 40.000 frivillige fra et utal af nationer verden over meldte sig til de Internationale Brigader. En spontan solidaritet, der blev sat i system af Komintern, som koordinerede fra Paris. Uforholdsmæssigt mange af de frivillige var digtere og forfattere, der i 30’erne næsten alle var meget venstreorienterede. Men krigen er også godt beskrevet, fordi den i historiens bakspejl blev en generalprøve på Anden Verdenskrig. Her stod den demokratiske valgte regering over for den fascistiske modstander. Her blev det kommunistiske parti i de republikanske koalitionsregeringer en systembevarende faktor, ligesom Stalin opløste Komintern i 1943 for ikke at provokere sine allierede. Og her i Spanien øvede den tyske Legion Kondor sine terrorbombardementer over civilbefolkningen i de spanske byer, et afskrækkelsesvåben, som senere skulle gå ud over London.

Men de fire historikere har valgt at fokusere helt og aldeles på at skildre brødrenes deltagelse i borgerkrigen primært ved hjælp af den omfattende korrespondance, der er bevaret. De har gjort et kæmpearbejde med at læse de håndskrevne breve, der er helt uden tegnsætning, og hvoraf mange er skrevet med blyant. Forfatterkollektivet har systematiseret den store korrespondance, der viser, hvordan

brødrene under deres ophold i Spanien forsøgte at opretholde forbindelse med familien hjemme på Nørrebro. Fremstillingen er af hensyn til læsevenligheden ikke bragt med noter i teksten. Disse bringes omhyggeligt i Kap. VIII.

Vi følger brødrene fra de tager afsted i august 1936 ca. en måned efter borgerkrigens begyndelse, til de kommer hjem en efter en, hvorefter to af dem vender tilbage. Forfatterne har derefter valgt at skildre, hvordan alle brødre i naturlig forlængelse af deres engagement imod fascismen i Den Spanske Borgerkrig og som medlemmer af DKP allerede i 1941-42 blev nogle af de første modstandsfolk i det oprindelige KOPA, der af pragmatiske grunde blev til BOPA.

Brødrene cykler fra København igennem Hitlers Tyskland, hvor de holder en lav profil med, hvor de skal hen. De kommer til Paris, hvor deres cykler bliver konfiskerede. Derefter fortsætter de til fods til den spanske grænse, hvor de kommer over uden de store problemer. (Det blev senere på grund af Ikke-Interventions Aftalen meget vanskeligt at komme ind i Spanien, men den blev endnu ikke rigtig håndhævet.) Derefter kommer de med tog til Barcelona.

Brødrene Harald, Kai og Åge er 24, 21 og 18, da de tager afsted. Da storebror Harald, da han aftjente sin værnepligt, blev uddannet som maskingeværskytte, bliver brødrene sammen en del af et team, der betjener et maskingevær. Den mellemste bror Kai har også sprunget soldat og ved også, hvad det handler om. De bliver indsat på den kommunistiske del af Aragon-fronten i det nordlige Spanien i starten af borgerkrigen, hvor de forskellige politiske partiers medlemmer besatte hvert deres frontafsnit.

Senere bliver brødrene en del af et team omkring en luftværnskanon i "Regiment Dimitrov", en anti-luftværnsafdeling, der var opkaldt efter en af de toneangivende kommunister i Komintern. I den forbindelse bliver de flyttet rundt til de frontafsnit, hvor der er mest brug for anti-luftværnsenheden. Brødrene formår at blive sammen næsten hele tiden det første år. Harald er dog indlagt, da han såres i en af de allerførste træfninger. Men det er ikke alvorligt, og snart er brødrene samlede igen.

Brevene viser, at de i begyndelsen tror på sejr over den fascistiske modstander, men at de efter et års tjeneste uden længerevarende orlov i sensommeren 1937 begynder at tvivle. Det skildres i et af brevene, hvordan Kai bliver frustreret over at få at vide, at republikken råder over meget bedre højdemålingsudstyr end det, de anvender, men at dette først skal anvendes, når det bliver rigtig slemt.

Den ældste bror Harald, der er smuk som en arisk gud, og som har været gift og skilt derhjemme, får sig hurtigt en kæreste i Madrid. Kai løber ind i en gonorre, mens Åge er mere heldig. Haralds kæreste bliver såret ved et bombardement, og hun "skrives" ud af historien, men den blonde engel forelsker sig i en anarkist fra Barcelona. Hun tager med Harald hjem til Danmark i slutningen af 1937, men bliver smidt ud af landet efter tre måneder. Hun tager tilbage til Spanien, hvor hun som anarkist bliver dræbt af fascister.

Kai og Åge deserterer demoraliserede og udmattede i slutningen af 1937, mens Harald, der ligger på hospital, først rejser hjem senere. Harald tager igen til Spanien for at lede efter sin catalanske kæreste, og han bliver nu indrulleret i den regulære republikanske hær, hvor han igen qua sine kvalifikationer leder et anti-luftværnsbatteri. Da den spanske republikanske regering i efteråret 1938 beslutter at demobilisere de Internationale Brigader, bliver Harald sat i spidsen for den sidste gruppe danske spaniensfrivillige, der rejser hjem.

Kai havde fået nok af borgerkrigen, men den yngste bror Åge vil derved igen. Han tager hyre på forskellige skibe, der anløber de spanske havnebyer, der endnu er på den spanske regerings hænder. Her er han vidne til, hvordan disse havnebyer er totalt smadrede, og hvordan der foregår heftige kampe her i de første måneder af 1939.

Harald fik efter hjemkomsten en dom for at være udeblevet fra genindkaldelse og efterårsmanøvre i 1937, og han måtte i fængsel en måned i sommeren 1939. Kort tid derefter begynder Anden Verdenskrig i september 1939, og i april 1940 blev Danmark besat. De danske kommunister har det svært med venskabsaftalen imellem nazi-Tyskland og Sovjetunionen og forbereder sig på illegalitet. De tre brødre bliver hurtigt en del af det illegale arbejde, der optrappes efter det tyske angreb på Sovjetunionen i juni 1941.

Den yngste bror Åge bliver stukket og taget til fange af det tyske Gestapo. Efter en måned dør han på hospital af indre blødninger. Harald og Kai tvinger sig adgang til at se liget af deres døde bror, der bærer alle tegn på omfattende tortur. De finder ud af, hvem stikkeren er, og Harald foretager den første stikkelikvidering under besættelsen med koldt blod. Kort efter må Harald og Kai tage af sted til Sverige, hvor de opholder sig til krigens afslutning.

Brevene fra brødrene til deres familie og omvendt kredser udover politiske emner også om hverdagen. Brødrene savner bøf med stegte løg og danske delikatesser. De underdriver krigens farer i brevene til deres mor og far og fortæller kun ganske lidt om spansk hverdag. På den måde fortæller brevene en historie om hverdagsforhold hjemme i et krisepræget Danmark, idet brødrene hele tiden spørger om, deres far stadig har arbejde.

Det kan dog undre, at forfatterkollektivet ikke har sat fortællingen ind i en lidt større ramme. På side 22 skriver forfatterne, at *"... landets kommunistiske ... voksede sig stærke, ..."* Her er tale om 1920'erne. Før borgerkrigen var PCE, det spanske kommunistparti, et ganske lille parti. Først efter borgerkrigens start voksede det kommunistiske parti eksplosivt, blandt andet fordi Sovjetunionen støttede republikken.

På side 191 i et brev hjem til det kommunistiske Arbejderblad fra den 14. maj 1937 skriver brødrene og et par af deres kammerater: *"Hernede er man vant til at tage praktisk fat på Opgaverne, og de Opgaver man er enige om, hvad enten man er Venstre-Republikaner, Anarkist, Katolik, Kommunist eller Socialdemokrat, tages der fat på med det samme."*

Det kan undre, at brødrene ikke er orienterede om borgerkrigen i borgerkrigen. I maj måned 1937 tog kommunisterne magten over den republikanske regering og hær og nedkæmpede anarkisterne og trotskisterne i Barcelona og Madrid. Denne alvorlige splittelse på den republikanske side beskrives ikke et eneste sted i brevene. Måske er det fordi, de er kommunister, og derfor finder det helt i orden. Måske bliver de faktisk ikke rigtig klar over det, fordi de ikke bliver særlig gode til spansk, og da de er ved fronten det meste af tiden.

Samtidig kan det undre, at brødrene ikke kommenterer mere på de politiske kommisærer, der var tilknyttet alle militære enheder. Disse kommisærer var alle kommunister. Derfor var det vanskeligt for medlemmer af andre socialistiske partier at give udtryk for deres holdning ved fronten. Men igen, brødrene er jo kommunister, så det er jo deres fortolkning, der doseres som den rigtige.

De eneste steder, hvor en vis kritik af en kommunistisk institution kommer til udtryk, er i Haralds breve hjem efter, at han er rejst tilbage til Spanien i 1938. Åge vil også gerne tilbage til Spanien, men Harald giver udtryk for bekymring for Åges møde med Komintern i Spanien. Åge deserterede jo, da han efter lidt over et års tjeneste ikke kunne tage mere, og Harald, der er den, der bedst kender forholdene, er nervøs ved, hvordan Komintern ville reagere. Han gentager igen og igen, at Åge endelig skal tale med ham, før han henvender sig til Komintern for at melde sig igen. Det viser trods alt, at Harald er klar over, at Komintern ikke ser med milde øjne på desertører i en tid, hvor skueprocesserne går deres gang i Moskva.

De tre brødre kæmpede imod fascismen i Spanien, da de var bange for, at fascismen skulle brede sig til andre lande. Rigtig mange danske spaniensfrivillige gik hurtigt ind i modstandsbevægelsen. De havde prøvet at skyde og dræbe, de havde prøvet at være i ildkamp, og de havde allerede bekæmpet fascismen i Spanien. Derfor var der ikke så langt fra tanke til handling hos dem som hos mange andre. De danske spaniensfrivillige var radikaliserede. De var ikke radikaliserede som fx vor tids Syriensfrivillige, der angriber eget land, når de kommer hjem. Danske kommunister brugte ikke vold imod almindelige danske institutioner, men gerne imod danske virksomheder der samarbejdede med Francos nationalister og senere imod virksomheder, der arbejdede for tyskerne.

Men da den danske regering valgte at samarbejde med den tyske besættelsesmagt, havde de ingen skrupler. De kom til at udgøre den første hårde kerne i den stærke kommunistiske del af modstandsbevægelsen. Og da de havde erfaring med krig, lagde de ikke fingrene imellem, men var dog fokuserede på ikke at ramme civilister.

Bogen kan varmt anbefales de, der interesserer sig for dansk deltagelse i Den Spanske Borgerkrig, og den kan bruges til en diskussion af hvilke faktorer, der får unge mennesker til at melde sig frivilligt til en krig langt hjemmefra. Den kan også bruges til en diskussion af, hvordan krig hærder og radikaliserer. Bogen kan anbefales til bibliotekets samling, da den kan bruges i SRP/SSO sammenhænge.

Thorkil Smitt

Mærk Merkels verden

STEFAN KORNELIUS: *"Angela Merkel. Kansleren og hendes verden"*. Berlingske Media Forlag/People's Press 2014. 300 sider, 300 kr.

Fysikeren. DDR-barnet. Præstedatteren. Frihedselskeren. Kært barn har mange navne, men det stærkeste tilnavn på den mest indflydelsesrige efterkommer af DDR-tidens kuldsejlede samfundsforsøg er uomtvisteligt "jernkansleren". Godt nok et tilnavn der mest er fremkommet i udlandet efter ikke mindst eurokrisen og håndteringen af Grækenlands krise, men det viser ganske rammende, at der siden 2005 har siddet en kristelig demokrat (CDU) for bordenden af kanslerkontoret i Willy-Brandt-Strasse, der ikke er til at bide skeer med – hverken indenrigs- eller udenrigspolitisk. Det har politikere som franske Sarkosy, tyske Gerhard Schröder og russiske Putin måtte sande ved mere end én lejlighed.

Svage punkter

Havde man inden læsning af biografien indtrykket af Angela Merkel som en intelligent, værdifunderet og ekstremt analytisk politiker, giver den nyligt udkomne biografi om Angela Merkel skrevet af en af Tysklands største navne inden for udenrigsjournalistik, Stefan Kornelius, udenrigspolitisk redaktør på Süddeutsche Zeitung, bastant grobund for dét indtryk. Han kommer så tæt på Angela Merkel, som det er muligt for en journalist, der bygger sin biografi på solide analyser og stor og mangeårig indsigt i og omkring kansleren, selv om det står hen i det uvisse hvor meget Angela Merkel selv har bidraget frivilligt med – ikke meget umiddelbart. Men det er sådan set også lige meget, for vi kommer godt omkring, og får en god fornemmelse for Merkels verden. Fra DDR-tiden, over unge Merkels første ministerpost under Kohl lige efter genforeningen til hendes stærke værdier og ikke mindst "svage" punkter: Jødernes skæbne under 2. Verdenskrig, Israel og forelskelsen i USA.

Afgør (afgjorde) Merkel det danske valg?

Stefan Kornelius er ikke helt ukendt i danske kredse. Eksempelvis skrev han i en politisk analyse i sin avis i midten af april (en analyse der nåede helt ind i et TV2 News debatprogram), at Merkels endagsbesøg i Danmark 28. april 2015 kunne påvirke Thornings chancer positivt i det kommende folketingsvalg.

Stor viden om Merkels virke har Kornelius uomtvisteligt. Biografien efterlader én med tanken om, at det nok snarere er tilnavnet "moder Europa" end "jernkansleren", Merkel kommer til at blive husket for. Om nogen er Merkel garant for at huske alle på og agere efterfølgende reason d'état (statsræson): Med Tysklands særlige fortid eksisterer landet kun grundet USA's efterkrigs politik samt (sat lidt på spidsen) kan kun leve i rammerne af EU. Derfor er Tyskland særdeles aktiv i det europæiske projekt – om ikke nærmest garant for det.

Cool Merkel

Hvornår har et europæisk land sidst haft en leder med en doktorgrad i fysik, der med vid og intellektuel kapacitet, højlydt og med stor vægt bag ord og handlinger går ind for tolerance og frihed, og mindre højlydt men lige så effektivt driver realpolitik i klassisk forstand – og som har været oppe på over 70 % 's opbakning fra de tyske borgere til den førte politik? Ja, hvis man kan være fan af en politiker, så er jeg fan af Merkel. Selv hendes tøjstil bliver sikkert "cool" på et tidspunkt.

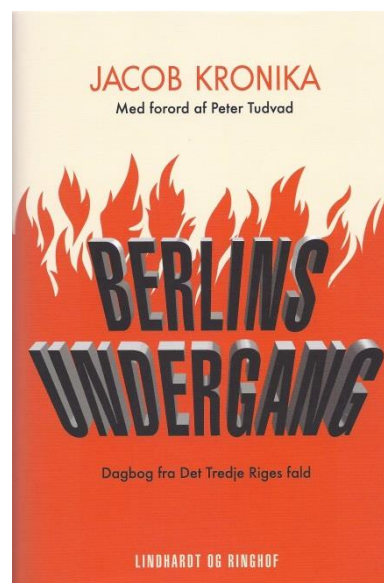
Brian Dupont Larsen

Berlins undergang

JAKCOB KRONIKA: *"Berlins undergang"*. Lindhardt & Ringhof 2015. 317 sider. 200 kr. Udgave med forord af Peter Tudvad.

Der var mange vidner til og deltagere i Det 3. Riges undergang i Berlin i 1945. Flere danskere tog del i kampene i tysk uniform, andre arbejdede for styret og som følge af vores status 1940-45 havde vi som en selvstændig nation på papiret egen ambassade i Tiergarten som i dag. Der samledes en del danske statsborgere, da sidste akt af nazismen udspillede sig i foråret 1945.

Et af vidnerne var den dansksindede journalist Jacob Kronika, der som tysk statsborger skrev til diverse blade udenfor Tyskland. Nazisterne anså ham for en venligsindet skribent, så han så mere end de fleste og slap tillige for at blive indkaldt til militærtjeneste. Hans dagbogsoptegnelser for foråret 1945 udkom allerede samme år i bogform på dansk og senere på tysk, men hverken i den oprindelige bog eller i genoptrykket fra 2015 fremgår det klart, om der er tale om den uredigerede dagbog eller en tilrettelagt version. Den originale dagbog er senere gået tabt og Kronika er død, så foreløbig er spørgsmålet ubesvaret.

Man kan forestille sig risikoen for en tysk statsborger ved at føre en dagbog med alt for kritiske optegnelser om det nazistiske styre, og læser man den publicerede version, er den egentlig ikke så kritisk mod styret. Det er faktisk det, der er problemet. Kronika fortæller løst og fast og vel uden noget af historisk interesse. Der er ingen personlige vurderinger eller analyser. For mig er det hele meget overfladisk, og det er svært for mig at forstå, at Kronika senere i sit sovjetiske fangenskab kommenterer en film om Auschwitz på en sådan måde, at det vidste han intet om. Var manden i det hele taget nysgerrig og hvad kan vi så bruge ham til?

Da bogen udkom, var der ganske givet et publikum for at høre lidt småsladder om livet i Berlin under nazismens sidste periode, men i dag virker Kronikas bog helt overflødig, og hvorfor den er blevet genoptrykt er for mig mere dramatisk end det, der står i bogen. Den nye udgave er et direkte genoptryk af 1945-udgaven og hertil er vedføjet Kronikas dagbogsoptegnelser fra perioden i russisk fangenskab sammen med de andre danske, som var samlet i gesandtskabet i Berlin i maj 1945. I nyudgaven anføres på smudsomslaget, at det er dagbogen som udgives, og man kan måske slutte heraf, at der ikke er tale om den kronikserie, som Kronika i sin tid skrev til Flensborg Avis med udgangspunkt i dagbogen, men at det er den såkaldt ægte vare vi nu omsider præsenteres for.

For mig at se må Lindhardt og Ringhof / Egmont have mange penge eller også fatter jeg ikke så meget om bogøkonomi. De udgiver en bog, der er beregnet for Marie Hellebergs publikum, den kommer ca. 70 år for sent og helt uredigeret. Register findes ikke og de omtalte personer bliver heller ikke præsenteret og det værste, at vi ikke ved, hvor "ægte" er det, vi læser, er for mig enten sjuskeri eller det der er værre. At bogens tekst ikke i sig selv giver noget nyt er på sin vis i orden, men begrundelsen for at genudgive bogen må da være, at der er noget nyt at præsentere for danske læsere, og det skal man have lup for at få øje på.

Den gamle udgave fra 1945 er let at få fat på. Jeg sidder med 3 eksemplarer i hånden, så det er ikke det store løft for menneskeheden, at bogen genoptrykkes. Det mest forsonende ved bogen er Peter Tudvads forord, men heller ikke han vil vurdere kildeværdien, og det forholder sig således, at han i 2009 udgav bogen "Sygeplejerske i Det Tredje Rige" om danske Ebba og hertil brugte han flittigt Kronikas oplysninger om deres fælles tid hos sovjetrusserne. Alt hvad Kronika måtte bringe af interessante oplysninger i den nye "Berlins Undergang" findes i Tudvads bog eller man kan også ty til Rene Rasmussens bog "Front og Bro", som især beskæftiger sig med Kronika og Flensborg Avis. Både Tudvads forord og nyudgivelsen er derfor mere vand på de samme teblade, men Tudvad må have en stor stjerne hos forlaget, som også for nylig har udgivet hans store værk om Dietrich Bonhoeffer, som igen med min manglende forståelse for bogøkonomi vækker undren.

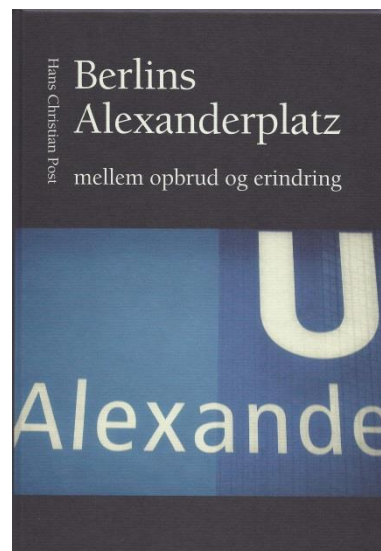
Ser man bogen med gymnasieøjne kræver det en fantasi større end min at anbefale nyudgivelsen til biblioteket eller den nysgerrige lærer/elev. Men Lindhardt & Ringhof og Peter Tudvad kan åbenbart se noget, jeg ikke kan, og det må jeg bøje mig for. Det er trods alt dem, der betaler gildet.

Klavs Verholt

Arkitektur, kulturvidenskab og historie

HANS CHRISTIAN POST: "*Berlins Alexanderplatz mellem opbrud og erindring. Den byarkitektoniske idékonkurrence i 1993*". Syddansk Universitetsforlag 2014. 416 sider, illustreret, 350 kr.

Som bogens undertitel siger, handler denne bog om idékonkurrencen om Alexanderplatz i 1993. Forfatteren vil undersøge, "hvordan byplanlægning, bygningsbevaring og historiepolitik ofte virker sammen i politiske opbrudsfasen", nærmere bestemt om formålet med konkurrencen var at udslutte minderne om DDR-tiden eller ej. Bogen er en ph.d. afhandling, og dens forfatter er nu post.doc. på Københavns Universitet. Hans projekt er "en humanfaglig belysning og betænkning af konceptet om bygningsarv som et aktiv i byfornyelsen".

Bogen begynder med en gennemgang af pladsens historie helt fra middelalderen. Det meste krudt bruges på en idékonkurrence i 1929, hvorefter pladsens historie føres frem til 1990. Derefter tages der fat på 1993-idékonkurrencen: først behandles konteksten for konkurrencen, dernæst konkurrenceprogrammet. Efter dette gennemgås de tre forslag der fik første, anden og tredje præmie, og til sidst kommer en sammenlignende diskussion af vinderforslagene. Bogen afsluttes med en konklusion på 10 sider.

Bogen er altså ikke en decideret historiebog. Tysklands og Berlins historie i det 20. århundrede forudsættes bekendt. Men selvfølgelig bliver denne historie belyst på en særlig måde i bogen. Faktisk er den mest interessant for dem der beskæftiger sig med arkitekturens historie. Vægten ligger på de idealer der lå bag

forslagene i 1929 og igen i 1993, herunder hvordan arkitekterne i 1993 forholdt sig til tankerne fra 1929. Man kan også sige det på denne måde: hvad skal nybygninger i Berlin knytte an til? Skal det være den gamle arkitektur fra før 1918? Skal det være funktionalisme/Bauhaus fra mellemkrigstiden? Skal det være nazisternes byggestil? Skal det være den almindelige funktionalisme som den praktiseres i Vesten siden 1945? Og hvad med de bygninger der var opført i russisk stil? Skulle de rives ned eller bevares?

Bogen indeholder også mange overvejelser over tyskernes identitet og historie, som rummer to unormale perioder: nazi-diktaturet 1933-1945 og DDR-diktaturet indtil 1989. Hvad vil det så sige at være en normal tysker/berliner i dag? Svaret på dette spørgsmål hænger nøje sammen med arkitekturen, for vores bygninger er udtryk for, hvem vi er, og det påvirker vores identitet, hvilke omgivelser vi bevæger os i. Forfatteren citerer mange andre forskeres overvejelser, og han kommer også med sine egne bud på svar. Men jeg må indrømme at jeg synes, at bogens mange overvejelser og udredninger er noget trættende.

Der er et ret stort illustrationsmateriale. Desværre er kortene gengivet så gnidret at det er vanskeligt at tyde dem. Desuden er der mange billeder af pladsens bygninger. Mange af de nyeste er fotografier taget af bogens forfatter selv.

Som bekendt skal en tysk intellektuel helst skrive i lange sætninger med mange indskud og fremmedord for at blive regnet for noget blandt sine standsfæller. Desværre er Hans Christian Post blevet smittet med den samme vane. Desuden er han modig ved at han bringer en del citater fra anden litteratur, som ikke er oversat. Dette gælder både engelske og tyske citater.

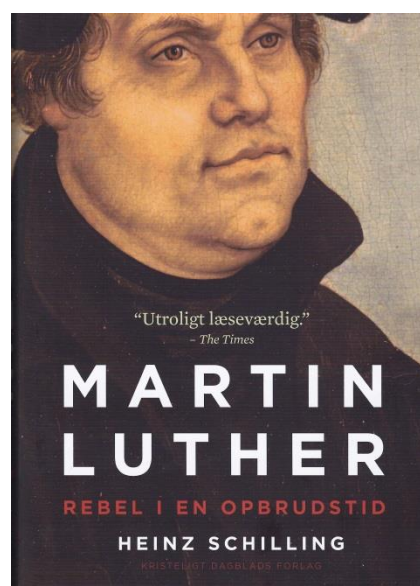
Så vidt jeg kan se, er denne bog ikke særlig relevant for historielærere. Heller ikke for den der vil på en turisttur til Berlin. Den er kun interessant for folk der interesserer sig for kulturhistorie og arkitektur på et højt akademisk niveau.

Jørgen Krøigård

Reformationens hovedpersoner I: Midt i reformationens malstrøm

HEINZ SCHILLING: *"Martin Luther. Rebel i en opbrudstid"* (overs. af Peter Dürrfeld). Kristeligt Dagblad 2014 (tysk udgave fra 2012). 692 sider, 350 kr. inkl. moms.

Heinz Schillings store biografi over reformationens afgjorte hovedperson, Martin Luther (1483–1546), er et yderst vellykket værk, og det er en lykke, at det er blevet oversat til dansk. Især må forfatterens veltalenhed ses i lyset af at bogen skal formidle til et meget bredt publikum, fremhæves, idet enkelthed og fyndighed danner en nær forbindelse til dybde gennem hele bogen, hvis længde på ingen måde trætter. Man får ved læsningen stadig lyst til at udbygge sit billede af Martin Luther. Forfatteren fremsætter gerne flere fortolkningsmuligheder, og han argumenterer for sit valg.

Nu hører Martin Luther ikke ligefrem til de dårligst belyste personer, heller ikke i dansk biografisk sammenhæng. Man kunne derfor berettiget spørge om, hvorvidt der er brug for endnu en biografi om Martin Luther – er der ikke skrevet nok? Schillings svar er i høj grad historieteoretisk begrundet, jf. hans 'Prolog':

Det er på tide at gøre op med denne kult og i stedet fremstille Martin Luther, hans tanker og handlinger – og det samme gælder hans samtidige – som det, de først og fremmest er for os nutidsmennesker, nemlig vidnesbyrd om 'en verden, der er gået tabt for os', eller mere præcist udtrykt: ikke længere er vores. Dermed bliver vi konfronteret med noget fremmedartet og ganske anderledes. Luther tænkte og handlede som et 'menneske mellem Gud og Djævelen', og som sådan bør han gøres forståelig for en nutid, der ikke længere kender Djævelen og Gud kun – hvis da overhovedet – i gudsbilleder, der ville have været uforståelige for wittenbergeren. (s. 15)

Den 'kult', Schilling vil gøre op med er de Luther-billeder, man til hver en tid har skabt ud fra egne ideologiske forestillinger, fx nationalhelten Luther, der var "... tyskernes skjold mod indflydelse i form af en overfladisk og angiveligt åndsfattig romansk civilisation" (smst.). Man kan ikke, ifølge Schilling, uden videre vælge og vrage fra Luther, hvis man vel at mærke fremdeles vil tale om Luther; man må først betragte Luther som en helhed og i sammenhæng med den tid han er rundet af og befinder sig i. Vi må med andre ord tage Luther alvorligt, og det er man nødt til, hvis Luther overhovedet skal have noget at sige vor tid og dermed kunne yde en kritik af nutiden.

I det følgende vil jeg give en oversigt over Luthers liv, hvilket samtidig er grundstrukturen i bogen. Dernæst vil jeg komme ind på det billede af Luther, der gradvist opbygges gennem bogen, for derefter at gå over til Schillings fremstilling af, hvordan Martin Luther og reformationen har betydning for os i dag. I de afrundende bemærkninger vil nogle mindre kritikpunkter blive fremsat.

Martin Luthers liv, en oversigt

Fremstillingen er overordnet opdelt kronologisk i tre dele:

I. Barndom, studium og første klosterår	1483–1511
II. Wittenberg og reformationens begyndelse	1511–1525
III. Mellem profetens vished og nederlag i tiden	1525–1546

Hver del indledes med et kapitel om tiden, de forskellige forhold inden for kunst, videnskab, verdenssyn, politik, økonomi m.v., men er derudover også kronologisk ordnet.

Martin Luther voksede op i en familie, der arbejdede ved minedriften. Den var ikke blandt de allerrigeste, men hørte afgjort heller ikke til de fattige, selvom Luther får det til at lyde sådan i en bordtale (s. 52). Det havde været meningen, at den unge Martin skulle studere jura, men ved et højtideligt løfte til skt. Anna besluttede han at blive munk (s. 72), en beslutning, der førte til et noget anstrengt forhold til faderen de følgende år. Det var som augustiner munk, at Luther – 12 år senere – slog de 95 såkaldte afladsteser op på bykirkens dør i Wittenberg, hvori han fra et teologisk ståsted kritiserede hele afladspraksissen. Afladshandlen, der var bundet op på en forfladiget teologi, som med rette kunne kritiseres, udsprang på den ene side af folks bekymring for deres sjæls frelse, på den anden side – og dermed tog det virkelig fat – i

et voldsomt repræsentationsbehov hos fyrster og magthavere. Der havde været kritik fra forskelligt hold af afladen, så Luther er heri ikke original, men hans teser blev gnisten, der antændte krudttønden. I de følgende år udvikler Luther stadig sine tanker og udnyttede tidens nye medie: bogtrykket.

Efterhånden blev han således et problem for pavemagten; kirken i Rom ville ikke finde sig i den tyske munks skræpperier, og Pave Leo X bandlyste Luther i 1521. Folkestemningen i Tyskland var stærk på Luthers side, og det endte med, at Kejseren – mod pavestolens vilje – indkaldte Luther til forhør på rigsdagen i Worms, endnu i 1521. Der var dog ikke tale om andet, end at Luther fik en mulighed for at tilbagekalde, hvad han havde skrevet. Efter en dags overvejelser kunne han afslutte sin afvisning med de berømte ord, "her står jeg og kan ikke andet!" Luther ville ikke tilbagekalde noget og fik efter rigsdagen frit lejde, idet han blev lyst i rigens akt. Derfor sørgede hans kurfyrste, Frederik den Vise, for, at Luther blev 'bortført' til fæstningen, Wartburg, hvor han kom til at sidde i al hemmelighed. Han havde imidlertid kontakt med sine venner i Wittenberg, bl.a. Phillip Melanchthon. Wartburg-opholdet blev overordentligt produktivt for Luther, bl.a. oversatte han Det Nye Testamente til tysk på denne tid. På grund af nogle uroligheder i Wittenberg med en fløj, der ville gå videre end Luther, drog Luther tilbage til Wittenberg og fik gennem en række slagkraftige prædikener slået et ulmende oprør ned og var selv igen tilbage til at kunne tage tømme i egen hånd.

I 1525 opstod der et oprør blandt bønderne, ledet af Thomas Müntzer. Dette oprør endte med, at myndighederne greb ind, hvilket Luther i et par skarpe skrifter havde opfordret eftertrykkeligt til. Men den verdslige magt trådte imidlertid til med langt større brutalitet end Luther havde forestillet sig; det blev den rene massakre. – Men året 1525 skulle komme til at rumme både det gode og det onde, dette blev nemlig også året for ægteskabet mellem Luther og den tidligere nonne, Katharina von Bora, Käthe. Der er ikke noget, der tyder på, at der var tale om et romantisk kærlighed-ved-første-blik-ægteskab; men de to ægtefællers forhold voksede sig inderligt, hvilket brevene mellem dem viser.

Med oprørene overstået gjaldt det nu om at konsolidere reformationen, se til ordningen af kirken og teologiske diskussioner bl.a. reformationens forskellige fløje, fx om nadverspørgsmålet.

Dertil kom også nogle politiske spørgsmål, hvoraf ét træder særligt frem: dobbeltægteskabet i Hessen. Landgreve Phillip af Hessen, der allerede var gift og havde syv børn med sin kone, ville giftes med en 17-årig hofdame, som han var blevet hovedkulds forelsket i. Phillip af Hessen var en vigtig politisk brik for de reformatoriske fyrster i deres stridigheder med Kejseren, så sagen var ikke enkel som blot at afvise hans krav. Det endte med, at reformatoren og hans nære medarbejder, Melanchthon, forfattede et votum, der i mange år skulle nage dem begge, hvori de på den ene side skånselsløst konfronterede landgreven med hans syndefulde liv og roste hans anger, og på den anden side tilstod landgreven en slags teologisk dispensation i form af et skrifteråd. Men det nye ægteskab skulle dog holdes hemmeligt (men det blev snart kendt).

Martin Luther døde af en blodprop i hjertet d. 17. februar 1546, og hans sidste stunder blev registreret af hans nære venner og medarbejdere for eftertiden: således kan vi se, hvordan et kristent menneske dør. På en lille notits, Luther formentlig havde skrevet dagen inden sin død, står: Vi er tiggere, det er vi! Her har vi en slags sum af Luthers hele antropologi (s. 558).

Luther-billedet

Ved en fremstilling i en længde som Schillings bog får forfatteren en helt særlig mulighed for så at sige at farvelægge historiens malebog, og navnlig ved sit Luther-billede må Schillings bog da også stå frem for mange, væsentligt kortere fremstillinger.

Gennem bogen, i hvert af de tre store afsnit, træder Luther frem i en skikkelse, der udvikler sig i takt med de vilkår, han befinder sig i. Der kan her naturligvis ikke være tale om andet end at give nogle få streger til konturerne af det detaljerede billede, vi får i bogen.

I de tidlige år får vi et billede af en nervøs ung mand. Luther var ængstelig for ikke at kunne leve op til Guds krav til mennesket. Samtidig var angstanfald og anfægtelser imidlertid ikke noget, der lammede den unge, ydmyge munk i at udføre sine opgaver og hvad der blev pålagt ham fra ordenens side, om det så var rengøring af latriner, tiggeri eller sendefærd til Rom. "Det ville være en vildfarelse at forestille sig munken [ɔ: Luther] som en brødebetyngt særling, der ikke var i stand til at mestre livet i klostret" (s. 93).

Efterhånden, som det går op for ham, at han har fat i noget nyt, vokser også bevidstheden om, at han er Guds redskab, Guds profet. Senere – i en af de såkaldte bordtaler – husker Luther tilbage og taler om en pludselig indskydelse ved Helligånden "på dette *cloaca* i tårnet" (s. 140), hvorfor man ofte, noget mindre vulgært, taler om 'tårnoplevelsen'. Dét, Luther her opdagede, var, at vi retfærdiggøres ved troen alene. Ifølge Schilling, lader det sig ikke entydigt rekonstruere ud fra kilderne, *hvornår* det reformatoriske gennembrud skete, dvs. hvornår "det nye – eller genoptagelsen af det gamle – indtrådte" (s. 139) i bevidstheden hos Luther, men det sker muligvis hen imod 1520; det er i hvert fald dette år, han selv nævner i forordet til sine samlede værker.

Med det reformatoriske gennembrud satte den store reformatoriske lavine i gang, og Luther trådte frem i flere aspekter. Schilling fremhæver følgende fem punkter, som viser de mest fremtrædende sider af Luthers alsidige karakter på denne tid:

1. Luther som folkelig forfatter og
2. Luther som akademisk polemiker

Karaktér tegningen udfyldes af, at Luther bliver en

3. radikal modstander af paven (Antikrist) og romerkirken
4. bliver mere bevidst om sin profetiske rolle, og endelig
5. det negative menneskesyn

Med 'det negative menneskesyn' mener Schilling reformatorens grundidé om, at menneskenaturen gennem syndefaldet helt igennem er fordærvet; det anskueliggøres ved et Luther-citat:

"Den gamle Adam skal gennem daglig anger og bod druknes og dø med alle sine synder ... og dagligt skal der på ny opstå et nyt menneske, som i retfærdighed og renhed kan leve evigt for Gud". (s. 168)

Nærmere hen imod sit livs afslutning beskriver Luther sig selv som en "udlevet, stakkels, træt, stivbenet og efterhånden næsten enøjet olding" (s. 544). Luther var blevet klar over, at universalreformen af kirke og samfund ikke kunne ske i hans levetid og at modstanden var voksende – også i hans egen lejr. Det gjorde ham de sidste år mere aggressiv og ringeagtende i sin tone (idet det samtidig må huskes, at han fra begyndelsen var skarp i sin tone), bl.a. i sit skrift om jøderne, *Om jøderne og deres løgne*. Schilling mener imidlertid ikke, at man skal se en "sidste rasen" i disse umådeholdne angreb" (s. 555). Nej, det er for snæversynet, fremholder han, drivkraften er snarere Luthers bekymring for kirken og dens fortsatte beståen (jf. også de tre sidste punkter ovenfor), kombineret med en dyb angst for, at "Satan efter hans [dvs. Luthers] død ville have for let spil." (sm. st.).

Heinz Schilling formår igennem *Martin Luther. Rebel i en opbrudstid* at give et skarpt billede af, hvem Martin Luther var, et billede, der fremlægges i den rette belysning med den flerdimensionelle beskrivelse af Luthers historiske kontekst, såvel som at vi får muligheden for at se hovedpersonens udvikling over tid gennem en kritisk tolkning af kilderne i deres egenart. Således får man en mulighed for i højere grad at tage stilling til Luther selv og ikke vores egne fordomme om ham.

Forbindelsen mellem fortiden og nutiden

Til at overvinde vor egne fordomme hjælper Schilling også læseren godt på vej i bogens allersidste kapitel, 'Epilogen', på godt 20 sider. Schilling fremsætter dels sit syn på, hvordan det gik Luther, alt taget i beretning, og på hvilke følger reformationen fik konfessionelt og politisk. Han viser ligeledes, hvordan reformationen kunne være med til at rydde vejen for større tolerance og pluralisme, selvom det langt fra var det, Luther selv ville. Og der rundes af med et afsnit om 'Frihed og samvittighed' samt 'Troens tilstedeværelse i verden'.

Martin Luther, fremhæver Schilling endvidere, sammenbinder i sin teologi troen og verden, hvorved verden bliver det sted, frelses historien fuldbyrdes, og dermed bliver det verdslige en del af frelsen. Det betyder igen, at ægteskab, seksualitet, arbejde og politik fik ny betydning og legitimitet. "Tro uden indvirken på verden var lige så meget synd og afstand til Gud som at agere i verden uden nogen tro" (s. 602f.); Luther gør religionen til noget eksistentielt.

Schilling runder af med følgende vurdering:

Det sætter frembruddet af den nyere tid i Europa i et forkert lys, hvis man som følge af Luthers kamp mod autoriteterne betegner ham som revolutionær, men til gengæld nedvurderer hans fokusering på religionen og den konfessionelle epoke i Europa, der blev et resultat heraf, ved at opfatte den som et tilbageskridt i forhold til renæssancens rationalitet og frihed. Tværtimod: Idet Luther konsoliderede religionen som en oprindelig og egen kraft, der hverken skulle tjene filosofi eller kunst, og pegede på, at man skulle leve efter den og forsvare den ude i verden, frigjorde han en dynamik, der kom til [at] bidrage væsentligt til den sekulære omformning af Europa i begyndelsen af nyere tid – og i det lange løb også den moderne epokes frembrud. (s. 603)

Nogle afrundende bemærkninger

Som det turde være fremgået af ovenstående, er der alt godt at sige om *Martin Luther. Rebel i en opbrudstid*. De sidste bemærkninger er derfor heller ikke at se som nogen afgørende kritik, men blot nogle punkter, der skaber lidt irritation ved læsning hhv. brugen af bogen.

Først skal nævnes den mærkværdighed, at Martin Luther i bogens første del kaldes *Martin Luder* (familienavnets oprindelige form), i anden del *Martin Luther*. Brugen af de to forskellige navne svarer til Luthers egen brug, idet Luther selv ændrede stavemåden, og Schilling understreger, at ændringen er signifikant i forhold til spørgsmålet om, hvornår Luther selv blev bevidst om, hvad han havde opdaget (jf. s. 136ff.). Dette skaber dog lidt forvirring ved læsningen, og det havde måske været nok blot at nævne det.

Hvad angår det egentlige ekstraudstyr, er der følgende at bemærke. Der er to store, fine kort indklæbet på bogens inder permer. Et sted i bogen findes endvidere et kort over Luthers hhv. Thomas Müntzers rejser i 1525 under bondeopstanden. Disse kort er meget hjælpsomme (omend de godt måtte have været benyttet mere eksplicit i fremstillingen). Man kunne nu alligevel godt have ønsket sig flere, fx over Wittenberg på denne tid (der gøres i teksten grundigt rede for byens opbygning; man kan til eks. se et kort i *Den hellige Stad Wittenberg* af Martin Schwarz Lausten, Anis 2002). Ligervis kunne man også godt have ønsket sig flere billeder (evt. i farve) og ikke mindst, at der var en tættere forbindelse mellem billederne og teksten (fx med sidetalshenvisninger). Måske er dette et valg, foretaget i forbindelse med den danske oversættelse, for hos det tyske forlag, der har udgivet originalversionen af bogen, fremgår det, at (ganske vist 3. udg. fra 2014) indeholder 51 illustrationer, foruden 4 kort – ifølge 'Billedoplysninger' bagest i oversættelsen indeholder den 15 billeder og kort på "for- og bagsats samt s. 287 og 484," hvilket sidste sted dog er en sort-hvid-gengivelse af et selvportræt af Lucas Cranach d.æ.

Bagest findes slutnoterne, som man næsten ikke orker at slå op i, ikke mindst fordi de begynder forfra for hvert kapitel, medens den levende kolumnetitel øverst på hver side angiver hvilken af de tre hoveddele af bogen, man befinder sig i; der er således ingen hurtig genvej til at finde ud af, hvilket kapitel man befinder sig i.

Litteraturlisten, der skal være en hjælp til at finde yderligere litteratur, er for tysklæsende formentlig en sand guldgrube, medens den nok er noget sværere tilgængelig for læsere, der ikke behersker tysk. Man leder tilsyneladende forgæves efter de danske oversættelser af Luthers skrifter (fx de to større udvalg, *Martin Luther. Skrifter i udvalg* og *Luthers Skrifter i Udvalg*), denne opgave kunne dog være løst forholdsvis let med benyttelse af den herlige hjemmeside, www.lutherdansk.dk, der foruden flere oversættelser giver en oversigt over, hvad der findes på dansk).

Sidst findes et personregister. Det er i sig selv prisværdigt med et personregister, men det havde bestemt ikke været af vejen hvis der også havde været et sagregister, hvilket man ofte kan få brug for, når man efter endt læsning skal benytte bogen til enkeltopslag – også på trods af indholdsfortegnelsens forholdsvis store udførlighed.

Endelig er der at bemærke, at det havde været til stor hjælp, om der havde været nogle skematiske oversigter, fx forskellige former for tidslinjer (evt. øverst eller nederst på siderne så man stedse havde det for hånden). Det kan være lidt svært under sådan en lang fremstilling at fastholde overblikket.

Når også disse sidstnævnte småting skurrer en smule, så er det dog ingenlunde noget, der ødelægger det gennemgående positive indtryk af bogen. Det er et imponerende værk, især forskningsmæssigt af Heinz Schilling, men så sandelig også af oversætteren, Peter Dürrfeld. Hans arbejde er forbilledligt. Vil man gerne vide noget om Martin Luther som historisk person, hvad betydning hans teologi havde i samtiden samt hvilken betydning han har haft og har for eftertiden, så skal man sandelig bare tage fat. Denne bog kan give en indføring og et enestående overblik og ikke mindst en god forståelse for, hvem og hvad Martin Luther var. – Og så skader det ikke, at den er læselig! Man er ved læsning af den udmærket rustet til tage fat på specialfremstillingerne.

Bogen kan få de bedste anbefalinger!

Johnny Lindholm

Reformationens hovedpersoner II: Danmark ved reformationens hjerte

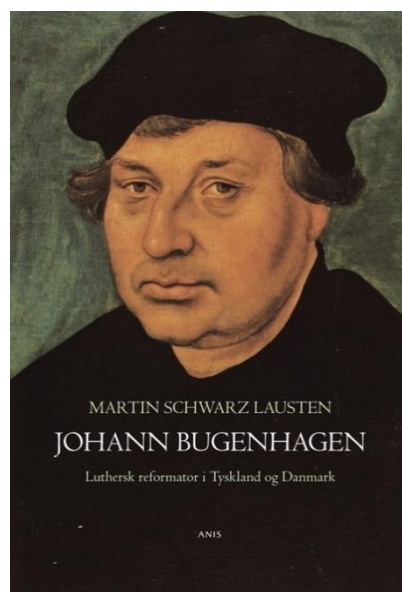
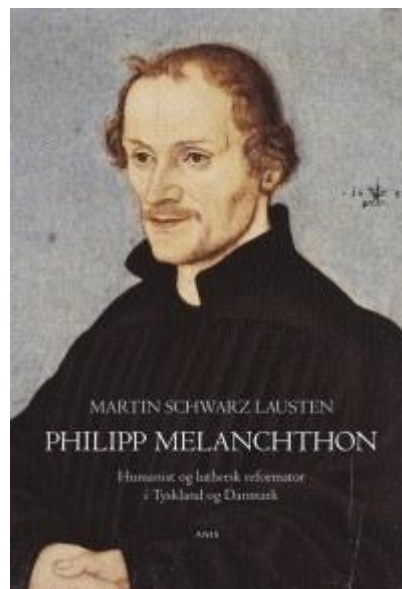
MARTIN SCHWARZ LAUSTEN: *"Philipp Melanchthon. Humanist og luthersk reformator i Tyskland og Danmark"*. Anis 2010. 392 sider, 149 kr.

MARTIN SCHWARZ LAUSTEN: *"Johann Bugenhagen. Luthersk reformator i Tyskland og Danmark"*. Anis 2011. 308 sider, 129 kr.

Denne bogomtale er tænkt i forlængelse af den foregående om den nye bog om Martin Luther af Heinz Schilling og skal sammen med den nå omkring reformationens tyske hovedpersoner: trekløveret Martin Luther, Philipp Melanchthon og Johann Bugenhagen. De to bøger, der her skal omtales, er ganske vist ikke helt dugfriske, men de er hos forlaget nu væsentlig nedsat i forhold til den oprindelige udsalgspris og kunne af den grund være en omtale værd.

Forfatteren, Martin Schwarz Lausten, der nu er professor emeritus, har en længere række af historiske biografier om reformationsfolk bag sig, deriblandt en om Luther, *Martin Luther. Munk, oprører og reformator* (2005), samt flere om emner i forbindelse med reformationen, f.eks. *Den hellige stad Wittenberg* (2002) og *Reformationen i Danmark* (3. udg., 2002).

De to bøger, der her skal omtales, er bøger om hhv. Philipp Melanchthon (herefter: *Melanchthon*) og Johann Bugenhagen (herefter: *Bugenhagen*). De to var Martin Luthers nære medarbejdere og ikke mindst venner, og de kom begge til at spille vigtige men forskellige roller i forhold reformationens indførelse, bl.a. i Danmark. Bøgerne udfylder hinanden, selvom de er skrevet som selvstændige

værker og for så vidt kan læses hver for sig. Dog skal det indskydes, at man f.eks. kan støde på en henvisning som i *Bugenhagen*, s. 49, hvor der henvises til fremstillingen i *Melanchthon*, der er fyldigere.

Philipp Melanchthon

Dette er den første danske fremstilling af reformatoren Philipp Melanchthons (1497–1560) liv og virke i over hundrede år, idet den sidste fremstilling var G. Jørgensens folkelige og noget mindre bog, *Filip Melanchthon*, fra 1900.

Bogen er delt op i to afdelinger. Den første behandler Melanchthons liv og virke som professor ved universitetet i Wittenberg, hans teologiske ståsted i et historisk perspektiv samt nogle mindre kapitler om hans syn på paven, forholdet til Martin Luther og om familielivet. Anden afdeling er helliget Melanchthons forbindelse til Danmark og det danske kongehus og til tidens lærde. Bogen rundes af med en epilog.

Melanchthons liv

Philipp Melanchthon blev født i 1497 som første søn af smeden Georg Schwarzerdt i Bretten, der ligger omkr. 50 km fra Heidelberg i det sydvestlige Tyskland. Det opdagedes tidligt, at drengen havde helt enestående evner, og han blev som kun 12-årig immatrikuleret ved universitetet i Heidelberg, siden ved universitetet i Tübingen, hvor han fik magistergraden i 1518, og som 21-årig blev Melanchthon ansat som professor i græsk ved universitetet i Wittenberg, kun få måneder efter Martin Luther havde opslået de berømte teser på døren til slotskirken.

Melanchthon blev først og fremmest knyttet til det humanistiske fakultet, men tog endvidere en teologisk grad, så han ligeledes kunne forelæse ved dette fakultet; han tog aldrig præstevielse.

Melanchthon, der allerede i sin samtid kaldtes for 'Tysklands lærer', kom til at få enestående betydning for uddannelsessystemet i Wittenberg, men også videre i de protestantiske lande, herunder naturligvis også Danmark, dels ved en umiddelbar påvirkning, dels fordi han uddannede mange udlændinge hjemme i Wittenberg, hvor han selv havde flere studenter boende hos sig i sit hus. Dertil er Melanchthon betydelig, fordi han er forfatteren til *Den augsburgske Bekendelse* (1530 og senere). Schwarz Lausten gør opmærksom på, at man ved dette som ved flere af Melanchthons skrifter skal være opmærksom på, at han videreredigerede, ændrede og rettede de senere udgaver, hvilket ikke mindst er uheldigt med dette skrift, der har en så afgørende betydning for de protestantiske bevægelser, og var et vigtigt politisk skrift.

Melanchthon var lille af statur, og det billede, vi får af ham gennem bogen, viser en lille og svagelig person, der tit blev overvældet af pres fra omgivelserne og livets modgang. Dette betød imidlertid ikke, at han ikke sagtens kunne være skarp og kritisk ved polemiker og disputationer. Han var ydmyg og satte en ære i at holde kontakt med gamle elever og gode venner. Bogen giver et klart og sympatisk billede af den lille sydtysker.

Teologien

Et 20-siders kapitel er viet Melanchthons teologi, hvilket er vigtigt, fordi han med tiden, dvs. efter Luthers død, kom til at vige på en række punkter fra Luther. Dette er vigtigt at vide, når man vil forstå nogle af de splittelser og læremæssige kampe, der foregik i tiden, og det er ikke mindre vigtigt, når man vil forstå den politiske situation i disse turbulente år, eftersom religionsspørgsmålene var tæt knyttede til de politiske. Derfor følger der også efter dette kapitel endnu to kapitler, der giver et overblik over de teologiske

stridigheder, som Melanchthon blev viklet ind i (f.eks. om nadverspørgsmålet, der siden Luthers tid havde forvoldt splittelse blandt protestanterne).

Det første kapitel om teologien som sådan giver en klar oversigt over indholdet i Melanchthons vigtige skrift, *Loci communes*, der blev overordentlig udbredt og bl.a. kom på listen over bøger, som danske præster skulle læse. Derfor yder Schwarz Lausten en formidabel hjælp ved gang på gang at oplyse om steder, hvor afvigelserne mellem de forskellige udgaver er meget store og af teologisk vigtighed.

Luther og Melanchthon var af meget forskellige gemyt, noget man tydeligt mærker i skrivestilen, og Luther skal selv om dette have sagt, at "hans egne bøger [...] dumpede ned over jorden som et skybrud og skyllede væk igen, men Melanchthons kunne sammenlignes med en sagte og behagelig stille regn!" (s. 220). Samtidig afslører dette vel også en vis selverkendelse fra Luthers side af, at måden man siger tingene på, også kan have effekt på, hvordan det bliver modtaget.

Sidste halvdel af bogen er omhandler Melanchthon og hans forbindelse til Danmark. Men ikke blot dette emne i snæver forstand; tiden lige før og lige efter reformationen opridses også.

Først klargøres grundlaget for reformationen frem til dens gennemførelse i Danmark. Det følgende kapitel omhandler Melanchthons forhold til Kong Christian den Tredie og folkene omkring ham, herunder Melanchthons personlige forhold til kongen. Derpå beskrives forholdet til Christian den Tredies efterfølger, sønnen Frederik den Anden. Kapitlet efterfølges af et mindre overgangskapitel om Melanchthons forhold til hertugdømmerne Slesvig og Holsten.

De sidste godt halvtreds sider af denne del er en gennemgang af Melanchthons enorme indflydelse ved universitet og på de lærde i samtids Danmark. Dette er kapitler af den største interesse, ikke mindst for dansk lærdoms historie, hvor Melanchthons store betydning for skole- og universitetsvæsenets udvikling i Danmark samt på teologien som sådan påvises, og det er en nyttig indgang til Danmarks historie i ortodoksiens tid.

Bogen rundes af med en epilog om Melanchthons sidste dage og død samt forskellige nyttige omtekster til bogen, såsom litteraturliste og et personregister.

Johann Bugenhagen

Johann er en forkortelse af Johannes, og Bugenhagens fornavn skrives ofte således på dansk (f.eks. i *Den store danske encyklopædi*). Men i denne fremstilling har forfatteren valgt at benytte formen Johann.

Ligesom den foregående bog om Philipp Melanchthon, er denne bog om Johann Bugenhagen (1485–1558) en nyvinding for dansk historisk litteratur; ja, faktisk er den det i højere grad, fordi der aldrig har været skrevet nogen større, sammenhængende fremstilling om Bugenhagens liv og virke fra et dansk synspunkt. Bugenhagen har stået noget i skyggen – også i international forskning – af Martin Luther og Melanchthon.

Denne bog er delt op i tre hovedafdelinger, hvoraf den første beskæftiger sig med Bugenhagens liv og arbejde samt om hans teologi og deltagelse i politik. Den store anden afdeling går nærmere ind på Bugenhagen og hans forbindelse til Danmark, og bogen rundes af med tredje del, hvor Bugenhagens familieliv, venskab med Luther samt hans sidste tid og død behandles. Endelig gives der i appendiks en sammenfatning på dansk og tysk samt de nødvendige litteraturoplysninger samt et personregister.

Bugenhagens liv

Vi ved stort set intet om Bugenhagens barndom og tidlige ungdom, men 16 år gammel blev han indskrevet ved universitetet i Greifswald i Pommern i Nordtyskland. Senere som rektor var Bugenhagen optaget af den blomstrende humanisme, ligesom sin senere kollega, Melanchthon.

Ved Bugenhagens første møde med et af Luthers skrifter skulle han have reageret skarpt og erklæret forfatteren til bogen for en "fordærvelig kætter" (s. 23); men efter nogle overvejelser blev han ikke desto mindre overbevist om rigtigheden af bogens lærdom og måtte erkende: "Hele verden er blind [...] Denne mand [d.e. Luther] ene og alene ser sandheden!" (smst.). Og det endte med, at Bugenhagen forlod sin stilling og økonomiske sikkerhed og rejste til Wittenberg, hvor han skulle blive en af de ledende reformatorer, sognepræst ved bykirken, professor ved universitetet samt ikke mindst den første superintendent, svarende til vore dages biskop, i de protestantiske lande.

Hele denne hans vej følges kronologisk i bogens første del. Schwarz Lausten går ordentlig i detaljen ved beskrivelsen af Bugenhagens skrifter (prædikener, fortolkninger m.v.). Der findes i denne del også et kapitel om teologien og Bugenhagens særlige vægtning af de forskellige dele. Et særligt kapitel er viet visitationsskrifterne og Bugenhagens helt særlige organisatoriske talent, der da også var den direkte årsag til, at han blev sendt ud for at hjælpe, hvor reformationen skulle indføres, f.eks. i Danmark.

Bugenhagen og Danmark

Som allerede nævnt havde Bugenhagen et anderledes forhold til Danmark end Melanchthon. Melanchthon kom aldrig til Danmark, men Bugenhagen havde et længere ophold heroppe nordpå.

Først mødte han hertug Christian i 1529 i forbindelse med en kætterisag i Flensborg, og heri leverer Schwarz Lausten en korrektion til den tidligere forskning, der hensætter deres første møde noget senere. I 1537 kom han til København, hvor han kom til at lede kongeparrets kroning, færdiggjorde kirkeordinantsen og viede de første lutherske superintendenter, foruden at han indtog en professorstilling ved det genoprettede universitet. F.eks. kroningen gives en del plads med en grundig beskrivelse, hvorved vi får et særligt aspekt ved tiden belyst.

Den danske kong Christian den Tredie korresponderede med alle reformatorerne, men mest intenst med Johann Bugenhagen. Forholdet mellem de to var tilsyneladende ret intimt, efter hvad det nu kunne være mellem en universitetsprofessor og en konge på den tid. Schwarz Lausten citerer rigeligt fra begge herrers breve og genfortæller ligeså meget. Det giver et godt indblik i tid og de to personer.

Afrunding

Disse to herlige bøger er et heldigt tillæg til den samlede fond af historisk litteratur om reformationstiden. De er skrevet i et let forståeligt sprog og er oplagte at læse fra perm til perm, men de egner sig for så vidt også til enkeltopslag. Dog er der den lille hage ved dette, at selvom indholdsfortegnelserne er udmærkede, så kan det volde nogen problemer at finde det sted, hvor et givent emne er genstand for en større omtale, med mindre man kan forbinde det med en eller anden given person, der så kan slås op v.h.a. personregistret. Omvendt er fremstillingerne ikke overvældende lange, så man kan hurtigt blade dem igennem.

Schwarz Laustens valg af biografien som indgang til historien er også givende for emnet, idet samspillet mellem beskrivelser af hovedpersonernes skrifter, deres optræden på den historiske skueplads og de større

historiske sammenhænge kan give stoffet et helt særligt liv. Den udstrakte brug af citater hhv. referater er særlig nyttig, eftersom mange af de benyttede kilder, både i *Melanchthon* og *Bugenhagen*, ikke er så let tilgængelige for menigmand eller blot ikke-specialister.

Med disse to reformatorer er det jo særlig interessant, hvilket Schwarz Lausten selv også lægger vægt på ved bøgernes disposition, at de på hver deres måde har været særlig knyttet til Danmark og de kulturelle, kirkelige og uddannelsesmæssige forhold hertillands.

I *Bugenhagen* omtaler Schwarz Lausten et tillæg, som Bugenhagen skrev til sin bekendte evangelieharmonie, nemlig om Jerusalems ødelæggelse. Det omtales s. 160 f., men vi får ikke meget at vide om det, foruden at det er "antijødisk." Det kunne måske have været interessant at få lidt mere at vide om dette, navnlig da jo en anden i Bugenhagens kreds, Martin Luther, er kendt eller berygtet for sine udtalelser om jøderne. I Heinz Schillings bog, anmeldt her ovenfor, gøres opmærksom på, at man først må forsøge at forstå datiden ud fra egne forudsætninger (for dernæst at tage stilling til de enkelte udsagn), og dermed – i forbindelse med det her nævnte spørgsmål – ikke "blive blokeret af det 20. århundredes forbrydelser," som han skriver (*Martin Luther* 2014, s. 521). Der er vel at mærke ikke tale om at nivelere antisemitisme, lukke øjnene for dette eller sligt; derimod er der tale om at forsøge at se tingene i den rette belysning, at erkende forskellen mellem 'anti-judaisme' og 'antisemitisme'. Med de kortfattede bemærkninger om Bugenhagens Jerusalem-skrift står man lidt i et vadested. Måske der er mere fyldige oplysninger i Schwarz Laustens andre – og i øvrigt talrige – udgivelser, der ikke mindst kredser om jødernes stilling i forhold til kirken. Men et par bemærkninger herom kunne man nu godt have ønsket sig.

Litteraturlisterne kunne godt have tålt en grundigere korrektur. Ved en henvisning i *Bugenhagen* til "Lausten 2010" finder man i litteraturlisten tre indførsler, der ganske vist er markeret med en efterfølgende parentes af typen 2010a...c; men i selve brødteksten finder man en nøgen henvisning til '2010' og man har følgelig visse problemer med at afgøre, hvilken af titlerne, der menes. I *Melanchthon*, hvor to af de pågældende titler nævnes, udstrækker problemet sig tilsyneladende også til selve litteraturlisten. – Dette hører naturligvis til petitesserne, og det ødelægger næppe det meget positive helhedsindtryk, man har, efter endt læsning.

Schwarz Lausten giver ved disse sine bøger nogle gode og grundige indførsler med forslag til videre læsning. Hans stil taler ikke udelukkende til lærde doktorer, men bredt, også selvom fremstillingen bygger på grundige kildestudier. Man føler sig hele tiden ansopret til at fortsætte læsningen.

Johnny Lindholm

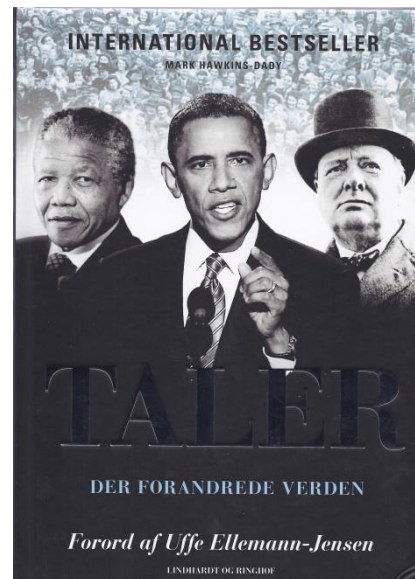
Taler der fortolkede verden

MARK HAWKINS-DADY: *"Taler der forandrede verden"*.

Lindhardt og Ringhof 2014. 456 sider, 200 kr.

Denne mastodont af en bog indeholder små 60 historiske taler fra Bjergprædikenen til Barack Obamas tale, da han vandt præsidentvalget i 2008. Samlingen er oprindeligt udgivet af The Cambridge Editorial Partnership i 2005, og denne nyredigerede udgave er fra 2010. Den danske udgave har et forord af Uffe Ellemann-Jensen.

På mange måder er der tale om en både sympatisk og anvendelig bog. I et pædagogisk perspektiv er det især prisværdigt, at hver tale er forsynet med en introduktion til såvel den situation, talen blev holdt i, som til talerens biografi.

Alligevel er der mange forhold i og omkring udgivelsen, som irriterer denne anmelder. Fx titlen. Det er efterhånden blevet en udbredt praksis at forlagene forsyner deres bøger med en fængende titel, som sælger, men som slet ikke er dækkende for indholdet. Og det gælder i høj grad for *Taler der forandrede verden*. Meget få af bogens taler kan siges at have medvirket til at forandre verden. Her ville fx pave Urbans 2.s tale i Clermont i 1095 have været et oplagt valg. Men den er ikke med. En mere rammende titel ville have været "Taler der fortolkede verden", for det er det, de fleste af talerne handler om.

Når Urban 2.s tale ikke er med, fortæller det også noget om udvalget. Af bogens ca. 60 taler er kun de 15 holdt af personer, der ikke taler engelsk. Endvidere er de sidste 100 års historie voldsomt overrepræsenteret. Kun 11 af talerne er fra før 1915, et forhold som Uffe Elleman-Jensen da også undrer sig over i forordet.

Apropos forordet, så er Elleman-Jensens præsentation af talerne ikke særlig anvendelig eller perspektiverende. Hans approach er moralsk og følelsespræget. Han er således ivrig efter at give talerne karakterer og karakteristikker som *bevægende* (Lincoln og Vaclav Havel), *mesterlig* (Churchill), *ynkelig* (Neville Chamberlain), *kvalmende* (Napoleon), *modbydelig* (Stalin) og *manipulerende* (Hitler).

Selve bogens tilrettelæggelse er også en irritationsfaktor. Den engelske udgave fylder 234 sider. Den danske ca. det dobbelte, fordi der før hver tale anvendes tre sider til a. taler og tid og sted for talen, b. et billede af taleren og c. et kort citat i punkt 48 fra talen. Bogen lander derfor et underligt sted mellem en almindelig antologi og en alt for tyk *coffee table* bog.

Oversættelsen er heller ikke vellykket for at sige det mildt. For det første er den præget af række anglicismer, hvor den mest irriterende er, at der konsekvent anvendes de personlige pronomener

"hun" og "hendes" om en stat. Men oversættelsen er også gennemsyret af formuleringer og udtryk, som ikke anvendes på dansk. Thomas Jefferson omtales fx som *"De Forenede Staters minister for franske anliggender"*, når han var USA's ambassadør i Frankrig. Og om hans indsættelsestale i 1801 hedder det, at det var *"en mindeværdig tale som flød over af hans egen form for intellektuelt vid, storsind, ydmyghed og idealer for Amerikas vej frem"* (begge eks. s. 52).

Som læseoplevelse er bogen også en blandet affære. Det hænger selvfølgelig sammen med, at det kan blive lidt trættende at læse så mange taler i træk. Der er mange, som man (jeg) kendte i forvejen, men da bestemt også både taler og talere, som virker nye og i enkelte tilfælde spændende. Der er fx en velformuleret tale af den amerikanske stemmerets forkæmper Susan B. Anthony fra 1873. Og en profetisk tale af den irske revolutionære republikaner Patrick Pearse, som han holdt ved begravelsen af kampfællen Jeremiah O'Donovan Rossa i 1915.

Men de to taler, som gør størst indtryk, er faktisk af den amerikanske general George S. Patton, Jr. og den jødiske fransk-amerikanske journalist og forfatter Elie Wiesel. Patton holder sin tale for den 3. amerikanske arme den 5. juni 1944, dagen før D-dag. Talen skiller sig ud fra langt de fleste af de andre ved at være improviseret, og den minder mest af alt om en fodboldtræners pep talk i omklædningsrummet inden en vigtig kamp. Talen er chauvinistisk og stærkt mandehørmet, men også konkret og ærlig (*"I kommer ikke alle sammen til at dø!"*). Her taler en mand, som har noget på hjerte, og trods alle banaliteterne tror man på ham.

Elie Wiesels tale handler om Holocaust og tager udgangspunkt i hans egen befrielse fra Buchenwald som 16-årig i april 1945. Han husker de amerikanske soldaters raseri over det, de så, da de befriede Buchenwald og deres medfølelse over for de befriede. Wiesel stiller tankevækkende denne vrede over for den ligegyldighed, som udryddelsen af jøderne blev mødt med af både den tyske befolkning og de allierede politikere. Det er denne ligegyldighed, Wiesel analyserer og reflekterer over i sin tale fra 1999. De amerikanske soldater, der befriede Buchenwald, kom i øvrigt fra den 3. arme, som Patton holdt sin tale for 10 måneder tidligere.

Men der er lovlige langt mellem snapsene – og overraskelserne - i bogen. Den er svær at anvende i undervisningen, selv om der er muligheder i fx tværfagligt samarbejde omkring retorik. Anbefales evt. til skolens studiecenter.

Henrik Bonne Larsen

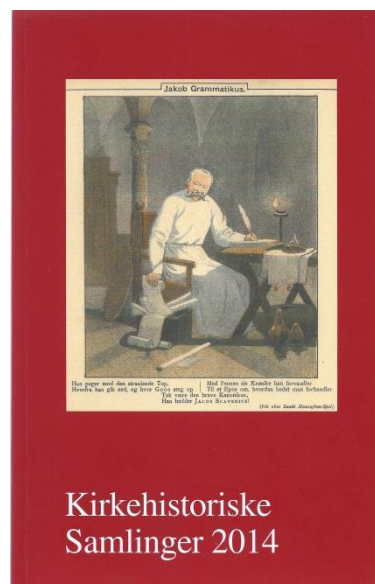
Kirkehistoriske Samlinger 2014

UDGIVES AF SELSKABET TIL DANMARKS KIRKEHISTORIE.

Medlemsbidrag 240 kr., studenter 150 kr.

<http://teol.ku.dk/akh/sfdk/> 245 sider.

I midten af 1800 tallet blev Selskab for Danmarks Kirkehistorie stiftet. Dette selskab begyndte i 1849 at udgive *Kirkehistoriske Samlinger*. Dette tidsskrift har lige siden været det førende tidsskrift indenfor nordisk kirkehistorie i den bredeste forstand. Alle de store forskere, som har beskæftiget sig med kristendommen, kirken og dets lige i Danmark, har skrevet i dette tidsskrift. Tidsskriftet har gennem alle årene været tæt knyttet til Kirkehistorie på Teologi ved Københavns Universitet.

Tidsskriftet er i dag opbygget med nogle hovedartikler, og derefter med mindre artikler *Essays, småstykker og debat*. I det foreliggende nummer er der følgende hovedartikler: Christian Larsen: *Et institut for pastoralvidenskaberne*, Flemming Kofod-Svendsen: *Bibliografi over Rosenius skrifter udgivet på dansk*, Lars Andersen: *Scavenius affæren 1887-91* og Daniel Henschen: *Kaldet i radioen – Ydre mission i Danmarks Radio 1925 til 1965*. At dette nummers hovedartikler alle behandler 1800 og 1900 tallets historie er tilfældigt. Tidsskriftet dækker hele den danske (nordiske) kirkehistorie, hvilket også ses tydeligt i det foreliggende nummers små artikler. Her strækker artikler sig fra middelalderen til Hal Koch.

I det foreliggende nummer vil jeg fremhæve en artikel og et småstykke. Den første er artiklen om Scavenius affæren. En af Estrups ministre, Jacob Scavenius, havde besøgt et offentligt fruentimmer, ja måske flere. Estrup tog dette ganske roligt indtil sagen kom frem i offentligheden. Der blev sat en lavine i gang af personangreb. Det blev næppe bedre af, at Scavenius var kirke- og undervisningsminister. I 1891 blev Scavenius afskediget som minister. De fleste historikere har ment, at det skyldtes politiske årsager. Men denne artikel rejser en berettiget tvivl herom.

Den anden artikel jeg vil nævne er hentet i et af småstykkerne – *Kvinderne under Jesus kors* – den er skrevet af Jens Bruun, tidl. sognepræst i Løjt Kirke. Udgangspunktet er da også Løjt Tavlen, som er en af landets fine middelalderlige altertavler. Artiklen gennemgår på mesterlig vis kvinderne under Jesus kors og demonstrerer de muligheder der ligger for komparative studier med den nye komplette registrering af Danmarks middelalderlige altertavler. Dette er en meget fin lille artikel.

Tidsskriftet er et videnskabeligt tidsskrift og de enkelte artikler og småstykker har som oftest en meget høj kvalitet. Men samtidig bestræber man sig på at tidsskriftet er læseværdigt for en bredere kreds. Det betyder, at de enkelte artikler ofte er lettere forståelige end mange videnskabelige artikler.

Skal man arbejde med kirkehistoriske emner kommer man næppe uden om Kirkehistoriske Samlinger. Det er et tidsskrift der kan anbefales.

Torben Svendrup ph.d.

Danmarks glemte Quisling hedder Kryssing

THOMAS HARDER: ” *Kryssing - manden der valgte forkert. Den danske officer, der blev general i Waffen-SS*”. Lindhardt og Ringhof, 2014. 528 sider, 349 kr.

En ”Quisling”. I Norge har navnet Quisling, manden der samarbejdede med nazisterne under Det 3. Riges besættelse af Norge, stadig associationer til vendekåbe, landsforræder og lignende, mens vi i Danmark ikke har samme personificering af besættelsestiden. Men måske det kan blive ændret?

For takket være Thomas Harders mammutbiografi har vi nu mulighed for at genopdage den danske officer C. K. Kryssing (1891-1976), der i 1941 fratrådte den danske hær for at grundlægge Frikorps Danmark og som senere blev general i Waffen-SS. En på papiret ærke-landsforræder, der fra kernen i den danske officerstand og nationale selvbevidstheds højborg, oprettede en militær enhed, *Frikorps Danmark*, bestående af danske frivillige inden for rammerne af terrororganisationen SS' snørklede system med det erklærede mål at bekæmpe bolsjevismen på østfronten.

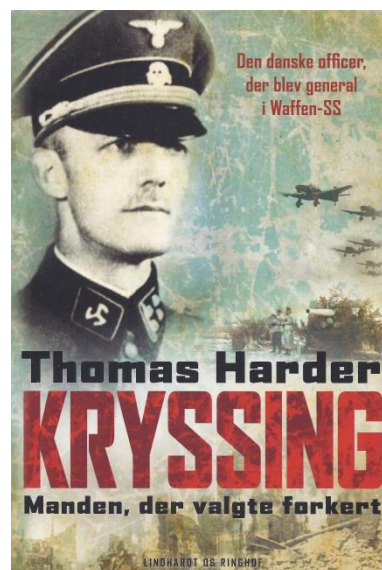
Eller måske er det nok en postgang for sent at sætte Kryssing op på samme piedestal som Quisling. Trods alt. Under alle omstændigheder har det endnu gang været interessant læsning at følge en dansker, der kæmpede så indædt overbevist for Det 3. Riges ”lyksaligheder” imod hovedfjenden kommunismen.

Hvorfor i tysk krigstjeneste?

Èt er sikkert. Thomas Harder er en grundig mand. På 528 sider får vi ud over Harders flydende pen, der både inddrager den store historie (SS-systemet fx) sammen med den lille historie samt fyldige uddrag fra breve, belyst Kryssings militære løbebane, hans væsen som stolt, ærekær og noget politisk naiv og ikke mindst Kryssings bevæggrunde for at bryde ud af den danske hær efter angrebet 9. april. Netop årsagen til at en relativt højt placeret officer i den danske hær, ønsker at tage til østfronten og udrydde kommunister, er interessant læsning. For selv om der i det danske militær og der blandt officer-standen var kræfter, der måtte betegnes som nationalkonservative, og at der blandt disse var flere som ønskede en mere autoritær styreform (især efter 9. april), er det alligevel spændende læsning at få indblik i de relativt få, der aktivt tog et valg – og måtte bøde for det resten af livet.

Dommen over Kryssing

Thomas Harders dom over Kryssing er klar. Kryssing var (ud over at være værdig, en god far og ægtemand og en mand der stod ved sit ord) ”... naiv og stolt og stædig i næsten patologisk grad, hvilket i forbindelse med en udtalt mangel på politisk og moralsk dømmekraft gjorde ham til en farlig mand – og drev ham til at gøre sig selv til medvider og medskyldig i forbrydelser af et uhyrligt omfang.” Da krigen var slut blev han dømt som landsforræder under retsopgøret i Danmark. Kryssing endte sammen med konen i Haderslev: Isoleret, fattig og bitter – og uden børn da begge Kryssings drenge (17 og 20 år) døde på østfronten som frontsoldater.

Hvorfor læse bogen om Kryssing?

Læs denne biografi, hvis man er interesseret i at få indsigt i en stolt dansk officers vej til SS, og man samtidig ønsker meget detaljerede beskrivelser af Frikorps Danmarks oprettelse. Denne glimrende bog giver også levende beskrivelser af slag som både Kryssing og hans sønner deltog i, samt inddrager beskrivelser og kortlægning af konen Kammas arbejde på Tysk Røde Kors' lazaretter.

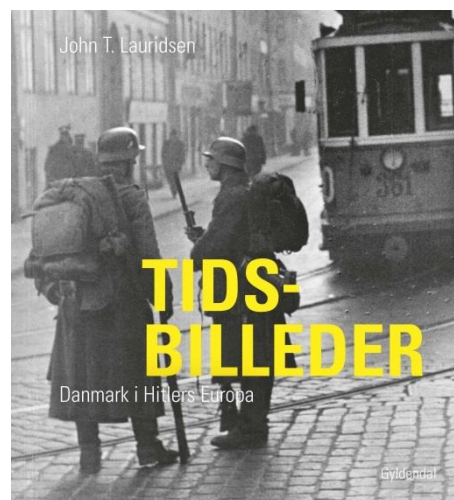
Brian M. Larsen

Tidsbilleder fra besættelsen

JOHN T. LAURIDSEN: *"Tidsbilleder - Danmarks i Hitlers Europa"*. Gyldendal 2015. 224 sider, 270 kr.

John T. Lauridsen har gennem vel snart en menneskealder markeret sig som en af vore bedste historikere om besættelsestiden gennem alle sine udgivelser om emnet og især udgivelsen af kildematerialer herom.

Denne gang har Lauridsen begået en bog med over 200 fotografier, der er udvalgt fra Berlingske Medias endog meget store billedarkiv fra besættelsen. Fotografierne beskriver periodens hverdagsliv, selve besættelsen af Danmark, sabotager, strejker, luftangreb, terror, kultur og adspredelser mm. i omkring 30 temaer. Mange af de ikoniske fotografier fra besættelsen er dog gengivet i bogen. Men der også gengivet mange "nye" og knap så kendte fotografier.

Alle temaerne introduceres med en meget kort tekst – ind imellem på ca. ½ side. Her kunne man godt have ønsket sig en mere uddybende introduktion. Det samme gælder nogle af de ledsagende billedtekster, der for en dels vedkommende begrænser sig til 1-1½ linje mens andre er meget mere fyldestgørende. Anmelderen tænker her især på brugen af bogen for elever, der godt kunne have brug for en mere uddybende tekst og introduktion. Fotografierne og de introducerende tekster kommer herved til at stå meget alene. Eleverne henvises dermed til at søge information andre steder – der jo findes i rigelige mængder! – men er også her overladt til selv at sortere i den omfangsrige litteratur om emnet da der, underligt nok, ikke findes en litteraturliste i bogen.

Anmelderen er helt klar over at bogen ikke er udgivet med sigte på gymnasieelever, men der er jo en del der vælger at skrive større opgaver om emnet og de kunne godt bruge en henvisning til lødige litteratur om emnet. Selve billedmaterialet og de fleste af de ledsagende tekster vil eleverne dog kunne have meget stor glæde af.

Bogens styrke er de mange fotografier af den almindelige danskers hverdagsliv under besættelsen og her er der mange gode fotografier, som beskriver varemanglen og køerne foran butikkerne, transport, tørvegravning, rationering med meget mere.

Sammenfattende kan bogen anbefales skolernes bibliotek på trods af at Bornholm ikke er med, men på den anden side også inddrager likvideringerne af stikkere. Man skal blot huske på at hjælpe eleverne, der vil skrive opgave i emnet, med at finde egnet fremstillingsmateriale.

De hvide busser

BO LIDEGAARD: *"Redningsmænd. Skandinaviske aktioner for at redde fanger fra tyske kz-lejre i krigens sidste år"*. Politikens Forlag 2015. 464 sider, 400 kr.

Bo Lidegaard har i de senere år markeret sig som en af de mest lødige, grundige og produktive historikere her i landet – samtidig med sit arbejde som chefredaktør for Politiken. Han har udgivet en perlerække af spændende og interessante bøger om temaer i det 20. århundrede, der herfra alle kan anbefales på det varmeste. Dette gælder også det sidste skud på rækken om at redde skandinaviske fanger i de tyske kz-lejre ud fra det nazistiske helvede.

Som det ses af titlen afdækker bogen befrielsen af de mere end 20.000 skandinaviske fanger i de tyske kz-lejre og ikke kun de danske fanger.

Dertil kommer aspektet om den tyske ledelses (Heinrich Himmler) forsøg på at bruge frigivelsen af fangerne som et led i forsøget på at sikre sig en gunstig forhandlingsposition i det retsopgør, som alle var helt klar over måtte komme inden ret længe. Der er med andre ord tale om et kynisk magtspil med kz-fangerne som gidsler.

Bogen er overbevisende dokumenteret og viser hvordan man allerede i 1943 startede på at forberede de skandinaviske fangers overlevelse. Vi kender historien om de internerede danske jøder i Theresienstadt der fik mulighed for at modtage pakker med fødevarer og andre fornødenheder, der sikrede deres overlevelse i et meget umenneskeligt og hårdt miljø. Aktionerne med de hvide bussers risikable transport af fanger tilbage til Skandinavien var kulminationen på dette initiativ, men det lykkedes i begyndelsen af april 1945 efter forhandlinger med ledende nazister (Himmler o.a.) at få en ordning med transport af de skandinaviske fanger på plads. Dette aspekt om begivenhederne set fra tysk side er en endog meget spændende vinkel.

Bogen belyser ligeledes hvordan det danske embedsværk arbejdede heftigt og under stor risiko i samarbejde med svenske og norske ditto på at finde en løsning for fangerne. Dette aspekt har hidtil været underbelyst.

Som det fremgår af titlen på bogen er fokus på det skandinaviske initiativ, men det skal samtidig nævnes at også polske fanger blev reddet ud af lejrene sammen med de skandinaviske. Dertil kommer beskrivelsen af bussernes personale, der satte livet på spil under luftangreb, hvor busserne ikke blev sparet på trods af deres markeringer af, at dette var en humanitær aktion.

Det turde være overflødig at nævne at bogen er veldokumenteret i form af analyser af kildemateriale, der sammen med en grundig litteraturliste, noteapparat og register gør bogen anvendelig for elever såvel som historikere og menigmand.

Bogen anbefales som et must på enhver skoles bibliotek – det er simpelthen uhyre spændende læsning og særdeles velegnet for elever, der kunne tænkes at ville skrive en større skriftlig opgave om det interessante emne.

Besættelsen i billeder

THOMAS HARDER: *"Besættelsen i billeder. Danmark 1940-45"*. Lindhardt og Ringhof 2015. 448 sider. 499,95 kr.

Thomas Harder har i alle henseender begået et STORT værk: selve formatet er stort (og tungt i kg) – endda for stort til at kunne kaldes en coffee-table bog (bogen kræver næsten sit eget skrivebord), sidetallet er på næsten 450 sider, der er ca. 600 billeder og de er stort set alle i et større format end vi er vant til at se og dette er en stor styrke ved bogens illustrationer. Billederne er dertil knivskarpe og læseren har dermed muligheden for at få øje på endnu ikke set detaljer. Dertil er en del billeder tilmed i farver.

Alle de velkendte billeder fra tidligere udgivne værker er med i samlingen, men dertil kan Harder også præsentere mindre kendte billeder samt billeder, der her udgives for første gang. Billederne er samlet sammen fra Frihedsmuseets fotoarkiv, private samlinger, lokalarkiver og billedbureauer.

Bogen er kronologisk opbygget i 21 afsnit / kapitler, der hver især indledes med en kortere introduktion til sit emne. Og stort set alle aspekter af besættelsen er repræsenteret. Dertil kommer også billeder fra slaget om Nordatlanten og danske frivillige i allieret tjeneste, sabotage, strejker mv. Alle billederne er naturligvis forsynet med en uddybende og forklarende tekst og naturligvis forsynet med ophavsangivelse.

Bogen er en lang fornøjelse – og dette må også især gælde den yngre generation, som er endog meget gode til at "læse" og afkode billeder. Eleverne vil kunne få stort udbytte af f.eks. billederne fra hverdagen eller kulturlivet under besættelsen men naturligvis også billederne knyttet til samarbejdspolitikken og selve den tyske besættelse. Dette formidler bogen på fineste vis.

Når man dertil lægger den glimrende litteraturliste, der anfører de væsentligste udgivelser om perioden, vil elever have et rigtig godt udgangspunkt f.eks. i forbindelse med en større skriftlig opgave.

Bogen må være et must på alle skolers bibliotek.

Holocaust

PALLE ANDERSEN: "Holocaust. Forfølgelse og udryddelse af jøderne, 1933-45". Forlaget Ellekær 2015. 216 sider, 195 kr.

Når man underviser i "Holocaust", opstår der spørgsmål som *hvorfor?* Og *hvordan kunne det lade sig gøre?* De propagandamæssige fordele i at bruge jøderne som sydebukke kan forklares historisk og politisk. Men når det drejer sig om selve "jødeudryddelsen", har jeg altid undret mig over den totale mangel på rationalitet i projektet. Langt inde i en storkrig var der vilje til at bruge resurser på at udrydde en befolkningsgruppe, som reelt ikke udgjorde en risiko. Selv mod krigens slutning bliver der brugt enorme resurser på "Endlösung".

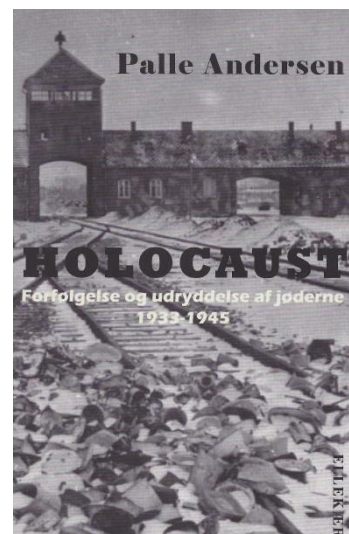
De spørgsmål bliver nok aldrig endeligt besvaret, og det sker heller ikke i historikeren Palle Andersens bog "Holocaust", som er en velskrevet og god bog om jødeforfølgelserne i Tyskland fra 1933-1945.

Umiddelbart kan man have den opfattelse, at *Holocaust* er der skrevet nok om, og det er også et emne, som er bredt belyst. Alligevel kan der være god grund til at anskaffe bogen til skolens bibliotek. Det lykkes forfatteren at give en gedigen og fornuftig oversigt over emnet og en belysning af en række problemstillinger, der knytter sig til det.

Bogen indledes med en kort karakteristik af den ideologiske baggrund for den nazistiske antisemitisme. Næste afsnit beskriver udviklingen af jødeforfølgelserne i tiden før Anden Verdenskrig. Palle Andersen viser den specielle spænding mellem de nazistiske organisationer og den tyske offentlige administration, som på mange måder fortsatte sideløbende med nazismen. Denne indbyrdes spænding og konkurrence skabte særlig grobund for udviklingen af jødeforfølgelserne. Hitlers meget indirekte rolle i den praktiske udfoldelse af jødeforfølgelserne forklares også overbevisende. Begge vinkler var delvist nye for mig og blev en interessant øjenåbner. Den almindelige tyskers forhold til antisemitismen både før og under krigen diskuteres også. Specielt er fortolkningen af befolkningens holdning til jøderne interessant. Forfatteren argumenterer for, at forholdet til jøderne, da krigslykken er vendt, får karakter af en dobbelthed, hvor skyld over for jøderne kombineres med en følelse af jøderne som årsag til de tyske lidelser under de allieredes bombardementer.

Da krigen bryder ud, tager den egentlige udryddelse fart: ghettoisering, folkeflytninger og massedrab i Polens og Sovjetunionen gennemgås. Vejen mod Endlösung og Holocaust bliver gennemgået med fokus på spillet mellem forskellige nazistiske organisationer og værnemagten.

Bogens fremstilling brydes nogle steder af en egentlig kildebehandling. Det gælder en omtale af Klemperers dagbøger til belysning af forholdene for jøder i Tyskland og en omtale af reservebataljon 101, som beskriver nogle ganske almindelige tyskeres forvandling til masse-mordere. Endelig behandles Himmlers forsøg på gennem breve og taler at forholde sig til de moralske aspekter og den trussel mod SS-mændenes identitet, som de voldsomme aktioner kunne udløse.

I nogle afsluttende afsnit gennemgås kort behandlingen af jøderne i de allierede og besatte stater. Forholdene i Danmark og jødernes flugt i 1943 får en særlig grundig belysning.

Bogen har en fyldig litteraturliste og et register. Der er en del sort-hvide illustrationer i bogen. Bogen er trykt i et beskedent udstyr, men billederne er illustrative, og den jævne billedkvalitet gør det næsten lettere at udholde de skræmmende billeder.

Bogen forfalder ikke til kun at begræde de usædvanlig tragiske, og uforståelige hændelser, men forsøger med en række fakta at komme bagom begivenhederne.

I et kort nærmest efterskriftsagtigt kapitel "En pagt med djævelen" giver forfatteren et tilløb til besvarelse af de spørgsmål, jeg rejste i min indledning. Han giver et godt bidrag til svaret. Han forklarer jødeudryddelsen og fastholdelsen af denne gennem den radikalitet, som den nazistiske antisemitisme udgjorde.

PS. Jeg har rost bogens ret nøgterne tone, men læsningen ender nok for de fleste som for mig med en dyb frustration og undren over, at menneskelig ondskab kan drives så vidt. Og hvordan den frustration formidles i undervisning, er en stor udfordring for den enkelte lærer!

Johannes Lebech

Den skandinaviske drøm

ANNE SOFIE ALLARP i dialog med Mogens Lykketoft, Jens Stoltenberg og Carin Jämtland: "Den skandinaviske drøm. Socialdemokratiske samtaler om velfærden, krisen, indvandringen og værdierne". People's Press 2014. 248 sider, 300 kr.

Intervieweren er forfatteren og juristen Anne Sofie Allarp (ASA), som i en årrække har været international sekretær for Socialdemokraterne i Danmark. Personerne, der bliver udæsket, er Mogens Lykketoft, Jens Stoltenberg og Carin Jämtland. De to første behøver næppe nærmere præsentation, mens sidstnævnte måske ikke er så kendt i Danmark. Carin Jämtland var bistandsminister i Sverige i perioden 2003 – 06 og har siden 2011 været partisekretær. Hun har været fungerende udenrigsminister og er ledende i det svenske Socialdemokraterna.

Sigtet med bogen er en debat om den nordiske velfærdsstat i socialdemokratisk perspektiv, og samtalerne er en meget let læst oversigt over velfærdsstatsdiskussionen i Danmark, Norge og Sverige bundet op på samtalerne. Forskellighederne mellem de tre lande er ikke store, men de er der i den måde, de socialdemokratiske regeringer (når de har regeringsmagten!) vil nå målet på. Grundlæggende er, at Danmark og Sverige er med i EU og Norge ikke, selv om Jens Stoltenberg undervejs nævner, at Norge er mere med i EU end Danmark! Dertil kommer Norges oliefond.

For historikere, som naturligtvis følger med i aviser og medier, er der ikke så forfærdelig meget nyt at hente. Der har ikke været tale om en rundbordssamtale, hvor alle har været til stede, men ASA har opsøgt de tre politikere hver for sig, og det er et problem, for en del af spørgsmålene er ikke de samme, og derfor får vi ikke samme svar.

Bogen er bygget op i fem dele med hovedoverskrifterne: Velfærden, arbejdet og konkurrencen, Krisen, demokratiet og Europa, Fra viking til verdensborger, Visionen og partierne og afslutningsvis Hjertebloodet. Undervejs får hver af de interviewede en omtale og deres parti et særligt afsnit.

I indledningen, som ASA kalder Drømmen, beskriver ASA en informativ oversigt de problemer, som har ramt socialdemokratierne i Skandinavien i nyere tid: Krise, arbejdsløshed etc. og inddrager den velkendte historie fra 30'erne og op til vor tid. Hovedspørgsmålet, som bliver vendt og drejet er, om velfærdsstaten kan overleve i en globaliseringstid. ASA indleder hvert af de fem afsnit med sine egne betragtninger om historien og udviklingen, inden hun går over til de egentlige samtaler. I det første afsnit om Velfærden, arbejdet og konkurrencen går det igen, at de tre lande ikke er ens, men grundlæggende arbejder de tre partier med udgangspunkt i skat, der skal finansiere mulighederne for uddannelse, sundhed, social sikring og lige muligheder for alle etc.

Karakteristisk er, at Stoltenberg i gennem store dele af bogen vender tilbage til pragmatisme, og han henviser til Tage Erlander, som nævnte, at politikernes opgave er at bygge et dansegulv, så folk kan danse deres eget liv – et fint billede på fællesskabet som et fælles fundament og dermed statens betydning. Fælles for de tre lande er en moms på 25 %, og skat på ejendom, arv, selskabsskatter og formue ligger meget lavt sammenlignet med gennemsnittet i OECD. Uhyre interessant, nu hvor Thomas Pikettys bog og undersøgelser i "Kapitalen" påviser, at netop lav skat på disse områder fremhæver ulighed! Mogens Lykketoft er den eneste, der undervejs kommer ind på de nye resultater, som Thomas Piketty er nået frem til. Disse data er fakta, men de bliver igen og igen polemiseret i den politiske debat, så derfor fremhæver Mogens Lykketoft, at flere seriøse analytikere uden for Norden fremhæver dette Columbusæg: Høj skat, rimelig lav arbejdsløshed og velfærd. Når talen falder på privatisering er de tre enige om, at der er fordele og ulemper. Det er fint, at man kan vælge alternative uddannelsesstilbud, men der er de kendte ulemper i form af større segregering, som Carin Jämtland fastslår. Den diskussion kører for fuld skrue herhjemme. Jens Stoltenberg er meget skeptisk og bruger Sverige som eksempel på, at det kan ødelægge niveauet. Lykketoft bliver konfronteret med salget af TDC i sin tid og er nået til den erkendelse, at man ikke skal privatisere naturgas og skinnenettet!! Det aktualiseres af hele den nuværende debat om Corydon og salget af DONG, med de økonomiske og politiske konsekvenser, det har fået.

Overfor globaliseringen med grænseoverskridende arbejdskraft, som ikke kan komme bag på Danmark og Sverige som medlemmer af EU, fremhæver de tre, at vi ikke kan konkurrere på lønninger men på kvalitet, og derfor bliver uddannelse det vigtigste parameter. Ikke at alle skal være akademikere, som Lykketoft pointerer, men alle skal kunne noget og lære noget. Gruppen uden for arbejdsmarkedet findes i alle lande, men de tre er enige om, at det der kendetegner Skandinavien er, at denne gruppe ikke er henvist til familie og venner. Derfor er den offentlige sektors produktion ikke en byrde for den private sektor, men en forudsætning i form af uddannelse, børnepasning, ældreomsorg etc. For som Jens Stoltenberg nævner, tryghed er en forudsætning for, at mennesker vover mere.

Spørgsmålet om den truede velfærdsstat og dens undergang bliver vendt, og Lykketoft har en interessant pointe. Der er ingen garantier, som alle tre er enige om, men han fremhæver, at det danske samfunds værdiskabelse har været atypisk, idet f. eks. Novo Nordisk er drevet frem af ønsket om et sundhedsvæsen på højt niveau, og han fremhæver, at i en befolkning på ca. 5 mio. skal vi ikke have ret mange spidskompetencer i mange industrier for at beskæftige ca. 3 mio. mennesker. Men forudsætningen i form af uddannede, skal naturligvis være til stede.

Omkring finanskrisen når de interviewede frem til, at det altid er svært at skabe opmærksomhed om negative emner og, at det er svært som opposition at tage initiativer, da det er den til enhver tid siddende regerings opgave. Et problem som fremhæves er, at der ikke er en global socialdemokratisk bevægelse og et effektivt globalt fagforeningssamarbejde. Anmelderens egen kommentar i denne debat er, at det derfor var så underligt, da Pernille Rosenkrantz Theil blev banket på plads, da hun netop tog det spørgsmål op herhjemme i socialdemokratiet. I forbindelse med den debat, som Morten Østergaard har rejst om ejendomsskatspørgsmålet, der er en hellig ko i Skandinavien, siger Carin Jämtland, at emnet fast ejendomsskat er politisk helt håbløst i Sverige.

Det kan jo undre, når de tre socialdemokrater udfolder deres visioner, at de ikke ud fra deres ideologi i deres regeringsperioder har gjort noget aktivt ved det. Så vi må derfor konstatere, at et er visioner og noget andet praktisk politik – specielt, når vi hører Bjarne Corydon tage afstand fra Morten Østergaard. Den økonomiske politik, som EU i øjeblikket fører, mener Mogens Lykketoft, er forkert, og på den front er han keynesianer, idet den toneangivende fortælling er, at vi skal bekæmpe gælden først, men hvem har interesse i den fortælling? Modstanderne af velfærdssamfundet. Ifølge Jens Stoltenberg er et af socialdemokratiets hovedopgaver at inkludere marginaliserede grupper og hindre parallelsamfund, og det kan de andre ikke være uenige i. Men svaret fra Mogens Lykketoft er udsprunget af, at vi er medlem af EU, og han ser problemerne fra en anden vinkel. Her er Carin Jämtland på linje, idet hun og Lykketoft mener, at EU må acceptere de forskellige modeller, der er for velfærdsstaten, men det er just på det punkt den skandinaviske arbejdsmarkedsmodel er truet. Man kan bare tænke for radioens debatprogrammer, som ofte har dette problem til debat.

Men hvilke visioner har de tre? Carin Jämtland har en pointe i at velfærdsstaten har ført til en individualisering og derfor må der opbygges en forståelse for, at der er få, der behøver støtte, og Jens Stoltenberg mener, at hver dag angribes lige muligheder for alle. Så medierne er vigtige og ikke forsamlingshusene, som Lykketoft konstaterer. Fagbevægelsens forhold til socialdemokratierne er helt forskellige i de tre lande. Hvor den er helt traditionel tæt på socialdemokratiet i Norge og Sverige, er billedet som bekendt helt anderledes i Danmark, hvor den borgerlige regering har åbnet for konkurrence i form af de ”gule fagforeninger”.

Til slut luftes bekymringer for fremtiden, og det kan i dansk henseende undre at Bjarne Corydons udtalelser om konkurrencestaten ikke pirrer de interviewede. Men på den anden side har Mogens Lykketoft kommenteret den side i aviserne.

Christian Bo Bojesen

Mødrehjælpen

PIA FRIS LANETH: *"Moderskab og Mødrehjælp. Otte portrætter og 100 års historie"*. Kristeligt Dagblads Forlag 2014. 362 sider, 300 kr.

Det fremgår af forordet, at bogen er blevet til på foranledning af Mødrehjælpens direktør, Mads Roke Clausen, og Mødrehjælpen har da også støttet udgivelsen økonomisk. Det har været ønsket at få en samlet beskrivelse af de sidste ca. 100 års danske familie- og børnepolitik, med hovedvægt selvfølgelig på forholdene for enlige mødre og deres børn og på Mødrehjælpens aktiviteter.

Denne opgave har Pia Fris Laneth løst på fornem vis. I otte kapitler gives der en kronologisk gennemgang af emnet fra slutningen af 1800-tallet til ca. 2010. I hvert enkelt kapitel behandles den officielle holdning til enlige mødre og deres børn, og det stilles overfor de private initiativer, der begyndte at komme fra f.eks. Dansk Kvindesamfund og Foreningen til Hjælp for Ulykkeligt Stillede Mødre, som blev stiftet i 1905, hvor et mere forstående syn på de enlige mødre begyndte at brede sig. Mødrehjælpen blev grundlagt i 1924 i første omgang på privat basis, men kom snart efter Socialreformen i 1933 til at løse opgaver, som reelt var offentlige, og fik da også hurtigt offentligt tilskud. 1930'ernes debat om abort og om Dr. Leunbachs virke beskrives tæt. Grundigt beskrives også Vera Skalts' indsats som en visionær leder af Mødrehjælpen i en menneskealder.

Efter 2. verdenskrig måtte Mødrehjælpen forvalte en lovgivning vedr. abort, som i stigende grad var ude af trit med befolkningens og specielt kvindernes holdning. Med loven om fri abort i 1973 og Bistandslovens ikrafttrædelse i 1976 var tæppet trukket væk under Mødrehjælpen, som blev nedlagt.

Men en lang række af de opgaver, som Mødrehjælpen havde taget sig af, havnede i et tomrum. Derfor oprettede en gruppe socialrådgivere og socialt indstillede med Hanne Reintoft og Vera Skalts i spidsen i 1983 "Den selvejende institution Mødrehjælpen af 1983", som fortsat eksisterer og har afdelinger over hele landet.

Selv om bogen er et bestillingsarbejde, er det ikke kun en skønsang i den forstand, at organisationens problemer forties. I 1960'erne og begyndelsen af 1970'erne, hvor seksualmoralen var ved at ændre sig, oplevede mange gravide kvinder manglende forståelse og fordømmelse, når de henvendte sig til Mødrehjælpen med et ønske om at få bevilget abort. "Mødrehjælpen af 1983" havde store organisatoriske og ledelsesmæssige problemer i sin tidlige eksistens, og der var en hidsig offentlig debat om organisationens ønske om at bruge frivillig og ulønnet arbejdskraft til at løse opgaver, som det offentlige burde tage sig af.

Hvert kapitel afsluttes med et interview med en kvinde, som aktuelt benyttede sig af Mødrehjælpens tilbud, enten i form af en bolig på Mødrehjælpens kollegium Alexandrakollegiet, i form af uddannelsesstøtte eller i form af rådgivning og vejledning. Interviewene dokumenterer tydeligt, at til trods for en ændret holdning til begrebet "enlig mor" er der stadig en stor gruppe, som har behov for hjælp for at kunne skabe en selvstændig tilværelse for sig selv og deres børn. Det kunne dog have givet et bredere perspektiv, hvis forfatteren også havde interviewet kvinder, som i tidligere perioder har benyttet sig af

Mødrehjælpens tilbud, og de bragte interviews kunne være redigeret strammere, så man undgik elementer af gentagelse.

Men samlet set er det en meget vellykket bog. Pia Fris Laneth skriver godt, formår at holde fokus og at fortælle den gode historie. Mødrehjælpen har fået sat sig et smukt minde.

Bente Thomsen

Kvindeportrætter – en blandet landhandel

MARIA HELLEBERG: "*Kvinder der forandrede verden. 43 kvinder fra den franske revolution til i dag*". Informations Forlag 2014, 376 sider, 300 kr.

Maria Helleberg, der især er kendt for sine mange historiske romaner, har i bogen: *Kvinder, der forandrede verden*, udvalgt 43 kvinder, som hun mener, har været med til at gøre en forskel ikke kun for kvinder, men for alle i vores verden.

De udvalgte kvinder dækker perioden fra den franske revolution, hvor blandt andet Marie- Antoinette er portrætteret, frem til nutidens kvinder, hvor Malala Yousafzai er den yngste repræsentant. Kvinderne repræsenterer vidt forskellige dele af samfundsudviklingen, der er således fundet plads til Jane Austen, Jenny Lind, Marie Curie, Rosa Luxemburg, Coco Chanel, Josephine Baker, Maria Callas, Martina Navratilova, Diana Spencer og Hillary Clinton – bare for at nævne nogle af bogens mange portrætter.

Bogen er bygget op i 43 afsnit, der indledes med et billede – fotografi af den udvalgte kvinde. Der bliver brugt mellem 6-10 sider pr. portræt, og vi kan ikke se, hvor oplysningerne om kvinderne stammer fra. Selve portrætterne er karakteriseret ved lidt faktuelle oplysninger, samt betragtninger om den enkelte kvindes livsvilkår og kamp for at leve det liv, som gør, at Maria Helleberg mener, at hun har gjort en forskel, og derfor skal huskes af eftertiden.

Maria Helleberg gør indledningsvis opmærksom på, at de valgte kvinder "... gjorde en forskel... de gjorde det utænkelige muligt...". Nu kan vi altid diskutere, hvad det vil sige at gøre en forskel, og ofte vil vi være farvet af vores faglige baggrund. Som historikere har det været interessant at se de mange personligheder træde frem, men jeg er ikke sikker på, at jeg er enig i, at alle de valgte ligefrem har forandret verden.

I gymnasiesammenhænge i faget historie har jeg meget svært ved at se bogen anvendt, idet dens indhold langt hen ad vejen har form som små essays, og de faktuelle oplysningerne om de enkelte kvinder kan findes på nettet. De manglende henvisninger til anvendt materiale gør det heller ikke lettere at se bogen i gymnasiets historieundervisning.

Susanne Geisler

For Gud og Danmark

PER STIG MØLLER: *"Kaj Munk. Digter, præst og urostifter"*. Gyldendal 2014. 680 sider, 280 kr.

Den foreliggende bog er en samlet og udvidet udgave af Per Stig Møllers to tidligere bøger om Kaj Munk, fra 2000 og 2003, forsynet med en ny, afsluttende del og med inddragelse af materiale der er kommet til senere. Det er naturligvis en levnedsskildring, men det er også en gennemgang af først og fremmest Munks teaterstykker og den modtagelse de fik, med forfatterens kommentarer og konklusioner. Det er dog mest den biografiske del der kommer til anmeldelse her.

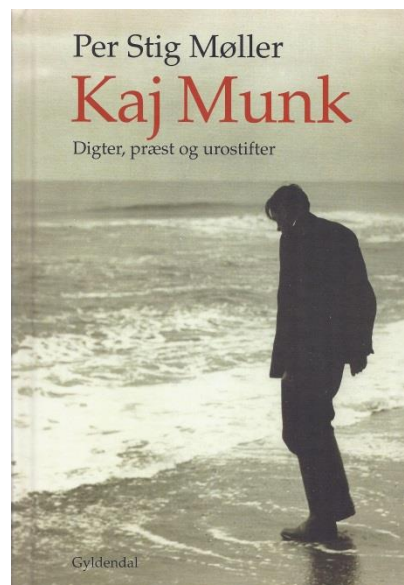
Per Stig Møller er grundigt arbejdende og kender sit stof og sin person ud og ind. Bogen er veldokumenteret med henvisninger og citater, og man føler sig langt hen ad vejen ovebevist om forfatterens konklusioner. Og selv om Per Stig Møller ser ud til at have en grundlæggende sympati for Munk, stikker han på ingen måde noget under stolen. For mindre overbærende læsere er der afgjort mulighed for at bevare deres antipati.

Noget af det mest kontroversielle ved Munk, ikke mindst i eftertiden, har været hans holdning til diktaturet og fascismen og til personerne Mussolini og Hitler. Som Per Stig Møller ser det, var Munk positiv indtil 1935 (invasionen af Etiopien) for Mussolinis vedkommende og indtil 1939 (invasionen af rest-Tjekkoslovakiet) for Hitlers. Den berømte/berygtede tale i Ollerup fra juli 1940 blev forkortet og forvrænget gengivet i avisen dengang, og der er efter besættelsen kommet mere fyldestgørende referater til, der dokumenterer at holdningsskiftet er sket. Per Stig Møller forekommer at være på sikker grund her.

Tilbage står så Munks utvivlsomt antidemokratiske holdninger før krigen. Per Stig Møller forsvarer dem ikke, men påpeger at Munk langt fra stod alene med dem. I den (fin)kulturelle elite var begejstringen for Mussolini og Hitler på den ene side, og for Stalin på den anden, særdeles udbredt. Sammenholder man med det meget begrænsede antal stemmer som de yderliggående partier fik ved folketingsvalgene, må man drage den konklusion at vælgerne var langt mere modne end eliten.

Munk ønskede sig ikke en Hitler-klon til Danmark, men "en dansk Hitler". Per Stig Møller mener ikke at Munk på noget tidspunkt har læst "Mein Kampf", selv om han havde den stående på boghylden. Om det så er en god undskyldning eller ej, så viser det vel noget om Munk som person at han kunne udtale sig så begejstret og kategorisk uden overhovedet at have læst hvad manden havde skrevet.

Det ser ud som om Munk delte den også i dag udbredte opfattelse at der til hvert problem hører en rigtig løsning og til hvert spørgsmål hører et rigtigt svar. At der kunne være flere legitime meninger om en sag, og at politisk forhandling derfor er en essentiel del af demokratiet, forstod han vist ikke, og han opfattede derfor folketingets forhandlinger som snak, forhaling og pleje af særinteresser. Den holdning der var Guds

og Kaj Munks, var den eneste legitime. Et enkelt sted tangerer han vist også den opfattelse at han repræsenterer folkeviljen, forstået som den rigtige folkevilje, ikke den der kom til udtryk ved valgene. Denne Munks grundholdning deles af fjenderne af det åbne samfund.

Munk forestillede sig et politisk system hvor kongen havde en stærkt forøget magt, med respekt for Guds vilje, naturligvis, og med rådgivning fra folkets repræsentanter, men går ikke i detaljer. Kirkeligt og religiøst er Munk langt mere tolerant end han er politisk.

Hvordan Munk forener en glødende nationalisme med en lige så glødende kristentro, kommer Per Stig Møller ikke (ret meget) ind på. Han anfører et Paulus-citat, men det virker lidt blegt, sammenlignet med Munks engagement. Måske er det fordi kombinationen religion-nationalisme er så almindelig, at man ikke synes den behøver en nærmere forklaring. Men i betragtning af kristendommens udprægede universalisme skulle man nok mene at en i hvert fald psykologisk forklaring var på sin plads. Munk håbede på at Sydslesvig ville komme tilbage til Danmark, tilsyneladende uden at spekulere på hvordan det tyske flertal så på sagen. Gad vide om han somme tider også drømte om Skåne, Halland og Blekinge?

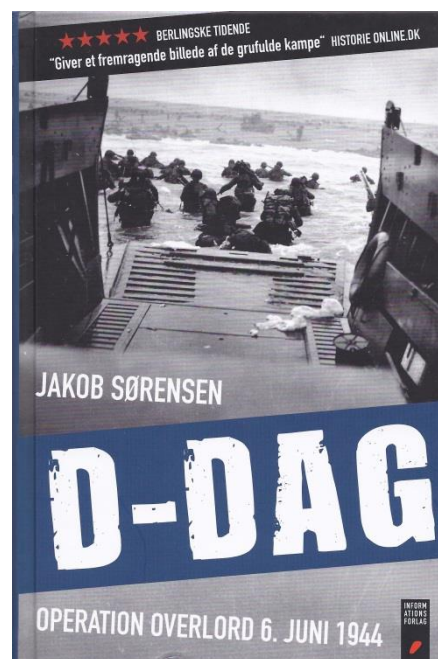
Per Stig Møller noterer sig med tilfredshed en stor interesse for Kaj Munk, i hvert fald frem til og med 2014 (70 året for Munks død). Men hvor meget kan Munk sige os i dag? Hans heroisme og selvpofrelse for sin overbevisning er vel det de fleste forbinder ham med, og det er jo igen blevet aktuelt i visse sammenhænge. Og grænsebomme, skepsis overfor andre nationer og "stærke mænd" er på mode igen, i Danmark så vel som i udlandet. Og i mange lande er de religiøse følelser igen i vækst. Så måske er Munk ikke helt så aflægs endda.

Axel Moos

Den evigt fascinerende invasion

JAKOB SØRENSEN: *"D-Dag – Operation Overlord 6. juni 1944."*
Informations Forlag 2014 (5. udgave, 1. oplag). 323 sider, 200 kr.

Det er nok de færreste historisk interesserede, der ikke finder historien om D-dag evigt fascinerende. Samtidig er det en historie man på forskellig vis har hørt så mange gange, at forløbet nærmest kan virke som en naturlovgiven række af begivenheder. Man kan godt glemme, at det ikke behøvede at gå som det gik, og at enkelte beslutninger og faktorer kunne have gjort historien helt anderledes. Alene det nødvendige sammenfald af forudsætninger er tankevækkende: Tilstrækkeligt mandskab og materiel, et oplagt landsætningssted, vejrforhold, et velfungerende samarbejde mellem tre værn fra forskellige lande, og logistisk koordination for blot at nævne nogle få af en lang række forhold, samt – nok mest fascinerende – at holde operationen hemmelig helt op til selve dagen og "skjule" 5000 skibe og 2 mio. mand for tysk

rekognoscering. Netop forberedelse og planlægning i årene 1942-44, samt de meget opfindsomme initiativer til hemmeligholdelse af hele operationen, handler den første fjerdedel af bogen om. Det er givetvis den del af bogen, der bringer mest nyt for læsere, der i forvejen synes at kende noget til begivenhederne. Bogen er ikke beregnet til undervisningsbrug, men oplagt for alle krigshistorisk interesserede, og helt uomgængelig som optakt til en tur til Normandiet. Denne nyeste udgave af bogen er netop suppleret med et afsluttende kapitel med den meget sigende titel: "Krigsturist".

Siden Jakob Sørensen første gang udgav sin bog om D-dag, under titlen "Operation Overlord", har hans britiske kollega Anthony Bevor skrevet en bog om dette emne. At læse Anthony Bevors bøger er imidlertid lidt som at følge kameravinklen i en Peter Jackson film, især trilogien om Hobitten. Perspektivet svæver gennem landskabet i lange stræk, for her og der at zoome ind, stoppe op og dvæle ved detaljen. Det kan i bøgernes tilfælde være en nedfældet erindring fra en bestemt soldat eller en beretning fra et vidne, der fortæller en hel lille historie i sig selv, inden synsvinklen atter bevæger sig op i fugleperspektiv og hen til en anden aktør. De fleste historikere kender alt for godt fristelsen til at hive, eller ligefrem presse, et udsagn fra en relevant kilde ind i fremstillingen, når man nu har fundet den i arkivkassen, og det gør Bevor meget. Det efterlader nogle meget grundige og underholdende bøger, der dog også kan virke lidt springende eller lige frem ujævne.

Den fristelse er Jakob Sørensen ikke faldet for, hvilket helt klart er en styrke ved bogen. I modsætning til Bevors flyvende "kamerature" er der her snarere tale en køretur fra strand til strand, hvor man sætter sig ned og først hører om forsvaret, og derefter om angrebet. Efter den indledende del om forberedelserne gennemgås styrkens afgang fra det sydelige England med fokus på luftlandsætningen, efterfulgt af landgangen på de fem invasionsstrande. Alt sammen klart og systematisk, og uden for mange overflødige detaljer og sidehistorier. Der er ikke tale om afgørende ny forskning på baggrund af arkivstudier, men en velstruktureret og overskuelig bog på baggrund af eksisterende forskning, vel at mærke sat sammen af et af de stærkeste kort blandt den yngre danske generation af 2. verdenskrigs-historikere.

Denne anmelder læste en tidligere udgave af bogen i forbindelse med en af de ovennævnte ture til Normandiet for nogle år siden, og ville blot blade lidt i den nyeste udgave for så at skrive anmeldelsen. "At blade" blev dog hurtigt til "at læse" og snart var hele bogen læst igen, fra ende til anden. Så velskrevet er bogen og så fascinerende er historien stadig.

Sebastian Lang-Jensen

Krig på Mellemniveau

WILHELM JÜRGENSEN: "Füsilierregiment "Königin Nr. 86" i Verdenskrigen ud fra officielle krigsdagsbøger, private optegnelser og personlige erindringer. (Fra Als og Sundeved 92). Oversat fra Füsilier-Regiment "Königin" Nr. 86 im Weltkrieg udgivet af Gerhard Skilling. Sønderborg 2014 (tysk original 1925), illustreret S/H, 303 sider, 250 kr.

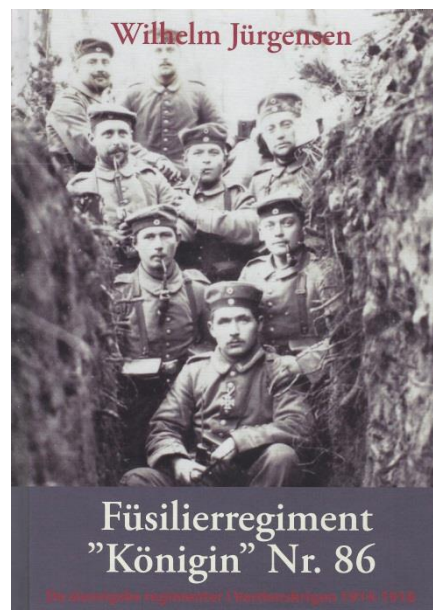
I disse år med første verdenskrigsbøger én masse er det stadig muligt at finde nye måder at beskrive emnet på. Hvor krigen traditionelt enten beskrives fra et makrohistorisk eller mikrohistorisk perspektiv gennem soldaters breve og memoirer, prøver forfatteren gennem regimentshistorie at finde en mellemvej.

I Tyskland blev der efter krigen skrevet regimentshistorier for alle regimenter, og her får vi regimentshistorien for ét af de to danske regimenter, Regiment 86, skrevet af Dr. Wilhelm Jürgensen, der i løbet af krigen tjente som løjtnant i regimentet.

Bogen er skrevet kronologisk med 31 kapitler samt et moderne efterskrift af Inger Lorenzen og Thorkild Nielsen om regiment 86's nordslesvigske tab, hvor man grundigt kan følge tabstallene i regimentet fordelt på slag og årstal. Bogen er dog trods regimentets status som "dansk" regiment ikke specielt dansksindet. Til gengæld får man her, på moderne dansk, den tyske version af krigens forløb. Regiment 86 er med gennem hele krigen og deltager i en række af de begivenheder, som man også kender fra "makrohistorien" om krigen.

Bogen er derfor med sin kronologiske tilgang med relativt korte kapitler på omkring seks sider og mange samtidige fotos ganske velegnet til at give fremstillinger af historien med tysk tendens. Her anbefales særligt kapitel 1 om krigsudbruddet, kapitel 3 der handler om krigen i Belgien, kapitel 20 og 21 der handler om slaget ved Somme og endelig kapitel 28 der handler om tyskernes marts offensiv i 1918.

Bogen anbefales til skolens bibliotek, hvor det vil udgøre et glimrende værk, hvis man savner en tysk vinkel på forskellige aspekter af krigens forløb.

Rasmus Østergaard

”Vi kunne ikke handle anderledes”

ANNIKA MOMBAUER: *”Julikrisen”*. Forlaget Ellekær 2015. 197 sider. 185 kr.

I en verden hvor historikerne stadig mange steder føler at det er deres pligt, ligesom diplomaterne, ”at lyve for deres land”, er det yderst sympatisk at tyske historikere går ind i en national selvransagelse og ikke viger tilbage for at give Tyskland skylden for nogle af verdens hidtil største katastrofer, herunder for udbruddet af Første Verdenskrig. Det begyndte med Fritz Fischer i 1960’erne (”Griff nach der Weltmacht”), og nu har Annika Mombauer genbekræftet Fritz Fischers tese, efter en periode hvor den har været udsat for kritik og tvivl.

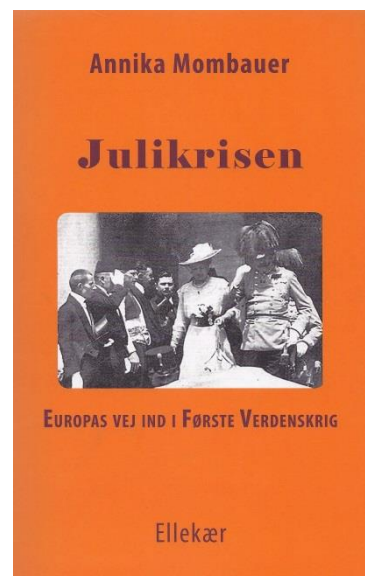
Der er nogle nuancer. Først og fremmest ser Mombauer det tyske militærs krigsønsker som udsprunget af en frygt for en kommende russisk dominans mere end som blot og bar ekspansionslyst, men hun fastholder at tyskerne (og østrigerne!) havde valgmuligheder, de andre stater i langt mindre grad. På den måde får de, om ikke hele skylden for katastrofen, så dog hovedparten af skylden.

Bogen er ordentligt historisk håndværk. Henvisningerne er ganske vist ikke udformet som noter, men der er en overskuelig litteraturliste der muliggør, at man går videre med spørgsmålene (kendskab til tysk en fordel!). For at gøre det hele lidt mere spændende har forfatteren udarbejdet en liste over ”dramaets hovedpersoner”. En historiker vil næppe mene at Første Verdenskrigs udbrud behøver at ”gøres” spændende, men det vil nok virke positivt på eleverne. Kort sagt, bogen er absolut læseværdig og særdeles spændende, og man behøver ikke at sætte en hel dag af til det.

Fritz Fischer blev kritiseret for i nogen grad at have brugt den bibelske metode. ”søger og I skulle finde” (Matthæus 7:7), og man kan også spekulere på om Mombauer i tilstrækkelig grad har interesseret sig for vidnesbyrd der ikke støtter hendes tese. Hun eksponerer sig for kritik på to punkter:

1. Hendes drama udspiller sig næsten udelukkende i Wien, Berlin og London, og slet ikke i tilstrækkelig grad i Skt. Petersborg og Paris. På den måde går hun for let hen over russiske og franske krigstilhængere. Hun er selv klar over problemet (s. 107), men det påvirker ikke hendes konklusioner.
2. Dramaet udspiller sig snævert om de politiske beslutningstagere og den militære ledelse. Det betyder at reelle interessemodsætninger mellem stormagterne kun bliver belyst i forbifarten. Og den morderiske stemning af hysterisk nationalisme, der havde grebet opinionen i Europas stater, og som gjorde det svært for beslutningstagerne, selv i ikke-demokratiske stater, at handle fornuftigt, omtales næsten ikke.

Man kan faktisk, ud fra bogen selv, komme til andre konklusioner vedrørende ansvaret for krigen:

- I dag ville vi uden tøven have kaldt mordet i Sarajevo for en terrorhandling og Serbien for en slyngelstat. Den serbiske regering havde et ansvar, og den havde en handlemulighed, nemlig at acceptere det østrigske ultimatum betingelsesløst og totalt.
- Og, jo, østrigerne havde bestemt et stort ansvar ved at udforme sit ultimatum på en måde der formodentlig ville fremkalde en hel eller delvis afvisning.
- Den russiske regering havde en valgmulighed, nemlig at lade være at støtte Serbien. Sådan følte man det ikke, men det behøver vi ikke at acceptere.
- Den tyske regering havde et stort ansvar ved at bakke østrigerne op. Men man var langt fra så konsekvent og entydig i sin krigspolitik at det giver grundlag for en påstand om eneansvar.
- Den franske regering havde en valgmulighed, nemlig at undlade at støtte russerne. I så fald havde russerne næppe vovet at støtte Serbien.

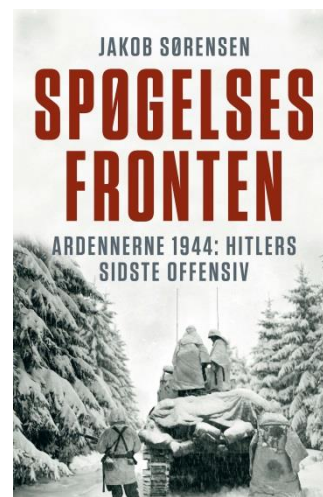
Optakten til Første Verdenskrig har stadig noget at lære os, ikke mindst fordi nationalismen igen sniger sig ind i folkestemningen i Europas lande.

Axel Moos

Slaget om Ardennerne

JAKOB SØRENSEN: *"Spøgelsesfronten. Ardennerne 1944: Hitlers sidste offensiv"*. Gyldendal 2014. 331 sider, 299 kr.

Bøger omkring krigshistorie vælter i denne tid ud fra både danske og udenlandske forlag. Perioderne og emnerne spænder vidt, men ingen periode er mere populær end den 2. verdenskrig. Traditionelt har historikere i både USA, England, og Rusland igennem mange år ikke tøvet med at analysere og formidle den 2. verdenskrig igennem selve "operationshistorien" og gøre denne til genstanden for deres analyse. Med andre ord har man derfor også i disse lande en tradition for, at behandle og skildre slagene, generalernes, soldaternes og de enkelte felttogs forløb og historie. I Danmark har vi i langt mindre grad bevæget os ud i denne disciplin – ikke mindst, når vi skal beskæftige os med den 2. verdenskrig. Her har vi til gengæld rettet fokus mod den danske besættelsestid med dens mange politiske og økonomiske vinkler og når fokus så endelig skulle rettes mod det militære, ja så var det først på modstandsbevægelsen, og i de seneste år på "dem på den anden side" – dvs. primært på de danske frivillige i tysk tjeneste. Fortællingen om "De Store Slag" i den 2. verdenskrig blev derfor også i mange år nærmest opfattet som en fritidshobby for historieinteresserede officerer og da der jo alligevel sjældent var danskere med var det vel heller ikke interessant for et bredere dansk publikum. Sådan er det (heldigvis) ikke længere. Forlagene har fået øjnene op for krigshistoriens stigende popularitet og derved også for en ny vej til indtjening. Øvelsen for læseren består derfor nu i højere grad i at navigere rundt i den stadigt stigende mængde litteratur som kommer på markedet og være i stand til at kunne skelne skidt fra kanel.

I bogen "Spøgelsesfronten" har forfatteren valgt at analysere den tyske offensiv i Ardennerne i slutningen af 1944. Felttoget var Hitlertysklands sidste store offensiv på Vestfronten og blev udkæmpet under meget

vanskelige forhold og med stor brutalitet i de tætte sneklædte Ardennerskove i Belgien. Tusinder faldt på begge sider før end det lykkedes for de allierede (her primært amerikanerne) at standse den tyske offensiv og derved knuse Hitlers fantasier om at vende krigslykken på Vestfronten. I "Spørgelsesfronten" får læseren en god indføring i Ardennerlaget og i de mange aspekter, som kendetegnede dette ofte meget kaotiske slag. Forfatteren har i både struktur og fortællestil lagt sig i kølvandet på den nyere amerikansk- og engelsk inspirerede krigshistorieskrivning, hvilket muligvis hænger sammen med den stort set udelukkende engelsksprogede litteratur, som bogen er baseret på. Bogens struktur er overordnet inddelt i 3 hoveddele. I den første del føres læseren igennem baggrunden for Ardenneroffensiven og for Hitlers beslutning om at modangribe i Ardennerne. I denne del sammenlignes parternes føring, udstyr og ikke mindst deres efterretninger og (manglende) viden om modstanderen " på den anden side af bakken". I bogens anden del ligger fokus på selve begivenhederne og kampene fra det tyske angrebs start og frem til det stoppes og man fra tysk side må erkende nederlaget. I den tredje del beskrives det militære efterspil og årsagerne til det tyske nederlag. På linje med den gældende stil inden for den nyere anglo-amerikanske historieskrivning krydres den overordnede skildring med kildecitater fra samtiden fra både høj såvel som lav på begge sider af fronten.

Og hvad kan man som læser, så bruge dette til? Først og fremmest må det siges, at forfatteren på aldeles udmærket vis forstår at formidle sin historie. Sproget er godt, fængende og strukturen hænger igennem hele værket godt sammen i forhold til at forstå operationen på både det politisk-strategiske, det operative og det taktiske niveau. Forfatteren skifter med sikker hånd imellem Hitlers isolerede verdensopfattelse i hans hovedkvarter i Østprøjsen og til soldaternes desperate forsøg på at undgå at fryse ihjel i de primitive snedækkede skyttehuller i Ardennernes skove. På talrige steder beviser forfatteren, at han har et godt kendskab til operationen, dens sammenhæng med de kæmpende parter doktrin, udstyr og føring og han forstår at formidle de mange aspekter klart. Dette hører absolut til blandt bogens største kvaliteter og forfatteren skal have ros for på denne måde at gøre en krigshistorisk militær operation tilgængelig med mange nuancer for et bredt dansk publikum.

Bogen har imidlertid også en række begrænsninger. Først og fremmest vil den mere velbevandrede krigshistoriske læser sandsynligvis ikke finde meget nyt i denne bog. Både kilderne og præsentationen er velkendt og de fremsatte pointer er om end gode, så dog alligevel "gammel vin på nye flasker". Hertil kommer, at der kun i begrænset omfang dykkes dybere ned i de mange gode pointer, som forfatteren ellers tydeligt har kendskab til. Hvorvidt dette skyldes de meget korte tematiske kapitler (som typisk er omkring 7-10 sider) skal her være usagt, men i mange tilfælde følges pointerne kun delvist til dørs og det er egentlig ærgerligt.

Tilsvarende er det frustrerende, at bogen kun indeholder 4 kort og at mange af byerne, som omtales i teksten ikke fremtræder på kortene og at kortene som sådan ikke er andet end grove oversigtskort, som er af begrænset værdi til forståelse af både de operative og de taktiske bevægelser. I lyset af forfatterens solide sproglige fremstilling og struktur kan dette undre. Dog er det (desværre) netop ret almindeligt – ikke mindst inden for den nyere del af den anglo-amerikanske skole – at sjuske på dette punkt. Med tanke på de glimrende kort som rent faktisk eksisterer og i lyset af de teknologiske muligheder, som ethvert forlag råder over i dag bør dette kunne gøres bedre og for en billig penge fra både forlag og forfatters side. At kildematerialet stort set kun er baseret på engelsksproget materiale kan også undre og at en del af de refererede værker så endda ikke fremgår af litteraturlisten gør ikke dette bedre. Tilsvarende er bogens

styrkelister kun af begrænset værdi, når det f.eks. ikke fremgår hvor mange soldater eller f.eks. kampvogne, som en enhed indeholder eller hvordan dens kampkraft vurderes. Særligt i forhold til de tyske divisioner var der jo store forskelle og selvom netop Hitler var berygtet for at se på en enheds signatur frem for på dens reelle kampkraft, så behøver læseren jo ikke at blive ledt i den samme fælde.

Ovennævnte mangler og begrænsninger skal dog ikke overskygge, at der er tale om en både solid og læseværdig bog omkring Ardennerlaget. I en undervisningsmæssig sammenhæng kan udpluk fra bogen f.eks. anvendes til at diskutere krigens "friktion" og uforudsigelighed eksemplificeret ved forskellen imellem den militære plan udklækket i Hitlers hjerne og slagmarkens virkelighed. Tilsvarende kan bogen anvendes som et eksempel på de ulemper og fordele, som henholdsvis et demokrati og et diktatur har i en væbnet konflikt.

Martin Cleemann Rasmussen

Våde hænder og kolde fødder

LARS-MARTIN SØRENSEN: "*Dansk film under nazismen*". Lindhardt og Ringhof 2014. 512sider, ill. 350 kr.

Bogens titel og dens omslagsillustration rummer bogens tematik. Spontant ville man opfatte 'dansk film' og 'nazismen' som et modsætningspar; men omslagsbilledet viser, hvordan nazismen og filmbranchen er bundet tæt sammen. Et filmkamera på stativ kaster et hagekors som skygge!

Bogens forfatter, Lars-Martin Sørensen, er bl.a. filmhistoriker og forskningsleder ved Det Danske Filminstitut samt ansvarshavende redaktør for filmmagasinet "Kosmorama". Han går grundigt og kritisk til kilderne. Hovedkilden er en halv million dokumenter som frihedskæmpere fra "Gruppe 1944" den 17. april 1945 fjernede fra Det tyske Handelskammer. Derefter led de mange arkivaliers skæbne: glemt. Indtil Sørensen kom på banen.

I begyndelsen, skriver Sørensen, var luften faktisk tyk af fremstrakte hænder. Alle ville have del i kagen. Så blev hænderne hævet til noget nær nazihilsen for at indynde sig hos naboen i syd, hvor der var penge og teknisk knowhow. Senere blev luften tyk af våde hænder ved håndvasken.

Sørensen er den første, der har studeret materialet, der viser de betændte og betænkelige forbindelser mellem Nazityskland og den danske filmbranche. Til overmål kollaboreredes der med tyskerne, man angav tysk fjendtlige medarbejdere og ansatte højtstående nazister, mens man udelukkede jøder fra filmarbejde.

Det påpeges med god ret, at ingen blev retsforfulgt efter besættelsen. Filmselskaberne, instruktørerne og skuespillerne fik travlt med at renske hænderne og historien. Næsten alle inklusiv de folkekære medvirkede nu i film, der glorificerede modstandsbevægelsen.

Hvordan kunne det nu lade sig gøre? Ja, det var nok en medvirkende omstændighed, at danske nazihåndlangere kort før befrielsen bombede studier og biografer. Og så var der jo også de involveredes glamour og status i befolkningens øjne.

Værket er løbende forsynet med QR-koder, som giver adgang til filmklip og andet nyttigt materiale. Fint!

Mod slutningen rummer værket en fyldig litteraturliste, en udførlig billedfortegnelse, præcise og dækkende noter, et navne- og emneregister samt et filmregister. Kan man som bruger med rimelighed ønske sig mere?

Det er med andre ord et særdeles grundigt værk – ja, det er VÆRKET.

Martin Salmonsén

Imod valg – til forsvar for demokratiet

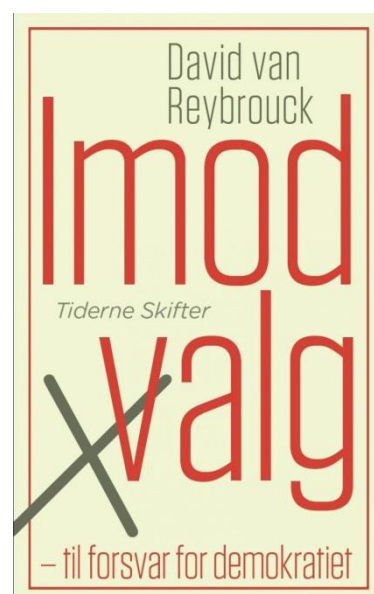
DAVID van REYBROUCK: *"Imod valg – til forsvar for demokratiet"*.
Oversat fra nederlandsk af Birthe Lundsgaard. Tiderne Skifter 2015. 212 sider, 249 kr.

Den belgiske kulturhistoriker, arkæolog og prisbelønnede roman- og skuespilforfatter, David Van Reybrouck (f. 1971), har skrevet denne bog, *Imod valg*, der diskuterer og kritiserer det altovervejende valgbaserede repræsentative demokrati, og som med nogenlunde lige så stor ret kunne have heddet *For lodtrækning*.

Bogen – først udgivet på nederlandsk i 2013 – som må kaldes en debatbog på et videnskabeligt fundament, er uhyre intenst, engageret og velskrevet – forfatterens skønlitterære status, som Birthe Lundsgaards fine oversættelse turde overbevise læserne om, fornægter sig ikke, og den indeholder mange spændende, overraskende og nye tanker og bør læses af alle med interesse for folkestyrets grundlagsdiskussioner.

Reybrouck opregner symptomer på det, han opfatter som det vestlige demokratis krise:

"De symptomer, som det vestlige demokrati lider af, er lige så mangfoldige som vage, men hvis man ser samlet på sofavalg, vælgervandring, affolkning af partierne, administrativ inkompetence, politisk lammelse, frygt for valgnederlag, rekrutteringsproblemer, tvangsmæssig profileringsdrift, kronisk valgeber, udmattende mediepres, mistro, ligegyldighed og andre hårdnakkede onder, aner man konturerne af et syndrom, det demokratiske udmattelsessyndrom: en tilstand, som endnu ikke er helt udredt, men som talrige vestlige samfund ikke desto mindre lider af".

Og hans egen krisediagnose hedder nærmest *valg i det repræsentative demokrati*, hvilket han – og givetvis mange andre i dag – primært anser for et aristokratisk levn, som den nye, borgerlige, såkaldte elite i 1700- og 1800-tallet, da det moderne demokrati var i sin vorden, på sin side anså for noget i retning af en garanti for, at 'de bedste' styrede samfundet, og at der var passende forskel på de regerende og de regerede.

Forestillingen om, at valg på det nærmeste er synonymt med demokrati, gennemsyrrer imidlertid de fleste endnu den dag i dag, mener forfatteren:

”Ordene 'valg' og 'demokrati' er blevet synonyme for næsten alle mennesker. Vi er gennemsyret af den forestilling, at den eneste måde at blive repræsenteret på er ved at gå til stemmeurnerne. Således står der trods alt også i Verdenserklæringen om Menneskerettigheder fra 1948: 'Folkets vilje skal være grundlaget for regeringens myndighed; denne vilje skal tilkendegives gennem periodiske og virkelige valg' ”.

Denne indgroede forestilling kalder forfatteren også for 'valgfundamentalisme' og 'valgfetichisme'.

Imod valgets nuværende monopol gør forfatteren, inspireret af bl.a. den græske antik, den italienske renæssance og oplysningstænkere som Montesquieu, Diderot og Rousseau, sig til talsmand for lodtrækning og 'deliberativt demokrati' -der vel at mærke stadig bør være repræsentativt ifølge forfatteren - altså en styreform, i hvilken folket i langt højere grad gøres delagtigt i beslutningerne, end tilfældet ifølge Reybrouck er i dag, og i hvilken de politiske sager overvejes grundigt og netop sagligt og ikke med henblik på fx et genvalg, som ikke kan opnås ved lodtrækningsmetoden, der netop har til hensigt at involvere så mange som muligt i beslutningsprocesserne. Forfatteren siger således om det deliberative demokrati:

”Det deliberative demokrati er en form for demokrati, hvor den kollektive rådslagning er et centralt element, og hvor deltagerne på grundlag af oplysning og argumentation formulerer konkrete, rationelle løsninger på samfundsmæssige udfordringer. For at undgå, at nogle få gennemslagskraftige deltagere kaprer den kollektive proces, bliver der oftest arbejdet med mindre undergrupper, professionelle mødeledere og en planlagt dagsorden”.

Om lodtrækningen – der jo er 'aleatorisk' (af latin for terning), baseret på tilfældighedsprincippet – hedder det blandt meget andet:

”Politikerne gør klogt i at se forbi pigtråden, have tillid til borgerne, tage deres følelser alvorligt og værdsætte deres erfaring. Invitér dem med. Giv dem magt. Og for at det skal forblive retfærdigt: Udpeg dem ved lodtrækning”

Dog ønsker forfatteren ikke valget helt afskaffet, i hvert fald ikke nu i dag; således mener han, at et 'bi-repræsentativt' system for nuværende ville være at foretrække, dvs. et blandingsystem af valgte repræsentanter med stor politisk erfaring i et parlament og på den anden side borgere udpeget ved lodtrækning i et senat. Om et sådant system – i hvilket de respektive 'huses' magt må bestemmes af de involverede –, siger forfatteren:

”Ved denne kombination af gunstige elementer øges legitimiteten og effektiviteten stiger: De styrede genkender bedre sig selv i styringen, og de styrende kan fungere mere handlekraftigt”.

Mod slutningen opregner Reybrouck nogle argumenter for sin opfattelse, hvoraf et centralt skal gengives her:

"Et valgt parlament råder utvivlsomt over større teknisk kompetence end et, som er udpeget ved lodtrækning. På den anden side er enhver ekspert i sit eget liv. Hvad har man ud af et parlament fyldt med højtuddannede jurister, hvis kun få af dem kender prisen på brød. Med lodtrækning får man et bedre gennemsnit af samfundet ind i den lovgivende forsamling".

Reybrouck har utvivlsomt ret i, at demokratiet bør fornyes i retning af ikke blot mere for folket – hele folket, enhver enkelt borger – men også mere ved folket selv. Men om lodtrækning er løsenet, er denne anmelder ikke ganske overbevist. Som sagt er bogen imidlertid bestemt tankevækkende og ukonventionel og fortjener i høj grad ros for sit energiske og slet ikke ufornuftige forsøg på at medvirke til en fornyelse af de vestlige demokratier.

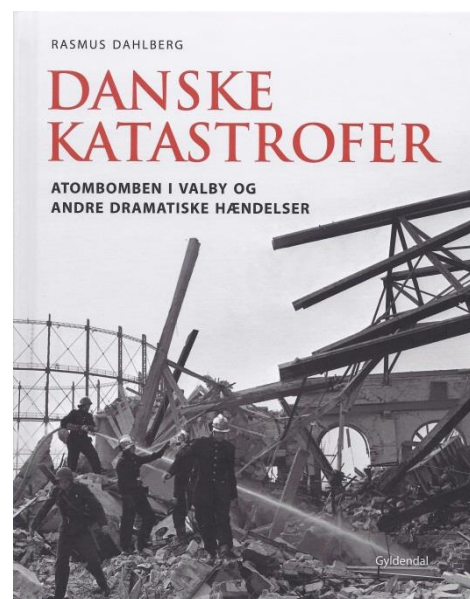
Poul Ferland

poulferland8@gmail.com

"... der kan have været tale om en vis sløsethed"

RASMUS DAHLBERG: *"Danske katastrofer. Atombomben i Valby og andre dramatiske hændelser"*. Gyldendal 2014. Illustreret. 328 sider, 300 kr. inkl. moms.

Forfatteren (f. 1977), der er historiker og forsker i katastrofer, føler sig draget gennem mange år af danmarkshistoriens katastrofer. For ham er de *"... en historie på godt og ondt om teknologi, der svigter, om mennesker, som foretager handlinger med uforudsete konsekvenser, og om hverdagens helte"* (s. 7). Han håber, at vi måske kan lære lidt og forberede os en smule ved at kende historiens dramatiske hændelser. Udvalget af katastrofer udkom på 50-årsdagen for eksplosionen i 1964 på Valby Gasværk, og det omfatter 30 hændelser til lands, til søs og i luften begyndende med togulykken 11. juli 1897 på Gentoft Station, som kostede 40 mennesker livet, og som i overvejende grad blev tilskrevet menneskelige fejl. Dækningen af ulykken i *Aftenbladet* er skrevet af selveste Herman Bang. Den seneste hændelse er ulykken 8. oktober 2001 i Linate Lufthavn ved Milano, som kostede bl.a. 104 passagerer og seks besætningsmedlemmer i et SAS-fly livet, og som også i overvejende grad skyldtes menneskelige fejl. En flyveleder i lufthavnen idømtes således tre års fængsel.

Blandt hændelserne til lands figurerer seks jernbaneulykker samt fire eksplosions- eller brandkatastrofer. Bramming-ulykken 26. juli 1913 er nok ud fra historikerens synsvinkel den kendteste jernbaneulykke, fordi den vakte en ikke ringe opsigt i samtiden. Femten mennesker mistede livet, deriblandt den kendte socialdemokratiske folketingsmand Peter Sabroe og 'en tysk operasanger, et par børn og en hestehandler fra København'. Der var tyve hårdt sårede og mellem 60 og 70 lettere tilskadede. Ulykkens primære

årsag var formentlig en solkurve. Branden 1. september 1973 på Hotel Hafnia i København forekommer at være den grummeste blandt de øvrige katastrofer. 34 omkom som følge af kulilteforgiftning, fjorten af dem var desuden forbrændt i varierende grad, og en mand døde efter et spring fra 4. sal ned i hotellets gård. Årsagen til branden fandtes først fjorten år senere, da en evnesvag pyroman tilstod denne og flere andre ildspåsettelser. Folketinget og myndighederne traf efter katastrofen en række foranstaltninger og udstedte nye forskrifter, som skulle forhindre en gentagelse.

Blandt hændelserne til søs figurerer seks skibsforlis, deriblandt ØK's prægtige femmaster, skoleskibet *København*, som stod ud på sit tiende togt 14. september 1928, og som man sidste gang hørte livstegn fra 22. december. Skibet befandt sig da ca. 400 sømil øst for Montevideo. Først i efteråret 1929 opgav man alt håb om at finde skoleskibet og dets ombordværende 60 drenge og mænd. Det mest betændte forlis er ubetvivleligt grønlandsskibet *Hans Hedtoft* 30. januar 1959 undervejs tilbage til Danmark efter sin jomfrurejse. Fra flere sider blev forsvarligheden ved vintersejlad på Grønland draget i tvivl, og en blandt datidens mest fremtrædende skibsredere satte spørgsmålstegn ved styrken af *Hans Hedtofts* skrog. Al kritik blev fejlet til side af daværende grønlandsminister Johannes Kjærbøl. Lidt før kl. 14 ramte skibet i hårdt vejr et isbjerg og begyndte at tage vand ind, og det gik ned kort efter kl. 18 med 55 passagerer og 40 besætningsmedlemmer uden at efterlade sig andet spor end en redningskrans, som senere på året drev ind på Islands kyst. Kjærbøl undgik en rigsretssag, men blandt katastrofens konsekvenser var, at Danmark fik en ministeransvarlighedslov, ligesom redningskapaciteten i Arktis blev forbedret.

Forfatteren anfører fire hændelser i luften, hvoraf de to med sikkerhed skyldtes pilotfejl og inkompetence. Det drejer sig om et russisk flys kollision 15. august 1957 med H.C. Ørstedsværkets 80 m høje skorsten i København og om Stirling Airways Flight 296 fra Colombo til København, som kort efter kl. 22 lokal tid 14. marts 1972 ramte en bjergside med 112 passagerer og besætningsmedlemmer ombord under, hvad piloten troede, var indflyvning til lufthavnen i Dubai. I samtiden vakte en flyulykke i Kastrup Lufthavn 26. januar 1947 megen opsigt på grund af de ikke få kendisser blandt ofrene, særlig den svenske tronfølger, arveprins Carl Gustaf, der var kronprinsesse Ingrid's bror, den amerikanske skuespillerinde og operasangerinde Grace Moore og den danske revystjerne Gerda Neumann. Ulykken skyldtes måske en glemt højderorlås.

Blandt samtlige hændelser er fire direkte eller indirekte relateret til 2. Verdenskrig. Endnu i dag mindes vi Royal Air Force's tragiske fejlbombning 21. marts 1945 af Den franske Skole på Frederiksberg under angrebet på Shellhuset, som lå ved Vesterport. Fejlbombningen kostede 86 børn, ti nonner, fire andre lærerinder samt to tililende fædre livet.

Den foreliggende fremstilling er isprængt mange, ret ligegyldige afsnitoverskrifter. Den er vedføjet et stort billedmateriale, som jeg mener godt kunne udnyttes bedre. Dokumentation findes i et kildeafsnit uden præcise henvisninger, og der er et register.

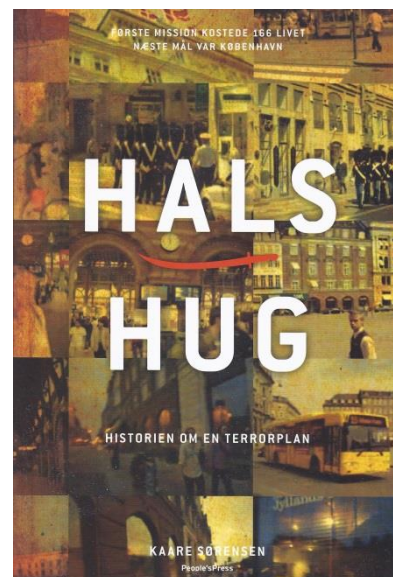
Ole Halting

Den amerikanske terrorist

KAARE SØRENSEN: "*Halshug. Historien om en terrorplan*". Peoples Press 2013. 352 sider, 280 kr. Illustreret i farver.

Journalisten Kaare Sørensen (f.1979) skriver i denne bog om terroristen David Headley (f. 1960), som i januar 2013 blev dømt for sin rolle i terrorangrebet i Mumbai november 2008.

Bogen er delt i to dele, hvor første del handler om det terrorangreb som kostede næsten 500 døde og sårede. Her var pakistansk-amerikaneren David Headley den umiddelbare organisator af angrebet, mens den pakistanske efterretningstjeneste ISI og den islamiske gruppe Lashkar-e-Taiba sørgede for penge og mandskab til operationen. I bogen beskrives angrebet i detaljer, og man kommer næsten i øjenhøjde med ofrene, når Kaare Sørensen citerer den danske forretningsmand Jesper Bornaks oplevelser fra terrorangrebet.

Anden del af bogen omhandler planlægningen af et terrorangreb i København, som aldrig blev til noget. Over mange sider i bogen følger vi David Headleys bestræbelser på at organisere et angreb, der dog aldrig blev ført ud i livet. Dette skyldes både at nogle af de pakistanske bagmænd får kolde fødder og dermed ikke kan give den logistiske dækning, men også at det danske og svenske politi i december 2010 arresterer de folk, som David Headley fik overbevist om at stå bag et angreb.

Ud over beskrivelsen af terrorhandlingerne er bogens andet formål at beskrive de mekanismer som gør, at personer bliver radikaliserede. I David Headleys tilfælde er der tale om en rodløs narkohandler, som sent i livet får et grundigt propagandakursus og efterfølgende træning i den islamistiske gruppe Jamaat-ud-Dawah. Efter arrestationen af David Headley er han dog ikke mere islamisk, end at han til dommeren skriver, at han nu "... tror på amerikanske værdier, og jeg ønsker helt bestemt, at mine børn skal opdrages efter dem." (s.325).

I sagens natur er mange af de kilder, som kan bruges i en sådan sag, svære at arbejde med. Som bekendt har hverken terrorgrupper eller efterretningstjenester offentlige arkiver og heller ikke udsagn fra terror-sigtede som David Headley kan jf. citatet ovenfor bruges uden forbehold.

Bogen er alt i alt velskrevet og elementært spændende, men mange steder bliver det svært at drage sikre konklusioner, og mange af bogens hovedpersoner forbliver gådefulde i deres liv og motiver.

Bogen anbefales som sommerferielæsning til den, der interesserer sig for terrorens mange ansigter.

Rasmus Østergaard

Den Danske Begrebsordbog

Sanni Nimb (Hovedredaktør): *"Den Danske Begrebsordbog"*. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab 2014, forhandles i kommission af Syddansk Universitetsforlag. 1398 sider. 450 kr.

For første gang i 70 år udgives en dansk begrebsordbog; i 1945 udkom Harry Andersens Dansk Begrebsordbog, og nu er altså 'efterfølgeren', Den Danske Begrebsordbog (DDB), at finde i bogladen.

Det er et gigantisk værk, som med sine 192.000 ord og udtryk – heraf 112.000 forskellige – er ca. 4 gange større end forgængeren. Forlaget oplyser, at ordbogen "dækker ordforråd inden for alle emner (hele Den Danske Ordbogs ordforråd) – forgængeren udelader ord inden for bl.a. tabubelagte områder".

Ja, faktisk er ord af enhver karakter, således også såkaldt vulgære, taget med i denne nye ordbog.

Men hvad er i grunden en begrebsordbog; hvorved adskiller den sig fra en almindelig betydningsordbog? Redaktionen forklarer forskellen på denne måde:

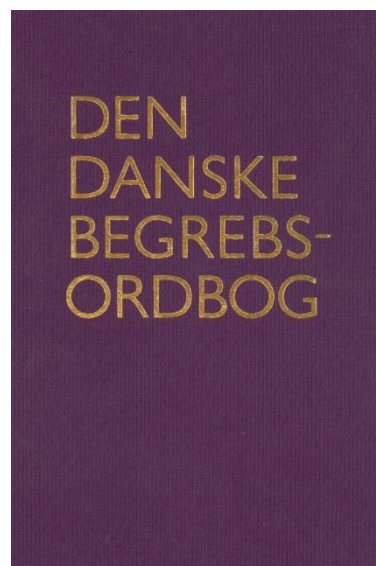
"Der er byttet om på kendt og ukendt: I betydningsordbogen er ordet kendt og betydningen ukendt; i begrebsordbogen er betydningen kendt, mens betegnelserne for den er ukendte eller i hvert fald ikke fremme i bevidstheden".

Begrebsordbogen kan altså ikke mindst bruges, såfremt man vil variere sit sprog eller finde et mere præcist ord eller udtryk. Så hvis man ikke lige vil bruge udtrykket 'en fis i en hornlygte', kan man jo ved et opslag i DDB blive henvist til nært beslægtede ord og udtryk som bl.a. 'tom snak', 'varm luft', 'ordgas', 'skvalder', 'snak', 'ordgyderi', eller man kan finde ord og udtryk, der er knap så tæt beslægtede, som fx 'nonsens', 'sort snak', 'vrøvl', eller 'almindeligheder', 'trivialiteter', 'kliché' samt en hel del flere.

Bogen er delt i en systematisk del og et indeks. Den systematiske del har man valgt at inddele i 22 kapitler, der i alt har 888 afsnit. Natur og miljø, Liv, Størrelse, mængde, tal, grad, Vilje og handling, Følelser, Tænkning, Videnskab, Kunst og kultur, Socialt liv, Sport og fritid, Apparater, teknik og Religion, overnaturlig hedder nogle af kapitlerne.

Det udførlige og for bogen meget centrale indeks på sin side giver en let indgang til det søgte – den relativt korte indledning gør det enkelt at bruge bogen.

'Historieforskning', og altså nogle af dets nabobegreber, kan man finde fx i kapitlet Videnskab i underafsnittet Forskning, videnskab under nøgleordet humanistisk videnskab. 'Historielærer' finder man såmænd (bl.a.) i kapitlet Tænkning i underafsnittet Undervise, opdrage under nøgleordet faglærer. 'Historikere' med forskellige arbejdsområder gives bl.a. disse betegnelser: samtidshistoriker, kulturhistoriker, videnskabshistoriker, faghistoriker, lokalhistoriker, retshistoriker, kirkehistoriker, mentalitetshistoriker, personalhistoriker, filmhistoriker, idéhistoriker og musikhistoriker.

DDB er ikke en forklarende ordbog, men en (ord)opregnende, hvilket utvivlsomt gør det muligt for brugeren at "finde frem til sprogets finere nuancer", som det hedder i bogens indledning.

Brugeren skal dog på nok ikke så få punkter uden tvivl være velfunderet i det danske sprog; således kan det være en smule vanskeligt at se den tætte sammenhæng mellem stilarterne biedermeier og funktionalisme; jeg gætter på, at denne specifikke sammenhæng, som ordbogen stærkt antyder, er kronologisk og er nærheden i tid.

Forlaget anbefaler – og med rette – bogen til

"... alle med behov for at udtrykke sig varieret og kreativt, såvel professionelle skribenter som skoleelever og studerende, men også til ordkunstneren, krydsogtværsløseren og den helt almindelige, nysgerrige sprogbruger".

Og ja, sandt er det, at det også er både spændende, interessant og sjovt blot at forøge sit ord- og begrebsforråd på såvel kendte som mindre kendte felter ved at slå op tilfældige og mindre tilfældige steder i dette i enhver forstand yderst imponerende værk.

Poul Ferland

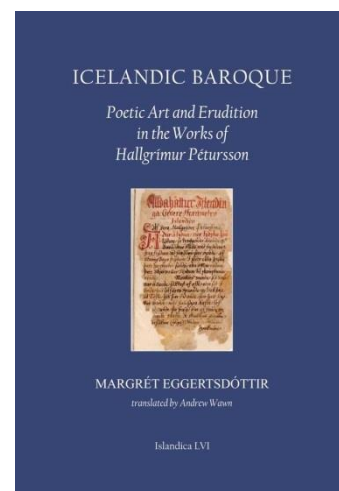
poulferland8@gmail.com

Kulturbloster fra randen af Kongeriget

MARGÉRT EGGERTSDÓTTIR: "*Icelandic Baroque. Poetic Art and Erudition in the Works of Hallgrímur Pétursson*", (*Islandica* LVI), (overs.) Andrew Wawn. Ithaca 2014, New York: Cornell University Library (rev. overs. af den islandske udgave fra 2005). 558 sider, £39,95 (kan købes fra Storbritannien).

Den islandske forskningsprofessor, dr. phil. Margrét Eggertsdóttirs med god grund roste doktordisputats om Islands store barokdigter, Hallgrímur Pétursson, er blevet oversat til engelsk. Derved kan den nå uden for islandske fagfolks snævre kreds. Margrét Eggertsdóttir har i mange år syslet med Hallgrímur Pétursson, og hun er bl.a. hovedkraften bag den nye udgave af digterens poetiske produktion (fire af fem bind udkommet), hvilket yderligere har resulteret i en folkelig udgave af et fyldigt tekstudvalg i *Hallgrímskver* (Reykjavík: Forlagið, 2014).

Til dansk er det ikke meget af Hallgrímur Péturssons samlede produktion, der er oversat, men dog centralt: Hans 50 *Passionssalmer* er oversat to gange: i 1930 (af Thordur Tomasson, København: Lohse) og i 1995 (af Björn Sigurbjörnsson, Reykjavík & Frederiksberg: Hallgrímskirkja & Anis); i førstnævnte oversættelse findes desuden den enestående dødssalme, *Om dødens uvisse time*. Yderligere findes to numre i vores nuværende salmebog (hhv. nr. 60 og 532), samt et i den forhenværende: *Se, døden alle dage* (nr. 616).

Emnet er måske en smule perifert på denne plads, hvorfor denne omtale også kun er kort; men omvendt var Island på Hallgrímur Péturssons tid en del af Kongeriget, og forf. behandler en kulturelt vigtig tid i Danmark-Islands kulturhistorie med fyldig inddragelse af dansk og europæisk stof. Derfor er danske oversættelser fremhævet ovenfor, og herunder følger et rids af Hallgrímur Péturssons biografi. Afhandlingen kan også være med til at belyse dansk kulturhistorie i nye bølgelængder, og den kan tænkes, trods alt, at vække bred interesse.

Hallgrímur Pétursson blev født 1614 i Gröf på Nordisland. Hans fader var ringer ved Hólabispesædet, og formentlig pga. slægtskab med biskop Guðbrandur Þorláksson fik han plads ved domskolen på Hólar. Tidligt rejste han dog til København, hvor den senere biskop, Brynjólfur Sveinsson (1605–1675), fandt ham i smedelære; Brynjólfur fik ham i stedet i skole ved Vor Frue kirke (senere Metropolitanskolen), så han dér kunne uddanne sig til præst. Endnu som studerende ved skolen blev Hallgrímur valgt til at undervise nogle frikøbte slaver, der nogle år forinden var blevet bortført fra Island til Algier, i troens rette artikler. Blandt de frigivne var Guðríður Símonsdóttir, og idet vi intet kender til de nærmere omstændigheder, så forelskede den unge Hallgrímur og den 16 år ældre Guðríður sig i hinanden. Sandsynligvis vidste Guðríður på dette tidspunkt, at hendes mand tilbage på Island var død, og enden på det hele blev, at Hallgrímur opgav sine videre studier, og de rejste sammen hjem til Island 1637.

De følgende år blev de elskende hårde som indsiddere og daglejere; gode venner var en stadig hjælp, men det bedredes først lidt, da Hallgrímur ved biskop Brynjólfurs mellemkomst fik det fattige kald, Hvalsnes, i 1644, og siden ordentligt, da han 1651 kom til Saurbær ved Hvalfjarðarströnd, nord for Reykjavík. Vistnok i 1665 fik Hallgrímur spedalskhed og blev efterhånden blind. Til sidst måtte han opgive embedet og flyttede til sin søn ikke langt fra Saurbær. Hallgrímur Pétursson døde d. 27. oktober 1674.

Icelandic Baroque er inddelt i 19 kapitler med indledning og konklusion, foruden et nyt forord. I anledning af oversættelsen er afhandlingen blevet revideret. Det engelske flyder let – et udmærket eksempel på engelsk essay-stil.

Hovedmålet med afhandlingen er at analysere elementerne i Hallgrímur Péturssons digtning for at komme på det rene med, hvorvidt man finder påvirkning fra den retoriske tradition, og således videre om de grundlæggende barokke teksttræk kan identificeres. For at nå frem til dette svar må en større kulturel baggrund tages grundigt i ed, ikke mindst forbindelsen til Danmark og Tyskland.

Indholdet fordeler sig i to afsnit:

I kapitel 1–5 afhandles de centrale begreber. Således gives en god oversigt over diskussionen omkring barok-begrebet (forf. forsøger ikke at afgrænse nogen barok-*periode* i islandsk litteraturhistorie), hvorpå det drøftes, hvorledes den 'barokke tekst' kan defineres. Efter et overblik over den historiske skueplads med særligt henblik på Islands stilling inden for Kongeriget gives i kapitlet 'Verbal Arts in the Age of Learning' en grundig beskrivelse af, hvordan tidens teoretikere og digtere selv definerede digtekunsten. Dette er centralt, da forf. peger på "the importance of not allowing romantic and post-romantic literary preconceptions to interfere with our judgments of seventeenth-century literature" (s. 509).

Kapitlerne 6–19 består først af en kortere omtale af to fremtrædende islandske digtere – begge indvarslenende barokken –, Magnús Ólafsson i Laufás (c1573–1636) og Stefán Ólafsson (1618/19–1688), som stod i nær forbindelse med højtstående mænd og det lærde miljø i øvrigt i København (f.eks. lægen og

oldtidsforskeren Ole Worm og biskop H. P. Resen), og den sidste har bl.a. oversat en del af Thomas Kingos salmer til islandsk. Derpå gives et overblik over Hallgrímur Péturssons liv og levned i de historiske omgivelser, og endelig følger den grundige gennemgang af Hallgrímur Péturssons værk, idet hver genre behandles for sig (f.eks. satiriske digte, lejlighedsdigte, salmer, passionssalmer osv.), hvilket giver god mulighed at drage perspektiveringer med f.eks. danske digtere.

Afrundende omtales forskellige digteres pris af Hallgrímur Pétursson, hvorpå konklusionen følger.

Foruden den overordnede konklusion – at Hallgrímur Péturssons tekster kan defineres som barokke –, eller måske snarere igennem den, aner vi, hvorledes Island ingenlunde var isoleret i forhold til de ideer, der blomstrede i Danmark og videre i Europa i det 17. århundrede. Hallgrímur Pétursson selv opholdt sig nogen tid i Danmark, og det var der mange islændinge, der gjorde, navnlig i forbindelse med universitetsstudier. Næsten barokt ser man, hvordan "Udkantsdanmark" bøjer sig mod hovedstaden for derpå at skyde ud i de vidunderligste former med nye knopskud.

Denne behandling af Islands ubetingede hoveddigter fra den lærde tid (Ϸ: fra reformationen frem til oplysningstiden), barokmesteren Hallgrímur Pétursson, er den mest grundige, litteraturhistoriske behandling hans værk og de kulturhistoriske omgivelser til dato, og den kan kaste interessante strejflys over en både folkelig og lærd digter, der mestrede kunsten og havde anlægget for stor digtning.

Johnny Lindholm